

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DEMOKRAT PARTİ EĞİTİM POLİTİKALARI BAĞLAMINDA
İMAM HATİP OKULLARI (1950-1960)**

Hazırlayan

Yücel BULUT

Tarih Anabilim Dalı

Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

TOKAT-2016

DEMOKRAT PARTİ EĞİTİM POLİTİKALARI BAĞLAMINDA
İMAM HATİP OKULLARI (1950-1960)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 30 /12 /2016

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK (Danışman)

Üye : Doç. Dr. Ahmet YÜKSEL

Üye : Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN

İmzası

[Handwritten signatures in blue ink]

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
23./12./2016. tarih ve 53:14. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

T.C.
GAZIOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

12/12/2001 Z

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Yücel BULUT

İmzası

TEŞEKKÜR

Bu tezin her aşamasında beni yönlendiren, bu süreçte benden ilgi ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK'a; ayrıca yoğun çalışmalarına rağmen bana zaman ayıran, değerli görüşlerinden istifade etmemi sağlayan ve başvurduğum konularda katkılarını sunma nezaketi gösteren Doç Dr. İsmet TÜRKMEN, Prof. Dr. Songül ÇOLAK, Yard. Doç. Dr. Murat HANİLÇE, Yard. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR ve Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TEKİNSOY'a içten teşekkür ettiğimi ifade etmek isterim.

Ayrıca Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nden Yard. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL'a kaynak temini hususunda verdiği destekten dolayı teşekkürü borç bilirim. Son olarak bu süreçte yanımda olan kıymetli aileme ve yakın dostlarıma sevgi ve minnetlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı DP döneminde yaşanan din odaklı eğitim tartışmalarını ve bu bağlamda eğitim politikalarını açıklamaktır. Din odaklı eğitim tartışmaları özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin iç siyasetinde önemli yer tutmuştur. Günümüzde de popüleritesini koruyan bir tartışma konusu olan İmam-Hatip Okulları meselesini tarihi bir perspektiften ele almak ve siyasi hayatımıza etkilerini anlamak önem arz etmektedir.

Çalışmada İmam-Hatip Okulları meselesi ele alınırken mümkün olduğunca ana kaynaklara ulaşılmaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda TBMM'nde geçen tartışmalar ve dönemin etkin isimlerinin konu hakkındaki düşünceleri ve gazete haberleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gerek TBMM'de ve gerekse yazılı basında yaşanan din, eğitim ve laiklik tartışmaları, tarihi açıdan ele alınıp objektif olarak değerlendirilmeye gayret edilmiştir.

Anahtar kelimeler :DP, İmam-Hatip Okulları, Laiklik, Din Eğitimi.

ABSTRACT

The main purpose of this work is to expose religion oriented education discussion in the period of Democratic Party and in this context education system that have done by Democratic Party. The education discussions that religion oriented, especially after World War II, had a very important place in the domestic policy of Turkish Republic. It is very important to examine historically İmam-Hatip Schools issue that even today still keeps its popularity.

In this work while İmam-Hatip Schools issue taking handle, have tried to reach main source as much as possible. In this context the discussions that took place in the Turkish Grand National Assembly, the events which reflected in newspapers have been revealed. Religion, education and secularism matters that took place both in the Turkish Grand National Assembly and both in the printed media, had been evaluated in a historical frame.

Keywords: Democratic Party, İmam-Hatip Schools, Secularism, Religious Education.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	v
Keywords: Democratic Party, İmam-Hatip Schools, Secularism, Religious Education.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, AMACI VE ÖNEMİ.....	1
İMAM-HATİP OKULLARININ KÖKENLERİ	2
TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU'NUN KABULÜ ve MEDRESELERİN KAPATILMASI	5
TEK PARTİ DÖNEMİ DİN EĞİTİMİ VE İMAM-HATİP OKULLARI	9
İMAM-HATİP OKULLARININ KAPANIŞINDAN İMAM-HATİP KURSLARININ AÇILMASINA (1948) KADAR GEÇEN SÜRE	13
1. BÖLÜM: İMAM-HATİP OKULLARININ AÇILMASI	21
1.1.DP'NİN DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI VE İMAM-HATİP OKULLARININ AÇILMASI.....	21
1.2. İmam-Hatiplerin Açılmasına Giden Sürece Etki Eden Faktörler	25
1.2.1.Siyasi Faktörler	29
1.2.2.Sosyo-Kültürel Faktörler.....	31
1.2.3. İmam-Hatiplerin Açılmasına Yönelik Tepkiler	32
1.2.4 Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü	33
2. BÖLÜM: İMAM HATİP OKULLARI'NIN TEŞKİLAT YAPISI.....	35
2.1. İmam Hatip Müdürleri	35
2.2. İmam Hatiplerin Öğrenci Aldığı Bölge ve Öğrenci Alımı.....	36
2.3. İmam Hatip Okullarının Binaları.....	37
2.4.İmam Hatip Okullarının Eğitim Programları ve Yöntemleri	39
2.5.İmam Hatip Liselerinde DERSLER VE Ders sistemi	40
2.5.1 Derslerin öğretim amacı ve içeriği	44

2.5.2 Kuranı Kerim Dersi:	44
2.5.3 Arapça Dersi	44
2.5.4 Din Dersleri Kapsamında İtikat, İbadet ve Siyer Dersleri:	45
2.5.5. Akaid ve Kelam Dersleri:	45
2.5.6 Fıkıh Dersi.....	46
2.5.7 Tefsir Dersi	46
2.5.8 Hadis Dersi:	46
2.6. İmam-Hatiplerin Öğrenci Sayısı ve Mezunları.....	47
2.7. İmam-Hatip Okullarında Disiplin.....	49
2.8. İmam-Hatip Okullarından Mezun Önemli İsimler.....	49
2.9.İmam-Hatip Okullarının Malî Kaynakları.....	50
3. BÖLÜM: İMAM HATİP OKULLARI TARTIŞMALARI	55
3.1. Demokrat Parti'nin Muhalefet Yıllarında Dini Eğitim Ve Laiklik Tartışmaları.....	55
3.1.1. Laiklik ve Dini Eğitim Tartışmaları	57
3.2. Büyük CHP Kurultayı ; Dini Eğitim Ve Laiklik Tartışmaları.....	62
3.3.DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA LAİKLİK - İMAM HATİP OKULLARI TARTIŞMALARI	68
SONUÇ.....	90
KAYNAKLAR	94
EKLER.....	100
ÖZGEÇMİŞ	113

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devleti
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.r.	: Adı geçen rapor
a.g.p.p.	: Adı geçen parti programı
B.	: Bileşim
Bknz.	: Bakınız
MMZC.	: Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi
C.	: Cilt
CHF.	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP.	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: Çeviren
DP.	: DP
Ed.	: Editör
p.	: Page
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: TBMM Zabıt Ceridesi
Vol.	: Volume (Cilt).

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1923-1932 Arasında Açılan İmam-Hatip Okullarına İlişkin İstatistiki Bazı Veriler	11
Tablo 2.İmam-Hatip Okulları Müfredat Programları Verileri	11
Tablo 3.1923-1932 Arası İmam-Hatip Okulları ve Dönemin Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Milli Eğitim Bakanı	12
Tablo 4.1949-1951 Arasında İmam-Hatip Okullarının Birinci devre Ders Programı.....	40
Tablo 5.1949-1951 Arası İmam-Hatip Okullarının İkinci Devre Ders Programı	42
Tablo 6.DP Döneminde Açılan İmam-Hatip Okulları Öğrenci ve Personel Sayıları.....	48
Tablo 7.1951-1952 Yıllarında İmam-Hatip Okullarına Ayrılan Ödenek Miktarı.....	52
Tablo 8.Yıllara Göre İmam-Hatip Okul Binası Yaptıran Derneklere Ayrılan Bütçe ve Yardım	53

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, AMACI VE ÖNEMİ

DP dönemi 'nde İmam-Hatip Okulları ve ülkedeki dini tedrisatı ele aldığımız bu çalışmada, konunun ülke gündemini uzun süre işgal ediş sebeplerini ve bunun eğitim hayatımıza getirilerini olabildiğince detaylı şekilde anlamak maksadı ile çaba gösterdik. Konunun akıllarda olabildiğince az soru işareti bırakması adına; TBMM Arşiv Belgeleri, Zabıt Cerideleri, Dönemin Gazeteleri, Dergiler, Partilerin Kongre ve Kurultay tutanakları ile ikinci elden kaynaklar incelenerek gerekli okumalar yapıldıktan sonra yazım aşamasına başlanılmıştır. Yazım esnasında, konu hakkında gerek yazarlar ve gerekse mebusların fikirleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır..

İmam-Hatip Okulları bugün ülke genelinde yaygın halde eğitim hayatımızın içinde olan, ülkenin manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve bu anlamda din adamı yetiştirmek temeline dayalı kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Bu kurumların kuruluşundan itibaren geçirdiği merhaleleri anlamak ve bu merhalelerin eğitim hayatımızda bıraktığı izleri irdeleyebilmek amacını taşıyoruz. Böylelikle zaman zaman gündemimizi meşgul eden bir konunun öncesi ve sonrası ile olabildiğince aydınlatılmasını sağlamak mümkün olabilir.

Araştırmamız özellikle Lâiklik ilkesi ve İmam-Hatip Okullarının bu ilkeye bir tezat oluşturup oluşturmadığı hususunda mecliste ve kongrelerde sıkça dile getirilmiş argümanları kaynak olarak kullanması sebebiyle dönemin siyasi hayatında dinin yerini anlayabilmek adına önemlidir. Milletvekilleri ve parti delegelerinin konuşmaları ve yaşanan tartışmalar tezin önemli mihenk taşlarından birini oluşturur.

Öte taraftan değinilen önemli hususlardan biri de 1931 itibariyle genel öğretim kurumlarından ve 1939 itibari ile köy okullarından kaldırılan din dersleri hakkında 1948'e gelene kadar yaşanan tartışmalar ve bu tartışmaların siyasi hayatımıza etkileri ile ilgilidir.

İMAM-HATİP OKULLARININ KÖKENLERİ

Eğitimin izlerini Türk tarihinin her safhasında görmek mümkündür. Osmanlı Devleti kurulduktan sonra 16. yüzyıla değin eğitim alanındaki aksaklıklar çok büyük problem olmasa da 16. yüzyıldan itibaren batıdaki bilimsel ve teknik gelişmelerden uzak kalınıp yeni eserler üretilmemesi ve medreselerin çeşitli şekillerde istismarı sonucunda medrese düzeni ve medresedeki eğitimin kalitesi bozulmuş ve işlevlerini yitirmişti¹. Yaşanan olumsuzluklara karşı gelmek adına zaman zaman yeniliklere gidilmeye çalışılsa da² gerek ilmi ve gerekse dini eğitim alanında pek fazla gelişme sağlanamamıştır.

Osmanlıda 19.yüzyılın son çeyreğine yaklaşıldığında eğitim kurumlarının durumunu anlamak için 14 Ocak 1293/1878 tarihli Meclis-i Mebusan toplantısında Yanya Mebusu Abdül Beyi'n yaptığı konuşmaya bakmak yeterlidir. Abdül Bey yaptığı konuşmada medeniyetin ancak eğitim yoluyla geliştiğine değinmiş, dönemin maarifinin zayıflığından bahsetmişti. Anadolu şöyle dursun İstanbul'un bile köy ve kasabalarında düzenli bir mektep bulunamadığından duyduğu üzüntüyü dile getirmişti. Sıbyan Mektebi (ilkokul) bile pek çok yerde yoktu. dini eğitim de o zayıflıklardan payına düşeni almıştı. Anadolu ve Balkanlarda dini eğitim neredeyse yok denecek kadar az ve kalburüstü medreselerde, liyakatsiz kişilerin tekelindeydi. Konuşmasında Abdül Bey özetle şu hususlara değinmiştir.

“Anadolu ciheti dahi Rumeli cihetinden farklı olmayacak derecede bulunduğu zannında isem de pek de o kadar bilemediğimden hele Rumeli ve ezcümle Arnavutluk Kıt'asında hiçbir kariye yoktur ki mektebi olsun ve ne de bayram namazını kıldırarak ve hiç olmazsa cumadan cumaya bir ezan-ı Muhammedi için imamları bulunsun. Şu biçare ahaliden Müslüman olduklarına dair hüccet aranılsa maarifsizlik sebebiyle isimlerinden başka ibraz edecekleri senetleri yoktur.! Artık insaf! Bu cehaletle biz nasıl medeni olabiliriz? Nasıl terraki edebiliriz? Din-i Mübin'imizi nasıl muhafaza edebiliriz?”³

diyerek, Osmanlı Devleti'nin gerek eğitim ve gerekse dini eğitim bakımından ne kadar geride kaldığını göstermiştir.

¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S 2013*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2013, s. 1-59.

² Mustafa Öcal, *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri (1913-2013)*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013, s.1-13.

³ MMZC, C.2, s. 144.

İmam ve hatip yetiştirmek adına 1913 yılına gelindiğinde’’Medreset’ül Eimma ve’l Huteba’’ lar kurulmuştur ki bu okullar bugünkü İmam-Hatip Okulları’nın temelini oluşturan örgün öğretim kurumlarıydı.

Bu medreseler daha sonra “Medresetü’l-Vaizin” ile birleştirilerek “Medresetü’l İrşad” adını almış ve Tevhid i Tedrisat Kanunu çıkana kadar eğitim öğretime devam etmişlerdir⁴.

1913 yılından Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılana kadar geçen sürede I. Dünya Savaşı ve İstiklal mücadelesi yaşanmış ve bu gibi olağanüstü durumlarda bile genelde eğitim özelde dini eğitim hususlarında çalışma ve görüşmeler sürdürülmüştü.

Eğitim toplumların şekillenmesinde en temel etkenlerden biridir. Ulusların refah düzeyi eğitim kurumlarının kalitesi ile paralel gelişme gösterir. Gazi Mustafa Kemal eğitimin kitleler üzerindeki etkisinin ve her türlü gelişmedeki öneminin farkında olan biri olarak şöyle diyordu : *“Eğitimidir ki, bir ulusu özgür, bağımsız, şanlı yüksek bir toplum olarak yaşatır ya da bir ulusu köleliğe ve yoksulluğa düşürür.”*⁵

24 Mart 1923 tarihinde Kütahya’da öğretmenlere yaptığı bir diğer konuşmasında Gazi Mustafa Kemal: *“Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuyla sağlanabilir. İrfan ordusunun değeri de siz öğretmenlerin değeri ile ölçülecekti”*⁶.

Gazi Mustafa Kemal, eğitime ayrılacak mesainin herhangi bir zaman ya da dönemle sınırlı olmadığını, Kurtuluş Savaşının tüm şiddetiyle devam ettiği, Kütahya-Eskişehir savaşlarının yaşandığı esnada I. Maarif Kongresi’nin toplantısının açılış konuşmasını yaparak göstermiştir. Bu hareketi ile en zor zamanlarda dahi eğitimin öncelikli meselelerden olduğunu, ihmal edilemeyeceğini göstermişti. Sakarya Savaşı öncesine denk gelen bu toplantının yapıldığı günlerde Ankara’nın düşman tehdidi altında olması sebebiyle boşaltılması dahi gündemdeydi. Bütün bu olumsuzluklara

⁴ Fatih Çınar, “1924’ten 2000’e Kadar Uygulanmış Olan İmam-Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması”, *Milli Eğitim*, Sayı 197, Kış 2013, s. 181.

⁵ Hüsamettin Ünsal, *Atatürkün Milli Eğitim Politikası*, Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları, 1980, s.1

⁶ Akyüz, a.g.e., s. 339.

rağmen ülkenin çeşitli yerlerinden gelen kadın ve erkek 250 öğretmenin katıldığı bu kongreye cepheden gelip bir konuşma yapması Gazi Mustafa Kemal'in eğitime ve öğretmenlere gösterdiği saygıyı anlamak için yeterlidir.

Bu kongrede ilkokul ve orta öğretim programları, köy öğretmenleri yetiştirilmesi gibi konular görüşülmüştü. Bu tarihi konuşmasında eski zincirlerin kırılıp aklın ve bilimin ışığında bir eğitim sistemine geçilmesinin gerekliliğinden bahsetmişti⁷.

Gazi Mustafa Kemal, yeni Türkiye'nin milli maarife sahip olması gerektiğini, bu davada milli kültürün ne kadar önemli olduğunu belirtir. İlerde kurulacak olan yeni cumhuriyetin eğitime göstereceği özen bu olayla anlaşılıyordu. Her ne kadar Dönemin ağır koşulları sebebiyle sonuçlanamamış yarım kalmış bir kongre olsa da, ülkenin eğitim geleceği için bir ön adım olmuştur.

Tevhid-i Tedrisatı Kanunu'nun meclisten geçişinden 1 yıl kadar evvel Gazi Mustafa Kemal'in Konya Daru'l Hilafe Medresesi'ne yaptığı 23 Mart 1923 tarihli ziyaret Hâkimiyet-i Milliye gazetesince haber yapılmış, haberde; Gazinin yanında mahiyetiyle beraber geldiği Konya'da Müftü Efendi'nin de içinde bulunduğu bir grup tarafından karşılandığı ve medresede teftişlerde bulunup sınıfları gezdikten sonra gördüklerinden memnun kaldığı bildirilmiştir⁸.

Ahmet Hamdi Akseki de bu ziyareti Sebilürreşad dergisinde şöyle yazmıştı:

“Gazi Kemal Paşa hazretleri 5 Şubat 1923'te Konya'ya gidiyor. Fransızca, Hadis, Fıkıh, Coğrafya derslerinde talebe ile uzun uzadıya meşgul olarak ehemmiyetli mübahese cereyan ediyor ve derslerde talebenin en asri mefkûrelerle yürüdüğünü görmekte memnun oluyor ve medreseden ayrılırken şöyle buyuruyor : “Memnuniyetle görüyorumki, tedris ve tederrüs cidden hakikat-i diniye dairesindedir. İnşallah memleketimizi milletimizi ihya edecek asrî ve hakiki ulema ve –Faziletli müderrislerimiz sayesinde- siz olacaksınız. Kıymetli ve hakiki ulemamızın mevkiî yüksektir. Ulemamızın ve Erbabı-ı ilim ve irfanımızın himmeti ve irşadları ile inşallah İbnirüşdler , ibni Sinalar , Farabiler , İmam –ı Gazaliler milletimizin içinden çıkarak bu asrın tekamülüyla mücehhez olarak ihya-yı hakikat-ı diniye

⁷ Akyüz, *a.g.e.*, s. 321.

⁸ Öcal, *a.g.e.*, s. 18.

eyleyecektir. Aksekili Ahmet Hamdi Bey’i tebrik ederim meşhûdatımdan âtiyen memleket için memnunum”⁹

Ahmet Hamdi Akseki aynı yazısında Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın bu medresede verilmekte olan eğitiminden duyduğu memnuniyetin bir göstergesi olarak o dönemde, bu medreseye 3000 lira civarında bir parayı da hediye olarak verdiğini ifade etmişti. Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın bu sözlerinden ve yaptığı maddi yardımdan yola çıkarak denilebilir ki; kendisi dini ve bilimsel eğitimin erbabının elinde yapılmasından yanadır. Bunu yaparken dünyevi-bilimsel konuları atlamadan hem dini bilginin hem bilimsel bilginin aranması taraftarıdır.

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU’NUN KABULÜ VE MEDRESELERİN KAPATILMASI

Cumhuriyetin ilanının ardından TBMM’den bir dizi kanun geçmişti. Bu kapsamda eğitim hayatını düzenleyen ve iki başlılığı gidermeyi amaçlayan Tevhidi Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924’te TBMM’de kabul edilmişti. 1924’te TBMM’nin 1 Martta yaptığı toplantısında yaşananları Atatürk Nutuk’ta şöyle anlatıyor:

“1924 yılı martının birinci günü, Meclisin tarafımdan açılması gerekiyordu. 23 Şubat 1924 te Ankara’ya dönmüştük. Burada da gereken kişilere kararımı bildirdim. Mecliste bütçe görüşmeleri yapılıyordu. Hanedanın ödeneğiyle Dinişleri ve Evkaf Bakanlıklarının bütçeleri üzerinde durulmak gerekiyordu. Arkadaşlarımız bu amaca göre görüşme ve eleştiriye başladılar. Görüşme ve tartışmalar sürdürüldü. 1 Mart günü TBMM’nin beşinci çalışma yılı dolayısıyla verdiğim söylevde şu üç noktayı özellikle belirttim:

1.Ulus Cumhuriyetin bugün ve gelecekte bütün saldırılardan kesin ve sonsuza dek korunmasını istemektedir. Ulusun isteği Cumhuriyetin denenen ve olumlu sonuçları görülen bütün ilkelere bir an önce tam olarak dayandırılması şeklinde açıklanabilir.

2.Ulus kamuoyunda saptanan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an önce uygulanmasını gerekli görüyoruz

⁹ Ahmet Hamdi Akseki, “Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Bir Rapor”, *Sebilürreşad*, Nisan 1951, s. 388.

3.Müslümanlığın, yüzyıllardan beri yapılageldiği gibi bir siyaset aracı olarak kullanılmaktan kurtarılmasının ve yüceltilmesinin gerekli olduğu gerçeğini de görmüş bulunuyoruz.

2 Mart Günü, Parti grubu toplantıya çağırıldı. İşaret ettiğim bu üç konu ortaya atılıp görüşüldü. İlkeler üzerinde anlaşmaya varıldı. 3 Mart günü Meclisin birinci oturumunda, başkanlığa gelen evrak arasında şu öneriler okundu: Şeyh Saffet Efendiyle elli arkadaşının, hilafetin kaldırılması ile ilgili yasa önerisi.

1.Siirt milletvekili Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının dinişleri ve evkaf bakanlığıyla Genel Kurmay Başkanlığının kaldırılması ile ilgili yasa önerisi

2.Manisa Milletvekili Vasıf Bey ve elli arkadaşının, eğitim ve öğretimin birleştirilmesiyle ilgili önerileri

Başkanlık kürsüsünde oturan Fethi Bey “Efendim, birçok imzayla gelen bu yasa önerileri vardır. Yüksek oyunuza sunacağım “ dedi ve bu önerilerin ilgili kurullara gitmeden, hemen görüşülmesini oya koyarak kabul edildiğini bildirdi.

İlk karşı çıkış Kastamonu milletvekilinden Halit Bey den geldi. Görüşmeler sırasında Halit Bey’e bir iki kişi daha katıldı. Önerilerin yararına uzun konuşmalar yapan birçok değerli konuşmacı kürsüye çıktı. Önerge sahipleri dışında rahmetli Seyit beyin ve İsmet paşanın bilimsel ve inandırıcı konuşmaları her zaman için okunmaya değer. Bu konuda yapılan görüşme ve tartışmalar beş saat kadar sürdü. Saat 18: 45 te görüşme bittiğinde TBMM 429-430 -431. Yasalarını çıkarmış bulunuyordu.

Bu yasalara göre, Türkiye Cumhuriyeti’nde ulus işleriyle ilgili yasaları yapma ve yürütme yetkisi TBMM ile onun kurduğu hükümete verildi. Dinişleri ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı.

Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumlarıyla büyük medreseler, Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.

Halife görevinden uzaklaştırılıp hilafet makamı kaldırıldı. Osmanlı hanedanının bütün üyelerine Türkiye Cumhuriyeti Ülkesinde oturma hakkı süresiz olarak yasaklandı.”¹⁰.

Nutukdan da anlaşıldığı üzere, Gazi Mustafa Kemal, daha fazla gecikmeden öğretim birliğinin sağlanması konusunu gündeme getirir. Mustafa Kemal Paşa iki başlı

¹⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul: Akvaryum Yayınevi, 2012, s.587-589.

eğitim sisteminin ulusa bir katkısının olmayacağı aksine toplumu güçsüzleştireceği kanısındadır. Okul denen eğitim kurumunun görevini ise şöyle açıklar;

“Bilim ve teknikle ilgili çalışmaların başladığı ve geliştirildiği yerse okuldur. Okul genç beyinlere insanlara saygıyı ulus ve ülke sevgisini bağımsız yaşamayı öğretir. Bağımsızlık tehlikeye düştüğü zaman en uygun yolu belletir. Yurt ve ulusu kurtarmaya çalışanları ayrıca işlerinde birer namuslu uzman ve birer çalışkan bilgin olmaları gereklidir. Bunu sağlayan okuldur.”¹¹.

Gazi'nin bu konuşmasından sonra işe başlanmış demokratik ve laik bir eğitim sisteminin temellerinin atılması için çalışılmıştır. Bu yolda atılan en önemli adım Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüdü.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu Saruhan Mebusu Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey ve 50 arkadaşı tarafından 2 Mart 1340 (1924) de meclise sunulmuştu ve teklifte;

“Riyaseti Celileye bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve hissî itibariyle vahdetini temin etmek için tevhidi tedrisat en doğru, en ilmî ve asrı ve her yerde fevayit ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimatı Hayriye Devri'nde saltanat münderisei Osmaniye tevhidi tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdeti terbiye ve tedris noktai nazarından birçok mızır neticeler tevlid etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliye muhildir. Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilûmum irfan müessesatının mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekâtipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini Heyeti Celileden rica ederiz.”¹²

2 Mart 1340”

deniliyordu ve meclisten 5. madde dışında kanun teklifine bir itiraz gelmemişti,

¹¹ Ünsal, *a.g.e.*, s.60.

¹² TBMMZC. D.2. C7. S.25.

Yozgat mebusu Süleyman Sırrı Bey “Ziraat, ticaret, sinai mektepleri gibi mektepler müstesnadır”¹³. Fıkrasını ekletmek istese de dönemin İktisat vekilinin de itirazı üzerine konudaki fikrini değiştirmiştir.

Bu maddeler tam olarak Resmi gazetesinin 6 Mart 1340 (1924) tarihli yayınında şöyleydi

“Madde 1 - Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2 - Şer‘iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâleti’ne devir ve raptedilmiştir.

Madde 3 - Şer‘iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 - Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darül-fünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir.

Madde 5 - Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaai Milliyeye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darül eytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkür rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atiyen ait olduğu vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

(Ek: 22/4/1341 - 637/1 md.) Mektebi Harbiyeden menşe teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadrolarıyla Müdafaai Milliye Vekaletine devr olunmuştur.

Madde 6 - İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7 - İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”¹⁴

Tevhid- i Tedrisat kanununun maddeleri incelendiğinde;

Birinci madde ile tüm bilimsel kurumlar ile eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlandı.

¹³ TBMMZC., D.2, C7, s. 25-26.

¹⁴ T.C. Resmi Gazete, 6 Mart 1924, Kanun No: 430.

İkinci madde ile o vakit din işleri ve vakıflarla ilgilenen bakanlık olan Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ile özel vakıflar tarafından idare edilen okullar, Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi.

Üçüncü madde ile daha önce Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'ndeki eğitime ait bütçe Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı.

Dördüncü madde ile Milli Eğitim Bakanlığı, yüksek din uzmanları yetiştirmek amacıyla Dar'ül Fînun da (1933 te İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür.) bir ilahiyat fakültesi açmak ve ayrıca *İmamlık* ve *Hatiplik* gibi işleri icra etmek için gereken elemanların teminini sağlamak adına ayrı okullar açmakla görevlendirildi.

Beşinci madde ile kanun çıkana kadar savunma bakanlığına bağlı olan askeri okullar, sağlık bakanlığına bağlı Darü'l Eytamlar, (Yetiştirme Yurtları) da bütçeleri ve hocalarıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.

Altı ve yedinci maddeler sırasıyla bu kanunun resmi gazetede ilan tarihinden itibaren geçerli olduğunu ve kanunu yürütme yetkisinin bakanlar kurulunda olduğunu belirtir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıktıktan sonra Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey Milli Eğitim Bakanı olmuş ve bu görevini 22 Kasım 1924'e kadar devam ettirmiştir.

Milli Eğitim Bakanı, Hüseyin Vasıf Çınar'ın 11 Mart 1924 tarihli telgrafı ile ilgili makamlara bütün medreselerin kapatılması emri verilmişti. Milli Eğitim Bakanı'na göre kapatılan medrese sayısı 479'dur. Kimilerine göre asker kaçağı yuvası kimilerine göre ilim irfan yuvası olan medreseler bir telgraf ile resmîyette tarihe karışmış, sayısı 16 ile 18 bin arasında olan öğrencilerin çoğu çeşitli okullara ve yeni açılan İmam-Hatip Mekteplerine kaydırılmıştır¹⁵.

TEK PARTİ DÖNEMİ DİN EĞİTİMİ VE İMAM-HATİP OKULLARI

Dinin ve dini eğitimin Osmanlı toplumunun yönlendirilmesinde ve şekillendirilmesinde etkisi gayet büyüktü ve bunu devlet çıkarları için kullanmakta pek zor olmamıştı. Genç Cumhuriyetin hem temiz bir toplum hem ülkesine sadık bir nesil yetiştirmesi için din eğitimine verdiği önemi en güzel özetleyenlerden biri de Atatürk ile

¹⁵ Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul: Düşünce Kitapevi Yayınları, 2011, s. 85.

birlikte uzun bir gezide bulunmuş ve bu geziden aldığı notları sonradan kitaplaştırmış olan Ahmet Hamdi Başar'dır. Ahmet Hamdi Başar Bey kitabında şu ifadelere yer vermişti:

“Bugünkü Türk cemiyetini bağlayan en büyük duygu dindir. Türk milleti dini bir millet olarak asırlarca yaşadı. “Kelime i şahadet” getirene ve İslam olana “kardeş” ve milletinden olarak baktı. Birçok kötülüklerimiz gibi birçok iyiliğimiz de dine ve İslamlığımıza bağlıdır. Halkta maarif yok. Okuma yazma bilmeyenler yüzde seksen-doksan, yüzde on okuma yazma bilenlerinde onda dokuzu okumaz. Hâlbuki bütün bu cahil halka ancak din yolu ile hitap etmeğe imkânı vardır. Her Cuma camide toplanır her bayram bir araya gelir, her zaman dinin sesine ve sözüne inanır. Kitle halinde harekete geçirmek istediğimiz zaman dini öne süreriz. Onu ferden doğruluğa sevk etmek istersek önüne din yolunu açarız Yalancılıktan Allah'ın adına yeminle kurtarırız. Hırsızlıktan, cinayetten, ahlaksızlıktan ahret azabını hatırlatarak onu alıkoyarız. Hülasa, nemiz varsa millet halinde birbirimize bağlanmış olmak, insanlık ve fert ve millet şuuru, hep dine ve İslamlığımıza bağlıdır. Şimdi bu büyük bağı bu büyük kuvveti yok etmek ne büyük felaket olacak !.. “Dini, hocalar ve taassup eline almıştır ve cemiyeti harap etmiştir’ diye ortadan kaldırmak, otomobillerle cahil şoförler adam eziyor diye otomobilleri kaldırmaya benzer”¹⁶

diyerek aslında dinin -fayda bakımından- toplumu yönetmekteki etkisine vurgu yapmış ve dönemin toplum yapısının eğitim bakımından da bir fotoğrafını çekmiştir.

Medreselerden sonra dini eğitim ihtiyacını karşılamak amacıyla İmam-Hatip Mektepleri Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince açılmıştı. Bu mektepler sıfırdan öğrenci yetiştirmeye başlamamış medreseleri kapatılan talebelerden isteyenler bir seviye tespit sınavına tabi tutularak derecelerine göre sınıflara yerleştirilmişlerdi. Böylece açıldıkları yıldan itibaren mezun vermeye başlamışlardı¹⁷.

Bu uygulamanın bir sonucu olarak ihtiyaç duyulan imam, hatip ve vaizlerin yetiştirilmesine ara verilmemiş oluyordu. Ayrıca bu uygulama ile kapatılan medreselerden ayrılan öğrencilerin de eğitimlerini sürdürebilmeleri sağlanmıştı denilebilir.

¹⁶ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981, s. 46.

¹⁷ Mustafa Öcal, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.7, S.7, 1998, s. 243.

Tablo 1.1923-1932 Arasında Açılan İmam-Hatip Okullarına İlişkin İstatistikî Bazı Veriler¹⁸

Öğretim yılı	Mektep	Muallim	Talebe	Mezun
1923-1924	29		2258	
1924-1925	26	302	1442	127
1925-1926	20	244	1009	165
1926-1927	2	41	278	121
1927-1928	2	42	222	91
1928-1929	2	35	159	41
1929-1930	2	35	141	67
1930-1931			57	21
1931-1932			10	10

Bu okulların kapanışlarına gerekçe olarak İmam-Hatiplere halkın rağbet göstermediği ve yeterli öğrencinin bulunmadığı söyleniyordu. Sayının çokluğu veya azlığı tartışma konusu iken tartışılmayacak bir konu vardı ki o da halkın rağbetinin azalışında devlet politikalarının etkisinin oluşudur. 1927 yılında Danıştay Kararı (15.12.1927 Tarih ve 846 Sayılı Karar) ile din görevlileri memur sınıfından çıkarılmış ve İmam-Hatip mezunlarının maaş umudu yok olmuştu. Çocuklarının geleceğini düşünen aileler İmam-Hatip Okullarına çocuklarını yazdırmaya yanaşmıyorlardı. Çeşitli sıkıntılar neticesinde 1931 yılına gelindiğinde ilkokullarda dahi din eğitimi dersleri müfredat dışı kalmış yalnızca 1939'a kadar bazı köy okullarında din eğitimi verilmişti. Türk eğitim sisteminden din, tamamen uzaklaştırılmıştı¹⁹.

Tablo 2.İmam-Hatip Okulları Müfredat Programları Verileri²⁰

Dersler/Sınıflar	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf	IV.Sınıf	Toplam
Kuran-ı Kerim, Tecvid	3	3	2	1	9
Gına (müzik)	2	1	1	1	5
Tefsir				2	2
Hadis		1	1	1	3
İlm-i Tevhid			1	1	2
Din Dersleri	2	2	3	2	9
Ruhیات (Psikoloji)			1	1	2
Ahlak ve Malumat-ı Vataniye		2	2	2	6
Türkçe	5	4	2	1	12
Türk Edebiyatı			2	2	4
Hitabet Ve İrşad		2	3	2	7
Arabi	3	3	3	4	13
Tarih	2	2	2	2	8

¹⁸ Çınar, "a.g.m", s. 182.

¹⁹ Mustafa Öcal, *İmam-Hatip Liseleri Ve İlköğretim Okulları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, s. 19.

²⁰ Çınar, "a.g.m", s. 186.

Coğrafya	2	1	1	1	5
Hesap (Matematik)	2	2	1		5
Hendese			1	2	4
Hayvanat	1	2			3
Nebatat	2				2
Tabakat			1		1
Fizik			1	1	2
Kimya			1	1	2
Hıfzısıhha				2	2
Yazı	2	2			4
Terbiye-i Beden	2	2	1	1	6
TOPLAM	28	30	30	30	118

Tablo 3.1923-1932 Arası İmam-Hatip Okulları ve Dönemin Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Milli Eğitim Bakanı²¹

İmam-hatiplerin açıldığı yerler	Cumhurbaşkanı: Atatürk Başbakan: İsmet İnönü MEB: İsmail Safa(özerler)	Cumhurbaşkanı: Atatürk Başbakan: İsmet İnönü MEB: Fethi Okyar	Cumhurbaşkanı: Atatürk Başbakan İsmet İnönü MEB: H. Suphi (Tanrıöver)	Cumhurbaşkanı: Atatürk Başbakan: ismet İnönü MEB: Mustafa Necati Uğural	Cumhurbaşkanı: Atatürk Başbakan: İsmet İnönü MEB: Mustafa Necati uğural	Cumhurbaşkanı: Atatürk Başbakan: İsmet İnönü MEB: Mustafa Necati uğural 1928-1929	Cumhurbaşkanı: Atatürk MEB: Hüseyin Vasıf (çınar) MEB: Cemal hüsnü(Taray) Başbakan: İsmet İnönü
1.Edirne	+	-	-	-	-	-	-
2.Erzurm	+	+	-	-	-	-	-
3.Isparta	+	+	+	-	-	-	-
4.istanbul	+	+	+	+	+	+	+
5.Eskişehir	+	+	-	-	-	-	-
6.Ödemiş	+	-	-	-	-	-	-
7.Urfa	+	+	-	-	-	-	-
8.Afyon	+	+	+	-	-	-	-
9.Amasya	+	+	-	-	-	-	-
10.Antalya	+	+	+	-	-	-	-
11.Ankara	+	+	+	-	-	-	-
12.Balıkesir	+	+	+	-	-	-	-
13. Bursa	+	+	+	-	-	-	-
14.Bozok	+	+	+	-	-	-	-
15.Bolu	+	+	+	-	-	-	-
16.Tire	+	+	+	-	-	-	-
17.Hopa	+	-	-	-	-	-	-
18.Harpuz	+	+	+	-	-	-	-
19.Sivas	+	+	+	-	-	-	-
20.Şavşat	+	-	-	-	-	-	-

²¹ Mustafa Öcal, "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 1999, s. 205.

21.Uşak	+	+	+	—	—	—	—
22.Gaziantep	+	+	—	—	—	—	—
23.Kastamou	+	+	+	—	—	—	—
24. Konya	+	+	+	—	—	—	—
25.Kayseri	+	+	+	—	—	—	—
26.Kütahya	+	+	+	+	+	+	+
27.Maraş	+	+	—	—	—	—	—
28 Manisa	+	+	+	—	—	—	—
29.Niğde	+	—	—	—	—	—	—
30 Artvin.	—	+	—	—	—	—	—
31.İzmir	—	+	—	—	—	—	—
32.Of	—	—	+	—	—	—	—
33.Akşehir	—	—	+	—	—	—	—
Toplam	29	26	20	2	2	2	2

İnsanların yapılan icraatı dine aykırı gördüğüne dair yapılan yorumlar ve söylenenler üzerine İsmet İnönü öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Yaptığınız işi dine aykırı görmek, yapılan işi görmemektir. Biz şu kanaatteyiz ki, azimle ve muvaffakiyetle tuttuğumuz bu yolda yürüelim, on sene sonra bütün dünya ve şimdi bize muarız olanlar yahut tuttuğumuz yoldan din namına endişe edenler göreceklendir ki, Müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde tecelli eylemiştir.”²²

Bu söyleminden de anlaşılacağı üzere İsmet İnönü yapılan işin dine aykırı olduğunu düşünmüyordu. Dine aykırı olduğunu düşünmediği gibi kendilerinin belirlediği yol haritası üzerinde çalışıldığı ve bu yolda sebat edildiği takdirde bu ithamlarda bulunan kişileri utandıracak sonuçlar almayı umut ediyordu.

İMAM-HATİP OKULLARININ KAPANIŞINDAN İMAM-HATİP KURSLARININ AÇILMASINA (1948) KADAR GEÇEN SÜRE

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde dini eğitimi mesleki olarak veren kurumların devlet görüşüne ters düşmesi, laiklik anlayışıyla çelişme durumu ve yeterli talep olmaması gibi sebeplerle kapanması üzerine, yaklaşık uzun bir süre boyunca Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlarda din eğitimi verilememiştir²³. Bu dönemde

²² Beyza Bilgin, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu Ve Din Eğitimi”, *ATAM Dergisi*, C.12, S. 35, 1996. s. 527-528.

²³ Çınar, “a.g.m”, s. 197.

toplumun manevi ihtiyacını karşılama noktasında büyük eksiklikler yaşanmıştır. Zira bu 18 yıllık süre içinde halkı tatmin edecek, manevi olarak isteklerini giderebilecek herhangi bir eğitim yapılmamıştı ki bu durum, ilerleyen süreçte Türk siyasi hayatında gündemi sıkça işgal edecek bir sorun haline gelecekti.

Her şeyden önce muhafazakâr bir yapıdaki duygusal Anadolu insanı dini eğitim almadığından ve bu konuda bir devlet desteği göremediğinden *din* adı altında istismar edilmiş; birtakım hoca kılıklı kimseler tarafından memlekette İslam'a aykırı tarikatlar kurulmaya çabalanmıştır. Anadolu halkı bu konuda büyük zarar gördüğü gibi kendisini uyaracak ve eğitecek pek kimse olmadığından zararının farkında dahi olamamış yıllarca sömürülmüştür²⁴. Bu dönemde hükümetçe din adına yapılan çalışmalara destek verilmediği gibi yapılan küçük çaplı dini neşriyata da engellemeler getirildiği söylenebilir.

Bu bağlamda eski Diyanet İşleri Başkanlarından Ahmet Hamdi Akseki'nin yazmış olduğu "*Peygamberimiz Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed Ve Müslümanlık*" adlı kitabı örnek göstermek mümkündür. Ahmet Hamdi Akseki'nin adı geçen kitabı kısa bir süre sonra İçişleri Bakanlığı tarafından toplatılmıştır. Toplatılma sebebi sorulduğunda, cevap olarak dönemin matbuat umum müdürü Vedat Nedim Tör tarafından yazılan yazı görülmektedir. Vedat Nedim Tör'ün cevabı Sebilürreşad dergisinde yayınlanmıştır.

Cevaben şöyle deniyordu:

"Hülasa: Hazreti Muhammed'e Dair"

Ankara, 17 Mayıs 1943

Muhterem efendim,

Mektubunuzu aldım, biz her ne şekil ve suretle olursa olsun memleket dâhilinde dini neşriyat yapılarak dini bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dini bir zihniyet fideliği vücuda getirilmesine taraftar değiliz.

Zat-ı alilerinin herkesçe de müsellemlenilen ilim ve faziletinize hürmetkâriz. Ancak günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığını siz de takdir edersiniz

Matbuat Umum müdürü
Vedat Nedim (Tör)²⁵

²⁴ Öcal, "a.g.m", 1999, s. 213.

²⁵ Mustafa Öcal, *Bursa İmam-Hatip Mektebinden İmam-Hatip Liselerine*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 25.

Yıllarca halkın baskı altında kaldığı bir dönemin ardından biriken tepkiler ve ufukta görünen DP tehlikesi ile oy kaygısı neticesinde de olsa CHP nin 7. Kurultayı'nda dini eğitim namına önemli gelişmeler yaşanmıştı. 1947'deki bu kurultayda CHP'nin İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in konuşması bu açıdan çarpıcıdır. TBMM'de görevli altı meclis hademesi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in yanına gelerek içinde buldukları durumu anlatmıştı. Bu durumdan çok etkilenen Hamdullah Suphi Bey de konuyu kurultayda dile getirip şöyle aktarmıştı:

“Aziz Arkadaşlarım muhterem arkadaşlarımızdan bazıları köylerin imama ihtiyacı olduğunu söyledi, arkadaşlar en yakın misalini arz edeyim; bu, Büyük Millet Meclisinde de mevzu bahis oldu, bir münakaşadan sonra dışarıya çıktığım zaman altı tane meclis hademesi yanıma geldi, gözleri yaşlı olarak şunları söyledi: ”Vallahi, billahi, altı köyümüzde bir tek imam kaldı. Ölülere nöbet bekletiyoruz. Ondan kalkıp bu köye geliyor ve boyna yer değiştiriyor, eğer bize imam ve hatip vermezseniz ölülerimizi köpek leşi gibi toprağa gömeceğiz.” Aziz arkadaşlarım ortada telaşa düşecek bir şey yok. Çünkü gerek kurultay delegeleri ve gerek kurultaya iştirak eden milletvekilleri arasında inkılabımızın yıkılmasını, Şerî Mahkemelerin iade edilmesini ve bütün eskiye avdet edilmesini isteyecek tek bir adam tasavvur olunamaz”.²⁶

Bu durum halkın dini manada ihtiyaçlarının giderilemediğine, köylünün en temel dini işlemlerden biri olan defin merasimini hakkıyla yerine getiremediğine ve bu durumun artık halk için ciddi boyutta sorunlara sebep olduğuna dair çarpıcı bir örnek teşkil etmiş sayılabilir.

O dönemde Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi bir yazısında, din rehberlerinin sayısı azala azala köylerin imamsız, camilerin müezzinsiz kalışından yakınır olmuştu²⁷. Böylece hem basında hem önemli toplantı ve kurultaylarda din ve dini eğitim, laiklik bağlamında ele alınmış; yıllardır çeşitli nedenlerle üzerinde durulmayan bu husus yavaş yavaş hissedilmeye başlamıştı.

CHP içindeki bazı yönetici ve idareciler din eğitimini laikliğe aykırı bir hareket olarak görüyorlardı. Dini eğitimi laikliğe aykırı gören milletvekillerinin yanı sıra CHP'li olup dini eğitimin laikliğe aykırı olmayacak şekilde yapılabileceğine inanan bir kesim de vardı. Onların temel korkusu halk içinde yavaş yavaş etkisini arttıran *Komünizm*

²⁶ CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947 s. 457.

²⁷ Öcal, a.g.e., 2012, s. 26.

tehlikesi idi. Bu tehlikenin yanı sıra Türk toplumunun milli ve manevi değerlerine uymayan ve o yıllara kadar çok fazla yaşanmayan bazı olayların meydana gelmesi de bu korkunun içerisinde yer almaktadır. Bunlar; anne babaya itaatsizlik, saygısızlık ve toplumsal kurallara karşı asi tutumlardır. Dini eğitim taraftarı olan milletvekillerine göre gerek bu problemlerin çözümü ve gerekse komünizm tehlikesine karşı bir önlem olarak düşünülecek en temel unsurlardan biri dini eğitimdi.

Bu gelişmeler ışığında 1947 yılı bütçe görüşmelerine TBMM’nde başlanmıştı. Yapılan 24 Aralık 1946 tarihli meclis toplantısında Milli Eğitim Bakanlığı’nın 1947 yılı bütçesi görüşülürken konu dini eğitime gelmişti. Bursa Mebusu Muhittin Baha Pars, son günlerde haberlere konu olmuş olan on beş gencin trende uygunsuz davranışları ve Erzin’de bir bayanın yanında eşi olduğu halde 15 kişinin tecavüzüne uğradığına dair haberleri mevzu bahis ederek gençliğin gelecekteki ahlaki yapısına dönük kuşkuvarını dile getirmişti. Bu durum Bursa Mebusu Muhittin Baha Pars Bey’e göre hiçde hafife alınacak bir sorun değildi. O bu durumu memleketin gelecekteki ahlaki yapısına bir tehdit ve bir uyarı mahiyetinde görüyordu ve duruma uygun tedbirler alınmalıydı.

İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Muhittin Baha Pars’ın ardından söz alarak öncelikle maneviyatın ve manevi karakterin önemine vurgu yapmıştı. Ardından yaklaşan bir komünizm tehlikesi olduğuna dikkat çekmişti. Hamdullah Suphi Tanrıöver’e göre laiklik bir ülkenin dini eğitime destek vermesine ya da dini kurumlara yardım etmesine bir engel değildi. Bu fikrini savunurken dünya çapında laik sistemle yönetilip dini hususlarda halkına karşı daha esnek olan ülkelerden örnekler veriyordu. Konuşmasında batılı ve medeniyette önde olduğu düşünülen Fransa ile ABD örneklerini vererek bu gibi laik ülkelerde dini eğitim ve yaşam şekillerinin Türkiye’de olduğundan daha esnek olduğunu vurgulamıştır. Bu şekilde, bazı mebusların dini eğitimin ülkeyi iç çekişmeler ve komünizme karşı koruyacağı ve toplum içinde saygı sevgi kültürünü geliştireceği yönündeki konuşmalarının ardından Başbakan Recep Peker tartışmaya dahil olmuştu.

Başbakan Recep Peker’in bu konuda Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Muhittin Baha Pars ile aynı fikirde olmadığı açıkça biliniyordu. Buna rağmen hatiplerin konuşmaları esnasında herhangi bir müdahalede bulunmamıştı. Recep Peker

konusmasına öncelikli olarak, örnek verilmiş olan laik devletler de dahil olmak üzere dini yaşamın Türkiye’de dünyanın diğer hiçbir noktasında olmadığı kadar rahat, en ulvi ve en temiz haliyle yaşanmasına fırsat verildiğini söyleyerek başlamıştı. Ona göre hali hazırda ülkenin böyle bir problemi yoktu ve herkes dini hayatını kendi sınırları içerisinde yaşayabiliyordu. Dini eğitimin yapılmasını savunan fikir sahiplerinin kullandığı bir diğer argüman olan komünizm tehlikesine de değinmiş ve bu konudaki fikirlerini açıklamıştı. Halkın karşı karşıya olduğu varsayılan komünizm ve türevi birtakım sorunların aşılma noktası olarak da milliyetçiliği işaret etmişti. Ona göre bu tür sorunların çözüm odağı milliyetçilik ve milli şuur olabilirdi. Dinin etkisindeki bir milletin devletine bağlı kalmasını ve bunun iç çekişmeleri önleyici olduğunu kabul etmiyordu demek mümkündür. Bu fikrini savunurken, halkın din etkisinde oluşunun herhangi bir savaşı ya da iç çekişmeyi engellemediğini örnek vererek açıklıyordu. Örnek gösterdiği ülke ise hem Avrupalı laik bir devlet olup hem de toplum olarak Hristiyanlık dinine bağlı olarak bilinen İspanya’ydı. Bu dönemde İspanya’da iç savaş vardı. İspanya’daki iç savaşını örnek gösterip oradaki halkın kilisenin etkisinde olmasına rağmen iç savaş yaşadığını ve dinin bu hususlarda çözüm üretici noktada olmadığı tezini savunmuştu. Eğer din ya da dine olan bağlılık iç huzuru, karşılıklı sevgi ve saygıyı temin etmiş olsaydı İspanya’da o iç savaş yaşanmıyor olmalıydı. Recep Peker’in anlayışına göre milliyetçilik bu tür sıkıntılarda başvurulacak yegâne yoldu. Bu açıklamayı yaparken çokça konuşulmuş olan şu cümleleri kuruyordu:

“Yalnız şu noktayı ehemmiyetle arz edeyim ki, komünizm denen bir içtimai zehirden bünyeyi korumak için onun yanında yavaş yavaş genişleyecek bir şeriat hayatının ikamesi ihtimalini bir tedbir diye düşünmek aşağı yukarı bir öldürücü zehrin lâakal onun kadar öldürücü olan başka bir zehirle tedavi edileceğini zannetmekten ibarettir.”²⁸

Bu konuşmasından anlaşılacağı üzere Recep Peker’in hem komünizme hem de dini taassuba karşı net bir tavrı vardı. Her ikisini de zararlı görmekteydi.

Bu bağlamda CHP’nin 1947 de yapılan 7. Kurultayında din eğitimi politikalarında önemli ölçüde değişime gidilmişti. Kurultayda vekillerin önemli bir bölümü gerek oy kaygısı ve gerekse dini alanda gördükleri sıkıntılardan ötürü din eğitimi yapılması yönünde önemli öneriler vermişti. Hatta İstanbul Milletvekili

²⁸ TBMMZC, D.8, C.3, s. 445.

Hamdullah Suphi Tanrıöver olayı bir adım öteye götürüp devlet büyüklerinin türbelerinin ziyarete açılmasını dahi teklif etmiştir. Fakat teklifi reddedilmişti²⁹. Birbirlerinden küçük farklarla da olsa sekiz önerge verilmiş; bu önergeler İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Antalya Milletvekili M. Korkut, Kayseri Delegatesi Şükrü Nayman, Sinop delegelerinden Vehbi Dayıbaş, Seyhan Delegatesi Abbas Ülkü ve Van Milletvekili İbrahim Arvas tarafından verilmişti. Bu önergeler din eğitimi isteği ile yüksek din eğitimi verebilecek kurumların açılmasıyla ilgiliydiler. Dönemin Milli Eğitim Bakanı ve Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sırer önergelerin ardından söz almış ve önerge sahiplerinin gönlünü de hoş eden onaylayıcı bir konuşma yapmıştır;

“Sevgili arkadaşlarım bu önergelerin ihtiva ettiği teklifler karşısında bende bir teklifte bulunacağım. Teklifimin esasını arz etmeden önce bu mevzuda biraz duracağım. Türkiye iki vasfı birleştirmiş bir memlekettir. Türkiye'nin vasıflarından bir tanesi Malarya adalarından Atlas Okyanuslarına kadar uzanan sahada yaşayan bütün Müslüman memleketlerin içinde en insan ve en Müslüman millet oluşudur. Türkiye'mizin diğer vasfı da bütün bu geniş âlem içinde yaşayan bütün Müslüman milletler camiası içinde laikliği şiar edinmiş olan bir memleket ve millet oluşudur. Arkadaşlar biz laiklikten şunu anlıyoruz; Tanrı ile kul arasındaki münasebetleri, itikatları ilmin gidişi ile çıkmazlardan kurtararak kulun tanrıya açılan geniş vicdan sahası içinde, vicdan tahtında tutmaktır. Sayın arkadaşlarım CHP Türk milletinin hayatında ve Türk vatanında teessüs etmiş olan insan hürriyetlerini tesis etmekte olan siyasi bir teşekküldür. Bu hürriyetlerden biri laiklik olduğu gibi vicdan hürriyetidir de. Devlet vatandaşa “Sen metafizik âlem içinde şuna inanacaksın buna inanmayacaksın” diyemez; Devlet “şu inanışa göre şu ibadeti yapacaksın, bu ibadeti yapmayacaksın” diyemez. Bir kere bu hürriyet müessesistir müesses kalacaktır. Bunun yanında yine anayasamızın ve partimizin ülküsünün kabul ettiği bir hürriyet vardır Bu, öğrenme ve öğretme hürriyetidir. Türk milleti Müslüman bir millet olduğuna göre bu camiada İslam dininin akidelerini öğrenmek ve öğretmek isteyen vatandaşlar bulunacaktır; bu da tabii bir haktır. Arkadaşlar bu böyle olunca parti olarak hükümet olarak bize düşen bir vazife vardır. Bu vazife laiklik esasları dairesinde vicdan hürriyetlerinin hudutları içinde bu ihtiyacın nasıl telif edileceğini, devlet bakımından tesbit etmektir. Bu sebepledir ki bu konuyu bu suretle partimizin divanı geçen haziran ve temmuz aylarında ele alındı. Böylece hükümet laiklik esaslarımız ebediyen mahfuz kalmak şartıyla çocuklara din akideleri öğretmek isteyen vatandaşlara bu dini nasıl ve ne gibi şartlarla iktisab edeceğini tesbit etken için çalışmalarına devam etti. Bu çalışmalar içinde özel din dersleri talimatnamesi yapıldı, programları hazırlandı. Hatta kitapları hazırlanmaktadır. Yine bu çalışmalar içerisinde özel mahiyette din vazifelerini ifa edecek olanların okutulması gereken mevzularla birlikte,

²⁹ *CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı*, Ankara, 1947 , s. 511.

hangi şekil ve şerait yetiştirileceklerini tayin ve tespit eden esaslar da tanzim edildi. Bu arada, parti divanının vermiş olduğu direktifler dairesinde, günün birinde vatandaşların inisiyatifi ile teşekkül edecek özel yüksek din bilginleri okulunun hangi şekil ve şartlar altında kurulup hizmet edeceğini tayin ve tespit etmek iktiza etmektedir. Bu maruzatımdan sonra teklifimi arz etmek istiyorum: Bu iş esas itibariyle vicdan hürriyeti prensibimizin esasları dairesinde bu ihtiyacın nasıl karşılanacağını tayin ve tespit işidir. Hâlbuki hükümetiniz ve partimiz esasen bu mevzu üzerinde çalışmaktadır. Şu halde bu işi yine hükümetinize ve parti divanımıza bırakmak en isabetli bir karar olacaktır.³⁰

Halkın din konusundaki yaklaşımları, eleştiriler ve oy kaygısı neticede halkın isteklerine kulak verilmesini sağlamış 7. Kurultaydan sonra CHP'nin bu konudaki tutumu değişme göstermişti. İlk olarak 1948 yılında Hacca gidecek olan yurttaşlara döviz tahsis edilmesi ve ilkokullara seçmeli din dersi'nin konulmasının yanı sıra önemli şahsiyetlerin türbelerini ziyarete izin verilmiş ve Ankara Üniversitesi bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi kurulmuştur.³¹ CHP ve onun üyeleri artık bu mevzunun halledilmesi taraftarı görünüyordular.

Neticede değişim odaklı bir dönem hızla başlamıştı, DP gibi sadece vaatte bulunma imkânına sahip partilerin bu dini söylemleri propaganda aracı olarak kullanmaları oy almaları için yeterli bir sebepken CHP'yi onlardan ayıran bir özellik vardı ki o da iktidar partisi olmasıydı. Yani diğer partiler oy için vaatte bulunabilirken CHP, parti içinde denge sağlamak adına, yıllardır uyguladığı politikalarından ödün vermek durumunda kalmıştı. İktidarda olması sebebiyle verdikleri her sözü yerine getirmesi bekleniyordu. Bu yönde CHP'nin içine girdiği akımın neticesi olarak da düşünebileceğimiz bir başkanlık değişimi olmuştu dini kimliği diğer başkanlara göre daha ön planda olan bir başkan olan Şemsettin Günaltay Başkanlığa getirilmişti. 4 Haziran 1949'da yaptığı bir konuşmasında:

“İlk mekteplerde din derslerini okutturmaya başlayan hükümetin başkanıyım. Ben memlekette Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölülerini yıkatmak için imam-hatip kursları açan bir hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlığın yüksek esaslarını

³⁰ *CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı*, Ankara, 1947, s.514.

³¹ Kadir Dede, “İnönü'den Bayara ‘Gericilik’: Çok partili Hayata Geçiş Sürecinde Din Merkezli Tartışmalar”, *Resmî Tarih Tartışmalar 7 31 Mart'tan Günümüze Gericilik Söylemi*, (Editör Fikret Başkaya), Ankara: Maki Basın Yayın, 2011, s. 105.

öğretmek için İlahiyat Fakültesi açan bir hükümetin başkanıyım. Bana kimse Müslümanlığa kasteden adam demez ben bilerek inanan bir Müslümanım³²

sözlerini dile getiriyordu. Günaltay bu konuşması ile kendisinin ve dolayısı ile başkanı olduğu CHP'nin din karşıtı olmadığını ifade etmeye çalışıyordu da demek mümkündür..

³² Kadir Dede, "a.g.m", 2011, s. 105.

1. BÖLÜM: İMAM-HATİP OKULLARININ AÇILMASI

1.1.DP'NİN DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI VE İMAM-HATİP OKULLARININ AÇILMASI

DP, 1950-1960 yılları arasında Türkiye'nin siyasi hayatına damgasını vurmuş bir partidir. DP'nin siyasi hayata katılımıyla birlikte, tek partili dönemden çıkmış ve çok partili döneme geçilmiştir. Çok partili dönemle birlikte Türkiye'de siyasi arenadaki değişimler sadece siyaset dünyasını ve insanların siyaset anlayışını etkilemekle kalmamış, hayatın pek çok alanında yeni uygulamaları da beraberinde getirmiştir. DP ile birlikte ülke, tarih sahnesinde yeni bir dönemece girmiştir. Böyle bir ortamda DP'nin eğitim alanındaki faaliyetlerini anlamamanın yolu dönemin siyasal ortamı, kültürel yapısı ve sosyal gelişmişliğini de anlamaktan geçer³³.

DP dönemindeki finansal durumu kavramak için özellikle II. Dünya Savaşı'na ve onun getirdiği şartlara odaklanmak gerekir. 1950 seçimleriyle birlikte iktidara gelen DP'nin bulunduğu finansal ortam, özellikle 1939-1945 yıllarında süren II. Dünya Savaşı'nın etkilerini bütün sıcaklığı ile taşımaktaydı³⁴. 1940'lı yılların sonuna doğru Türkiye'deki kamuoyu desteğinin CHP'den DP'ye doğru geçişinin en temel nedenlerinden biri; II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan kıtlıklar ve ekonomik sıkıntılar olarak kabul edilebilir³⁵.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin ekonomisinin kötüye gitmesiyle birlikte halkın CHP'ye olan inancı azalmış ve DP seçimlerde gülen taraf olmuştu. Bu seçim zaferinin ardından, ülkenin ekonomisini düzenlemek adına, daha çok tarımsal alanlara yatırım yapılmaya başlanmıştı. Dönemin iktisadi yapısı tarıma dayalı olarak yürüyordu. Bu nedenle DP, gerektiğinde bu alana destek verebilmek amacıyla dış borçlanma yoluna da gitmekten kaçınmamıştı. 1950 - 1960 yılları arasında Türkiye ekonomisi 1950'lerde 22,3 milyon dolar olan dış ticaret açığının 1952 yılına gelindiğinde 193

³³ Mustafa Serhan Yücel, *DP*, İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, 2001, s. 15.

³⁴ Cem Eroğul, *DP Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970 s. 40.

³⁵ Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 1999, s. 5.

milyon dolara ulaştığı görülmektedir. Ekonomi her ne kadar kötüye gidip dış ticaret açığı artsa da, CHP dönemine oranla halkta kişi başına düşen milli gelir artmaktaydı³⁶.

DP döneminde eğitim alanındaki faaliyetlere bakıldığında özellikle “Dini Eğitim” alanında önemli değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Tek parti Dönemi’nden beri CHP ile süregelen din eğitimi, DP zamanında değişmiş ve yenilenmiştir. DP, parti programında eğitimin amacını; *gelecek kuşaklar yalnız bilimsel ve teknik bilgiyle değil, aynı zamanda milli ve insani bütün manevi değerlerle donatılması gereklidir*³⁷ şeklinde açıklamıştır. DP’nin kurmak istediği eğitim sisteminde her türlü donanımda birey yetiştirmek amacı vardır. DP’nin iktidara geldiği ilk dönemden itibaren eğitim politikaları parti programının içeriğine yansıtılmıştır. Buna göre, DP’nin parti programında belirttiği eğitim hususu şu temeller üzerine kurulmaktadır:

- “Maarif sistemimizde, Millî eğitim ve öğretim vahdeti prensibinden yanayız.
- “Umumi mesleki eğitim ve öğretim, yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgiyle değil, millî ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır.”
- “Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olma esasının göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekküllerine meydan verilmemesi bakımından lüzumlu görmekteyiz. Yeteneği ve gücü elverişli olduğu takdirde bir ilkokul öğretmenin gerekli eğitimini tamamlaması hâlinde üniversite profesörlüğüne yükselmesinin imkânı sağlamalıdır.”
- “Yükseköğretim meselesinde niteliğe önem verilmesi lüzumuna kaniyiz. Bütün yükseköğretim kurumlarımızın bu esasa göre takviyesini ve garpta ki benzerleri seviyesine eriştirilmesini istiyoruz. Üniversiteler ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar.”
- “Doğu Anadolu Bölgesinde, her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleriyle bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz.”
- “Gerek dinî öğretim sorunu, gerekse de din adamlarını yetiştirecek kurumların kurulması konusunda uzmanlar tarafından esash bir program hazırlanacaktır. Üniversiteler bünyesinde yer alacak İlahiyat Fakülteleri özerk olmalıdır.”
- “Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu vasıtaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.”³⁸

³⁶ Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000, s. 7.

³⁷ İsmail Kaplan, *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 201.

³⁸ *DP Tüzük ve Programı*, 1946, s. 26-28.

DP'nin eğitim politikaları ele alınırken, özellikle partinin her hükümet dönemi ayrı ayrı ele alınmalıdır. DP'nin hükümeti oluşturduğu ilk dönem 22 Mayıs 1950 - 9 Mart 1951 arası dönemdir. Bu dönemde, eğitim politikasında özellikle ülkenin milli birliğini korumak adına, sadece bilimsel ve teknik bir eğitimin değil, aynı zamanda milli ve manevi bir eğitimin de verilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. DP'nin ilk döneminde eğitim alanında neler yapılabileceği hususunda dönemin Başbakanı Adnan Menderes şunları söylemiştir:

“Maarif işlerimize gelince; maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, millî ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakârlıklara mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük millî davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz...”³⁹

DP'nin iktidarda olduğu ilk dönemde parti yeni okullar açmak yerine, eski okulları onarmayı tercih etmişti. O dönem Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilen Tevfik İleri bu durumu şu şekilde izah etmiştir:

“Biz bu iş için hatta önümüzdeki seneler için verilebilecek parayı da rica ederek bir plana bağlamak kararındayız. Bu öyle bir plan ki, hangi senelerde, hangi köyde mektep yapabileceğimizi şimdiden bilebilelim.”⁴⁰

DP'nin ilk iktidar döneminde dini eğitim hususunda, CHP döneminden farklı olarak din dersinin seçmeli olmaktan çıkarılıp, zorunlu hale getirilmesi ve ilkokul 4. ve 5. sınıftan itibaren okutulmaya, ders verilmeye başlanmasıdır. Bu kanun DP'ye

³⁹ Nuran Dağlı, Belma Aktürk, *Hükümetler ve Programları 1920-1960*, Ankara: Dokümantasyon ve Kütüphane Şubesi, 1988, s. 161-162.

⁴⁰ Kaplan, “a.g.m.”, 1999, s. 30.

yakınlığı ile tanınan, Ulus Gazetesi'nde, 13 Ağustos 1950 tarihinde de yayınlanmış ve özellikle parti programında yer alan "Milli ve Manevi Değerler" hususuna vurgu yapılmıştır.⁴¹

DP'nin ilk iktidar döneminin önemli bir hareketi de öğretmenlerin siyasetle uğraşmalarının yasaklanması idi. Öğretmenlerin siyasetle uğraştıklarının ortaya çıkması halinde bu öğretmenler hakkında yasal işlem başlatılması kararlaştırılmıştır.⁴²

DP, iş başına gelişinden 1957 yılına kadar, tamamı Amerika Birleşik Devletleri'nden olmak üzere her yıl uzmanlar getirtip onlardan eğitimin modernleşmesi ve sorunlarının tespiti adına raporlar hazırlanmasını istemiştir. Çalışma alanlarına göre bu uzmanların bazıları şunlardır: Watson Dickerman (Halk Eğitimi 1951), K. V. Wofford (Köy Okulları 1951), John Rufi, (Orta Öğretim 1953), R.J. Maaske,(Öğretmen Yetiştirme), E.S. Gorvine (Teknik Öğretim 1955-1956) . Yapılan Bu çalışmalar Türk eğitim sisteminde bir modernleşme arayışı ve eğitime verilen önem olarak değerlendirilebilir⁴³. DP'nin ikinci hükümet dönemi ise 9 Mart 1951–17 Mayıs 1954 arası dönemi kapsar. Bu dönemde iki Milli Eğitim Bakanı görev yapmıştır. Bunların ilki Tevfik İleri ikincisi ise onun istifasından sonra yerine getirilen Profesör Salim Burçak idi. Bu dönemin eğitimdeki programı ve özellikleri çok farklılık göstermemiştir. Özellikle ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim eğitimini ilgilendiren kararlar alınan bu dönemde yapılan değişiklikler şu şekildedir:

- “Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine paralel olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.
- Köy okulları inşaatında Doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır.
- Doğuda bir üniversitenin temelleri atılacaktır. Umumi Terbiyemizde milli ve insani hedefleri gözden kaçırmadan ilmi ve pedagojik esaslara göre karakter şahsiyet ve maneviyat gelişmesine ehemmiyet vereceğiz.”⁴⁴

II. Menderes Hükümeti döneminde aynı zamanda Beşinci Milli Eğitim Şûrası da toplanmıştır. Şûra Başkanlık Divanı; Tevfik İleri, Reşat Tardu, Bekir Türk ve Kazım İsmail Gürkan'dan oluşuyordu. Şûrada Köy Enstitüleri, Köy Okulları sorunları ele

⁴¹ *Ulus Gazetesi*, 13 Ağustos 1950.

⁴² Metin Toker, *DP'nin Altın Yılları (1950-1954)*, İstanbul, Bilgi Yayınları, s. 45.

⁴³ Akyüz, *a.g.e.*, 2013, s. 409.

⁴⁴ Dağlı, Aktürk, *a.g.e.*, 1988, s. 176.

alınmış; öğretmenlerle ilgili yasa tasarıları incelenmiştir⁴⁵. DP'nin üçüncü hükümet dönemi olan, 17 Mayıs 1954-9 Aralık 1955 arası dönemde, Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı olmuştur. Bu dönem, diğer iki Menderes Hükümeti dönemindeki eğitim çalışmalarının devamı niteliğinde geçmiştir. DP'nin dördüncü iktidarlık dönemi 9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957 tarihleri arasını; Beşinci ve son iktidar dönemi ise 25 Kasım 1957 – 27 Mayıs 1960 tarihleri arasını kapsamaktadır. Bu dönemlerde eğitim politikaları değiştirilmemiş ve var olan eğitim sorunlarını aşmak amacıyla yapılan çalışmalar devam etmiştir. Ayrıca son iktidar döneminde Doğu Üniversitesi, Erzurum'da Atatürk Üniversitesi adıyla açılmış ve öğrenime başlamıştır. Tevfik İleri zamanında Ankara'da Yüksek Öğretmen Okulu, İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü, İzmir'de Buca Eğitim Enstitüsü faaliyete geçmiştir⁴⁶.

1.2. İMAM-HATİPLERİN AÇILMASINA GİDEN SÜRECE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İmam-Hatip Okulları, temelini Osmanlı Devleti'nden alan ve günümüze dek gelen; modernizm ve Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte değişikliklere uğramış bir eğitim kurumudur. İmam-Hatip Okullarının açılmasına giden süreci anlamak, öncelikle Osmanlı eğitim hayatını anlamak ve arka planında bulunan din anlayışının şahıslara nasıl aktarıldığını hesaba katınca mümkün olacaktır. Osmanlı Devleti'nde eğitimin temelini, "Medrese" adı verilen ve Sıbyan Mektebi'nden sonra gidilen, çoğunlukla din eğitimine dayanan bir sistemi kapsıyordu. Medreselerdeki eğitim, ulema sınıfı denen "âlimlerce" de denetlenmekteydi. Medrese, Arapça "de-re-se" seslerinden türer ve "ders ortamı, ders öğrenilen yer" anlamına gelir. Osmanlı eğitiminin temelini teşkil eden medreseler, sadece Osmanlı kültürünü değil; Selçuklu hükümdarlığından da gelen bir özelliği ifade etmektedir denilebilir. Bu durumun en önemli göstergelerinden biri de, en teşkilatlı medreselerin XI. yüzyılda Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk tarafından "Nizamü'l-Mülk Medresesi" olarak, Bağdat'ta açılmış olmasıdır⁴⁷. Selçuklu kültüründen etkilenilerek, Osmanlı din eğitiminde de temel yapıtaşı olan medreseler; camii kültüründen doğmuşlardır. Bu nedenle camii içlerinde özel bir bölümde olan medreselerin, sadece eğitim yerleri değil; yatılı öğrenciler için yurtları, yemekhaneleri

⁴⁵ V. Milli Eğitim Şurası , 04-14 Şubat 1953.

⁴⁶ Öcal , a.g.e., 2011, s. 206-207.

⁴⁷ Ziya Kazıcı, *Osmanlıda Eğitim Öğretim*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014, s. 55.

ve kütüphaneleri vardı. Temelde, din adamı olan Şeyhülislam'ın koyduğu kaidelerle yönetilen medreselerde; ilk din bilgileri *İlmihal*, *Kuran-ı Kerim* gibi dini eğitimlerin yanı sıra *Hesap*, *Mantık*, *Grammer* gibi çeşitli dersler de bulunmaktaydı. Bu derslerle yetişen bir âlimin sadece dini anlamda değil, dış dünyadan da haberdar olması ve örnek bir şekilde yetişmesini sağlamak amaçlanıyordu. Osmanlı Devleti içerisinde memur, asker, sanatçı yetiştirmek adına açılan *Enderun*, *Acemi Oğlanlar Ocağı*, *Mülkiye Mektebi*, *Mekteb-i Osmani* gibi çeşitli kurumlar olmasına karşın, medreseler özellikle din eğitimine önem verilen, denetlenen ve ön planda tutulan kurumlardı demek mümkündür. XIX. yüzyılla birlikte Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesiyle eğitim kurumlarında kötüleşme artarak devam etmişti denilebilir. Osmanlı din eğitimine önem verme gayretinde idi. 1912 yılında dört senelik olan “*Medresetü'l Vâizîn*”in ve 1913 yılında “*Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ*”nın açılması bu duruma örnek sayılabilir⁴⁸.

İmam-Hatip Okullarının açılması sürecinde en etkili olan faktör, Osmanlı Devleti'nin çöküş süreciyle birlikte medreselerin kapatılması ve 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte eğitimde yapılan devrimdir. Bu devrimlerin en önemlisi, 2 Mart 1924 (1340) yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu dönemin resmi gazetesi olan ceridede yayımlanmış ve eğitim – öğretimin tek elden yürütüleceğini müjdelemiştir. Daha önceden bahsedildiği gibi yeni kurulan devlette özellikle reformlar yapmak adına eğitim tek bir bakanlığa, Maarif Vekâletine (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlanacak ve bu sayede ülkedeki eğitim daha sağlıklı bir şekilde işleyecekti. İlk bölümlerde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve maddelerini detaylı şekilde verildiğinden burada tekrar etme lüzumu hissedilmedi. Fakat bu çalışmayla yakından alakalı olan 4. maddeye tekrar bakmak gerekirse; maddenin dini eğitim veren okullar açmak görevini devlete verdiği görülüyor. Asıl amacı yeni kurumlar oluşturmak yerine, kurumları tek bir bakanlığa bağlamak olsa da Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra özellikle dini kurumlar alanında değişikliklere gidilmiştir. Dönemin Maarif Vekili Vasıf Çınar, kendisine verilen emirle 16 Mart 1924 tarihinde medreselerin kapatıldığını duyurmuştur. Medreselerin kapanma sebebi olarak ise burada eğitim gören öğrencilerin askerlik yapmayarak bu gibi kurumları suistimal aracı haline getirmeleri ve devrin

⁴⁸ Fırat, “a.g.m.”, 2013, s. 182.

eğitim sistemine ayak uydurulamaması idi. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında medreselerin kapatılmasının ardından ilk İmam-Hatip Mektepleri açılmıştır. Öncelikle 29 ilde açılan ve dört senelik bir eğitimi kapsayan İmam-Hatip Mektepleri Osmanlı Devleti dönemindeki “*Darül-Hilafeti’l İslamiye*” mekteplerinin uzantısı şeklindedirler. Darül-Hilafeti’l İslamiye mekteplerinden gelen öğrenciler dört ayrı sınıfa ayrılmışlar ve girdikleri bir sınavla İmam-Hatip Mekteplerine yerleşmeye hak kazanmışlardır⁴⁹. Bu durum dönemin “*Maarif*” belgesinde sınıf ayrımına göre şu şekilde yer almıştır:

“Maarif

İmam ve Hatip Mekteplerinde sınıf teşkilatı bervec-i âtidir:

Mülgâ ihzârî ikinci sınıf talebesi: İmam ve Hatip Mektebinin birinci sınıfına,

Mülgâ Dâru’l-Hilâfe’nin birinci sınıfından terfi edenler: İmam ve Hatip Mektebinin ikinci sınıfına,

Mülgâ Dâru’l-Hilâfe’nin ikinci sınıfından terfi edenler: İmam ve Hatip Mektebinin üçüncü sınıfına,

Mülgâ Dâru’l-Hilâfe’nin üçüncü sınıfından terfi edenler: İmam ve Hatip Mektebinin dördüncü sınıfına.

Mülgâ Dâru’l-Hilâfe’nin dördüncü sınıfını ikmal edenlerle beşinci ve altıncı sınıf talebesi İmam ve Hatip Mektebinden mezun addedilir.

Bu efendilere bilâhare şehadetname ile tebdil olunmak üzere Maarif Müdiriyeti tarafından musaddak birer vesika verilecek ancak imam ve hatipliklere tayin edilmeleri için isimleri Diyanet İşleri Riyasetine bildirilecektir. Ahkâmı dairesinde muamele ifa olunması tebliğ olunur efendim.

“Müfti Efendiye

Maarif Müdiriyetinden mevruz Maarif Vekâlet-i Celilesinden vârid olan tahrirat sureti bâlaya çıkarılmışdır. Kazada mevcut mülgâ Darul-Hilâfe talebesine keyfiyetin tebliği beyan olunur efendim.

18 Teşrin-i Evvel sene 1340.

⁴⁹ Öcal, *a.g.e.*, s. 87-102.

Ödemiş Kaim-i makamı ve Maarif Müdürü

Encümen Reisi Vekili⁵⁰

İmam-Hatip Mekteplerinde en başarılı kişiler 4. sınıflara kaydolmuşlardır. Daha sonraki başarılılar ise 3. 2. ve 1. sınıf şeklinde sıralanarak bir kayıt sistemi ile mekteplere alınmışlardır. Bu uygulama ile devlet sınırı içerisindeki ilkokulların da süresi kısalmış ve bu sayede İmam-Hatip Mektepleri kuruluşlarından kısa bir süre sonra da mezun verebilmişlerdir. İmam-Hatip Mekteplerinde bir süre hocalık yapmış olan Divan şiirinin son önemli temsilcilerinden de olan Tahirül Mevlevi bu durumu: *“Umumi imtihan yapıldı. Son sınıf talebesi şehâdetname aldı. Üçüncü sınıftakiler son sınıfa yükseldiler. Tatil zamanı geçti. 1341 (1925) tedris yılı başladı”*⁵¹ sözleriyle dile getirmiştir.

İmam-Hatip Liseleri açıldıktan bir süre sonra bu liseler ile ilgili, “İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesi” adında bir talimatname hazırlanmış ve bu belgeyle, birlikte mekteplerin tanımı yapılmıştı. İmam-Hatip Mekteplerinin tanımını ve kapsamını belirten bu talimatname şöyle idi:

“Madde 1: İmam ve Hatip Mektepleri müdavimlerini bu vazifelerini bihakkın ifaya kâfi derecede malûmat ile mücehhez kılacak tedrisatı gösterir müesseselerdir.

Madde 2: Bu mekteplerde tahsil müddeti dört seneden ibarettir ve bervech-i âti dersler okunur,

Madde 3: Bu mekteplere Mekâtib-i İbtidâiye-i umumiye mezunlarından asgari 12, azami 15 yaşında bulunan efendiler bilâ imtihan kabul olunur.

Madde 4: Mekatib-i Hususiye mezunlarından talip olanların mekâtib-i ibtidâiye-i umumiye son sınıf derslerinden imtihanları icra olunur.

Madde 5: Tali dereceli mektepler müdavimlerinden talip olanlar birinci sınıftan itibaren müfredat programlarına tevfikân imtihanları bil-icra layık oldukları sınıflara kabul olunur.

⁵⁰ *Maarif Belgesi*, (18.11.1924), s. 35.

⁵¹ Tahir Olgun, *Tahir'ül Mevlevi Edebiyat Lüğati*, İstanbul: Âsa-i İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1937 s. 41.

Madde 6: İmam ve Hatip Mektepleri talebesinden ücret-i tadrisiye parası alınmaz.”⁵²

İmam-Hatip Liseleri için hazırlanan bu talimatnamenin ilk maddesinde bu liselerin tanımları yapılmıştır. İkinci maddeden itibaren bu liselere girecek öğrencilerin alacakları eğitimin kapsamı üzerinde duran talimatnamede, üçüncü maddeyle okutulan dersler ve devamında da bu liselerin özel uygulama ve prosedürleri yer almıştı.

1.2.1.Siyasi Faktörler

İmam-Hatip Okullarının açılmasına etki eden siyasi faktörlerin başında öncelikle CHP'nin dini eğitime yönelik iktidarda bulunurken getirdiği yaptırımlar ve bu yaptırımların halk tarafından hoş karşılanmaması gelmektedir.

1927 yılından itibaren adı verilme de laiklik CHP programı ve ülke yönetiminde kabul edilmiş. 1931'de CHP programında da isim verilerek tanımı yapılmıştı⁵³. 1937 yılından itibaren de direk olarak Anayasaya girmiştir. Layiklik ilkesinin anayasada yer bulmasıyla ülkede din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştı. Böylelikle Osmanlı Devleti sisteminde var olan dini kaidelerin devlet yönetiminde de kullanılması usulü bırakılmış, devlet işleri tarafsız bir şekilde yürütülmek istenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı dışında devletin hiçbir kurumunda dini kurallar yönetmeliklere girmemiş ve din sadece halkın manevi hayatına etki eden, devletin hukuk kararlarına tesir etmeyen bir olgu haline getirilmiştir. Laiklikle birlikte eğitim ve öğretimde de Türkçeleşmeye gidilmesi, Din Kültürü dersinin müfredattan çıkarılması gibi hususlar baş göstermiş ve din kamusal alandan iyice çekilmiştir. Bu durumun siyasi yönden en önemli sorumlusu siyasi hayatın tek partisi konumundaki CHP'dir. CHP'nin dini kamusal alandan ve okullardan çekmesiyle birlikte zaman içerisinde bu durum halkın büyük tepkisini çekmiştir. DP'nin iktidara gelmesinden önce CHP'nin son Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

“1946 seçim kampanyasından çoklukla seçilip gelen CHP Milletvekilleri bozuktular. Partili ilk defa millettten zılgıt yemiş, sarsılmıştı. Üstelik seçim muallel (kusurlu) idi. Bazı vilayetlerde yapılan seçim hileleriyle muhalefetten hiç değilse 60 kadar

⁵² *Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası*,1926, s. 27.

⁵³ *Cumhuriyet Halk Fırkası Parti Programı*, Ankara: TBMM Matbaası,1931, s. 5.

milletvekilinin hakları yenmişti. Bu da memleket ölçüsünde tepkiler yaratılmıştı. Uzun bir tek parti devrinin biriktirdiği hoşnutsuzluk yaygındı. Dili çözülen milletin bütün şikâyetleri ortaya dökülmüştü. Ama denilebilir ki; halkın bir numaralı yakınması, din hizmetleri ve din öğretimi bahsindeydi. Vatandaş, ‘ölü yıkayacak adam bulamıyorum’ diyordu.”⁵⁴

1946 yılında, ilkokullara Din Bilgisi dersinin konulması meselesinin gündeme gelmesiyle siyasi alanda dinin varlığı yeniden mevzu bahis olmaya başlamıştı. 1950 yılında DP’nin iktidara gelmesi ile din eğitimi siyasi alanda ciddi ciddi masaya yatırılmıştır. Eğitimin birliğinden ve maneviyatından yana olan DP döneminde din eğitimi oldukça önemsenmiştir. CHP’nin karşısında muhalefet oluşmasının ardından din eğitimi konusunda 1946 yılında CHP’li Tahsin Banguoğlu’nun Millî Eğitim Bakanlığı döneminde ilkokulların ikinci döneminde seçmeli olarak konulan din dersleri DP tarafından yeterli görülmemiştir. Bu konuda 1950 seçimlerinden sonra halkın da desteğini alan DP eğitim kademelerinin hepsinde din eğitimi ile ilgili düzenlemeye gitmiş, 13.Ekim 1951 gün ve 601 no’lu Millî Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonu kararıyla Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Kahramanmaraş’ta 7 tane İmam-Hatip Okulu açılmıştır. Okulların işleyişi ilk olarak Özel Okullar Müdürlüğüne daha sonra 20.06.1952 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığının 2287 sayılı kanununda değişiklik yapılarak Orta ve İlköğretim Genel Müdürlüğüne bırakılmıştır.⁵⁵ Özel okullar statüsünden çıkarılıp Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması, bu okulların benimsetilmesi politikası olarak değerlendirilebilir.

Siyasi alanda İmam-Hatip Liselerinin açılışını hızlandıran en önemli faktör, hiç şüphesiz CHP Hükümeti’nin karşısında oluşan DP teşkilatı idi. CHP, DP’nin kullandığı dini meseleler kozuna karşılık olarak daha öncede değindiğimiz şekilde, din eğitimine izin verme kararı almış ve komünist ajitasyonu diye hedef gösterilen Köy Enstitüleri’nde de reform yapmayı kabul etmişti. Bunların yanısıra 1949’da kabine revizyonuna giden CHP, Başkanlığa İslamcı eğilimleriyle bilinen Şemsettin Günaltay’ı getirmişti⁵⁶. Bu durum DP’nin muhalefeti karşısında, gerek parti içindeki ve gerekse seçmen kitlesindeki muhafazakar kesimi elde tutma çabası olarak değerlendirilebilir.

⁵⁴ Tahsin Banguoğlu, *Kendimize Geleceğiz*, İstanbul: Derya Dağıtım, 1984, s. 97.

⁵⁵ Öcal, *a.g.e.*, 2003, s. 23-68.

⁵⁶ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 311

1.2.2.Sosyo-Kültürel Faktörler

İmam-Hatip Okulları'nın açılmasına etki eden süreçte sosyo-kültürel faktörlerin rolü oldukça büyüktür. Bu sosyo-kültürel faktörlere etki eden süreç ise Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesiyle başlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla birlikte eğitim tek bir ele toplanmış ve Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Bu süreçte 1920'li yıllarla birlikte sosyo-kültürel hayatta değişimler başlamıştır. Bunun ilk ve en önemli örneği, Kuran Kursları'nın kapatılma sürecidir. 1928 yılında yeni harflerin kabulü ile Osmanlıca yazım yasaklanmıştır. Bu aşamada herkesin ücretsiz bir şekilde yeni alfabe ile Türk dilinin okuma ve yazmasını öğrenebilmesi için kurslar açılmış; Osmanlıca ve Arapçanın etkin olduğu Kuran kursları ise kapatılmıştır. Bunun yanında okulların genel programlarından da “Din Bilgisi” dersi çıkarılmış ve Arapçanın etkisinin azaltılması için çaba harcanmıştır. Bu konuda, Hasan Cicioğlu: “*Din dersi; 1924'te lise programından, 1927 yılında ise ortaokul ders programından çıkarılmıştır. Daha sonraki süreçte ilkokul ders müfredatından da çıkarılan “Din Bilgisi” dersi, okullarda verilmesi yasak bir ders olmuştur*”⁵⁷ diyordu.

Din adına yapılan reformlar 1930'lu yıllarda, ülkenin sosyo-kültürel yapısında değişiklikler meydana gelmesinde etkili olmuştur. Bu dönemdeki dini yasaklar, toplumda halkı kandırma ve din sömürsü yapma adına yeni tarikatların oluşmasına ve sahte din bilginlerinin doğmasına sebep olmuştur. Bu yeni tarikatlar ve din adamları, halkın dini açıdan boşlukta olmasını fırsat bilerek kendilerince fetvalar yayımlamış ve halkı yönlendirerek toplumda bir kaos ortamı oluşturmuşlardır. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, daha sonra “*Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Bir Rapor*” hazırlamış ve bu raporda o günkü durumu dile getirmiştir. Raporun bazı maddeleri şu şekildedir:

“(1) Yirmi altı seneden beri çocuklarımız hakiki bir din ve ahlak terbiyesinden mahrum olarak içi bomboş ve herhangi menfi bir tesiri kabule müsait bir halde yetişmektedir.

⁵⁷ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk Ve Ortaöğretim-Tarihi Gelişimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1985, s. 96.

(2) Çocuklarımızın ve gençlerimizin, başka dinlerin ve muhtelif şekillerdeki misyoner propagandalarının içtimai, siyasi herhangi bir zararı, mezhep veya tarikat ve akidelerin menfi tesirlerinden uzak tutulması için çare düşünülmelidir.

(3) Çocuklarımıza gerek mekteplerde ve gerek başka vasıta ile yirmi altı seneden beri din ve ahlak aleyhinde söylenebilecek ne varsa hepsi söylenmiş, telkin edilmiş ve kıpkızıl bir dinsiz olmaları için her şey yapılmıştır. Bugünkü gençler komünist olmamışlarsa, bunu ailelerindeki kuvvetli din terbiyesine borçluyuz.

(4) Çocuklarımızın, gençlerimizin her türlü yabancı ve menfi tesirlere bundan sonra da dayanabilmeleri için kendilerine İslam dininin esaslı ve ciddi bir surette öğretilmesi ve telkin edilmesi ve manevi terbiyenin verilmesi artık bir zarurettir.

(5) Hakiki din adamlarına, mabetlerimizi şenlendirecek bilgili, fazilet sahibi vaizlere, imam ve hatiplere olan ihtiyacın bir an evvel karşılanması lazımdır.

(6) Yeni nesle mensup birçok genç de kendilerinin maneviyattan tamamen mücerret (soyutlanmış) bir halde yetiştirildiklerini acı acı itiraf etmektedirler.”⁵⁸

Halkın Din adamlarına olan ihtiyacı, insan olmanın bir gereği olarak düşünülebilecek olan ibadet isteği ve toplumda meydana gelen komünizm tehlikesine karşı, önceki konularda değindiğimiz üzere, toplumun önemli bir kısmında bu yönde istekler meydana gelmiş ve buna duyarsız kalınmamıştı. Bunları CHP ‘nin 7. Büyük Kongresi’nden ve meclis tartışmalarından anlamak mümkündür. Bu konuya ilerleyen bölümlerde detaylı olarak değineceğiz.

1.2.3. İmam-Hatiplerin Açılmasına Yönelik Tepkiler

İmam-Hatip Liselerinin DP hükümetince açılmasına, hem siyasi çevrelerce hem de din eğitiminin gereksiz olduğunu düşünen halkın bir kesiminden çeşitli tepkiler gelmiştir. Bu tepkiler yeri geldiğinde sözlü olarak, yeri geldiğinde zararlı eylemlere dönüşerek dile getirilmişti demek mümkündür.

İmam-Hatip Okullarının 1957 – 1958 yıllarında ilk mezunlarını verdiği dönemde özellikle bu okulların mezunlarının dini görevlere yönelmedikleri hususunda çeşitli söylemler olmuştur. Bu durum, Milli Eğitim Bakanlığı raporlarında da yer almış ve 1960 yılına ait raporda; “*Meslek okulu olarak açılmış bulunmakla birlikte, İmam-Hatip*

⁵⁸ Ahmet Hamdi Akseki, “Din Tedrisatı Ve Dini Müesseseler”, *Sebilürreşad*, Mayıs 1951, s. 20.

*Okulları bir meslek okulu olmaktan ziyade, orta dereceli bir okul olarak çalışmaktadır. Çünkü mezunlarının büyük bir çoğunluğu din adamı olarak vazife görmüyorlar”*⁵⁹ şeklinde bir ifade yer almıştır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, devletin kendi içerisinde de İmam-Hatip Okullarının açılmasına tepki duyan kesimler vardır. İmam-Hatip Liselerinin, Genel Liselerden farksız olduğu yönündeki düşünceler, devlet içerisinde de İmam-Hatip Liselerinin açılmasına duyulan tepkileri dile getirmiştir.

İmam-Hatip Liselerinin açılmasına özellikle CHP olumsuz bir tavır içinde bakmıştır. Tek partili dönemde iktidarını sürdüren CHP için, İmam-Hatip Mektepleri ülkede dini eğitime zorlayıcı olacak ve bu şekilde laiklik ilkesine ters bir adım olarak kalacaktır.

1963 yılında İmam-Hatip Lisesi mezunlarının mesleğe yönelmediklerine dair hazırlanan raporun devamı olarak gelen, *Din Eğitimi Problemlerini İncelemekle Görevli Komisyon Raporu*’nda ise nüfusu 5000’den az olan yerleşim yerlerinde bu okulların kapatılması gerektiği ve yine aynı nüfus oranının altındaki yerlerde İmam-Hatip mezunu kişilere görev verilmemesi gerektiği de vurgulanmıştır.⁶⁰ İmam-Hatip Okullarına gerek hükümetten gerek din eğitimi gereksiz bulan çevreden gelen tepkilere rağmen, eğitime okul sayıları artarak devam etmiştir.

1.2.4 Kanun Tasarısının TBMM’de Kabulü

İmam-Hatip Okullarının yeniden açılmasıyla ilgili çalışmalar, DP’nin iktidar olduğu 1950 yılından itibaren başlamıştır. Din eğitiminin sosyal ve kamusal hayattan çekilmesinden sonra, ülkede cenaze işlerinde dahi çalışacak kişilerin bulunmamasından kaynaklı şikayetleri dinleyen DP milletvekilleri, bu liselerin açılmasını ve ülkede din adamı yetiştiren kurumun geri gelmesini istemekteydiler. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Müdürler Komisyonu’nun 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı kararıyla Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun 4. Maddesine İmam-Hatip okullarının açılmasına karar verildi ve bu karardan dört gün sonra yedi ilde (İstanbul, Ankara, Adana, Konya, Kayseri, Maraş, Isparta) ilkokula dayalı ortaokul seviyesinde, dört yıllık İmam-Hatip

⁵⁹ “Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu”, 1960, Ankara, *MEB*, s. 60.

⁶⁰ “Din Eğitimi Problemlerini İncelemekle Görevli Komisyon Raporu”, Ankara, *MEB Tebliğler Dergisi*, 23.03.1963.

okulları öğretime başladı⁶¹. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesi, İmam-Hatip Okullarının açılmasına izin veren maddedir ve şu şekildedir:

“Madde 4 - Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir.”⁶²

İmam-Hatip Liseleri, ihtiyaç duyulan din adamlarını yetiştirmek adına dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Bakanlık Müsteşarının başkanlığında bir “Müdürler Komisyonu” oluşturmuş ve bu komisyonun aldığı kararlar ile İmam-Hatip Okullarının tekrar açılmasına izin verilmiştir⁶³.

Halkın beklentilerinin ve ihtiyaçlarının sonucu olarak açılan İmam-Hatip Liseleri, DP'nin dini propagandalarının bir sonucu olarak hayata geçirilmişti. Artık iktidar partisi olan DP, verdiği sözleri tuttuğunu göstermek adına bu işe ciddiyetle yaklaşmıştı. Bu durum seçmenin güvenini arttırıcı olması bakımından önemliydi. DP'nin muhalefette olduğu sürece kullandığı politik argümanlardan biri olan dini eğitim hususunda artık iktidar partisi olarak gücünü gösterme vakti gelmişti.

⁶¹ Halis Ayhan, “İmam-Hatip Lisesi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.22, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 194.

⁶² *T.C. Resmi Gazete*, 06.03.1924.

⁶³ İskender Okudan, *Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2006, s. 48.

2. BÖLÜM: İMAM HATİP OKULLARI'NIN TEŞKİLAT YAPISI

2.1. İMAM HATİP MÜDÜRLERİ

İmam-Hatip Okullarının açıldığı ilk yıllara bakıldığında; personel bulma açısından sıkıntı çekilen kurumlardı demek mümkündür. Okullarda sadece çalışan açısından değil; aynı zamanda öğretmen ve müdür, yani eğitimci ve yönetici kadro bulma hususunda da sıkıntılar vardı. Bu durumun en önemli sebebi, İmam-Hatip Okullarının açıldığı ilk senelerde laikliğin ülkede yeni yeni yerleşim döneminde olmasıydı. Din ile ilgili hususlarda verilen çeşitli cezalar kişileri bu konuyla alakadar olmamaya itmekteydi. Bir diğer önemli neden de, Türkiye Cumhuriyeti'nde İmam-Hatip Okullarına müdür olacak bilgi ve tecrübeye kişilerin bir önceki nesilde yetişmemiş olmasından kaynaklıdır. CHP'nin 1932 -1948 yılları arasında şehirlerdeki okullarda dini eğitim vermemesi sebebiyle, ihtiyaç duyulan kadroları bulmakta ciddi manada zorluk yaşanmıştı. Ülkede var olan reform ortamı neticesinde dönüşüm yaşayan bu okullarda ilk dönemlerde müdür görevini, çeşitli branşlardan öğretmenler üstlenmişlerdir. Yeri geldiğinde Osmanlı eğitim sisteminden kalma müftüler, vaizler ve yaşlı elemanlar bu yönetim pozisyonlarında görev üstlenmişlerdir.

İmam-Hatip Okullarında çalışacak müdür ve öğretmenlerin çokça bulunmamasından kaynaklı olarak, özellikle bu mevkilere alınacak kişilerde dini vasıflı olma statüsü aranmamıştır. Hatta bazen farklı mesleklerden kişiler bile bu yerlere getirilmiş, bu konuda da zaman zaman tartışmalar da yaşanmıştı⁶⁴.

Hal böyle iken, 1950'li yılların sonlarına doğru Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden ve Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olan kişiler öğretmen ve idareci olarak İmam-Hatip Okullarında görev almaya başlamışlar ve böylelikle bu okullarda idareci boşluğu dolmaya ve ihtiyaç duyulan kadrolar daha rahat oluşturulmaya başlamıştır. Müdürlere bakıldığında genellikle aynı kökenden; Ankara Üniversitesi ve Yüksek İslam Enstitüsünden mezun olan kişilerin bu görevlere getirildikleri görülmektedir. Müdür yardımcıları ise, yine okullardaki çeşitli branştan öğretmenlerden seçilmiştir.

⁶⁴ Mustafa Öcal, "Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri", *MEB Din Eğitimi Dergisi*, Ankara, 1991, s.38.

2.2. İMAM HATİPLERİN ÖĞRENCİ ALDIĞI BÖLGE VE ÖĞRENCİ ALIMI

İmam-Hatip Liselerinin öğrenci alımına ilişkin bilgiler, daha çok medreselerin kapatılması sürecine dayanmaktaydı. Medreselerin kapanmasıyla ilgili tamimin dördüncü maddesinde İmam ve Hatip yetiştirmek amaçlı ayrı bir okul kurulacağı ve bunun temelini de İmam-Hatip Mekteplerine dayanacağı, bu mekteplerin Maarif Vekâletine bağlı olacağı bildirilmekteydi.

Medreselerin kapatılmasının ardından son dönemlerde açılan Dâru'l-Hilâfe medreselerinden gelen kişilerin bu okullara kayıt yaptırabilecekleri belirtilmişti. Bu kurumdan gelen öğrenciler yatay geçişle gelmiş sayılacak ve oluşturulan dört sınıftan birine kayıt yaptırabileceklerdi. Bunun yanı sıra, hazırlık sınıfı öğrencileri de yapılan bir sınavla bu okullara kayıt olabileceklerdi. Mart 1924 yılında öğrenime başlayan İmam-Hatip Mekteplerinde eğitim süresi özellikle dördüncü sınıf öğrencileri için oldukça kısa sürmüştü, iki-üç ay sonra talebeler mezun olmuşlardı. 1924 yılından sonra yayımlanan “*İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesi*” ile okullara alım usulü de değişmiş ve bir beyan ile bildirilmiştir. Talimatnamenin ilk maddesi bu okulların ne şekilde kurumlar olduklarına dair iken, ikinci maddeden itibaren bu okulların dört senelik olduğu ve *İmam* ve *Hatip* olmak isteyen şahısların öğrenci alımında etkili olduğu dile getirilmiştir⁶⁵.

İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesi'nin üçüncü maddesinden itibaren bu okullara girebilecek öğrencilerin asgari ve azami yaş sınırı üzerinde durulmaktadır. Buna göre, ilkokul mezunlarının en az 12, en fazla 15 yaşında olması bu mekteplere alınabilmeleri için en öncelikli şarttı.

Talimatnamenin dördüncü maddesi, bu okullara sınavla alınacak öğrenciler ile alakalı bilgiler verir. Eğer bir öğrenci *Mekatib-i Hususiye* mezunu ise, yani özel bir eğitim kurumdan mezun olmuşsa, İmam-Hatip Mekteplerine alınabilmesi için öncelikle yapılan giriş sınavından başarılı olması, sonra belirtilen diğer şartları (yaş vb.) taşıması gerekmekte idi.

⁶⁵ *İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesi*, Ankara: Yenigün Matbaası, 1924, s. 3-4.

Talimatnamenin beşinci maddesinde belirtilen hususa dayanarak, bir orta dereceli okulda okuyan ve mekteplere başvurmak isteyen kişiler var ise, bu kişiler için de sınavlara girmeleri ve başarı durumlarına göre alımlarının gerçekleşmesi mümkündür. Sınavlarda öğrencilere, birinci sınıftan itibaren gördükleri dersler sorulacak ve bu şekilde bir müfredatla sınav uygulanacaktır.

2.3. İMAM HATİP OKULLARININ BİNALARI

İmam-Hatip Okulları, Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında Dâru'l-Hilâfe medreselerinden İmam ve Hatip Mekteplerine dönüştürülme sürecinde oldukça değişime uğramış din okullarıdır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesine dayanarak din eğitimi verilmek ve din adamı yetiştirmek amaçlı olarak açılan bu okullar; öğretmenleri, eğitim müdürleri, okul binaları ile oldukça sorgulanan ve eğitimleri hususunda devleti de endişelendiren bir süreçten geçen okullardır. Osmanlı Devleti döneminde din eğitimi verilen medreseler, genellikle cami külliyelerine bağlı olur ve caminin bir kısmına kurularak öğrencinin dini eğitimi pratik olarak da yapması adına bir alan üzerine kurulu olurdu. Aynı durum, Osmanlı Devleti'nin medrese kültürünü edindiği Selçuklu Devleti için de geçerlidir. Camii külliyesi içerisinde bulunan medreselerde eğitim alacak kişilerin kalacağı yatakhane dışında; mutfak ve kütüphane gibi bölümler vardı⁶⁶. İmam-Hatip Okullarının açılmasıyla birlikte eğitimi kadar, mimari yapısı ve cami içerisinde olup olmayacağı hususu tartışılmıştı. Bu hususta Anayasa'da belirtilen laiklik reformuyla ülkede eğitimin tek bir elden Maarif Vekâletine bağlanmasıyla camide eğitim alma anlayışı ters düşmektedir. Laiklik ve tek elden eğitim, sosyal müdahale gerektiren kavramlardır. Bu nedenle, laik eğitim sisteminde kişilerin medrese usulü camide ders almaları ters kalacaktır. 1937'deki Meclis görüşmelerinde Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya laikliğin sosyal bir müdahale gerektiren bir kavram olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

“Mademki tarihte deterministiz, mademki icraatta pragmatik maddiyatçıyız, o halde kendi kanunlarımızı kendimiz yapmalıyız. Kendi cemaatimizi maverayı dünyaya taalluk eden her türlü endişelerden, her türlü lahuti hayallerden müberra olarak kanunlarımızı, bugünün icaplarını, maddi zaruretlerini göz önünde tutarak yapmalıyız. Memleketin maddi hayat ancak bu surette kurtulur. (Memleketin) Manevîyatı için Türk'ün temiz ahlakını inkişaf

⁶⁶ Öcal, *a.g.e.*, 2011, s. 44-45.

ettirmek kâfidir. Biz diyoruz ki dinler, vicdanlarda ve mabedlerde kalsın. Maddi hayat ve dünya işlerine karışmasın.”⁶⁷

İmam-Hatip Okulları her ne kadar laikliğin reformundan önce bahis konusu olarak Türkiye’yi ilgilendirse de, Osmanlı dönemi medreselerinin kapanması, ezanın Türkçeleştirilmesi vb. hususlar laik eğitime geçişin birer sinyallerini taşımışlardır. Bu amaçla da İmam-Hatip Okullarının binaları, cami içlerinde değil, bağımsız binalar olarak kurulmuştur. Binaların kurulumunda özellikle dikkat edilen husus, Cumhuriyet’ten sonraki din eğitiminin amaçlarına hizmet ederek din adamı yetiştiren bu kurumların sosyo-kültürel çevreden soyutlanmadan, sadece din alanında değil her alanda yeterli kültür birikimini edinen kişileri yetiştirmesidir.

DP döneminde kapatılıp tekrar açılan İmam-Hatip Okullarının binalarına bakıldığında ise; bu binalarda özellikle halkın desteğiyle yapılanların çoğunlukta olduğu görülür. İmam-Hatip Okullarının kapatıldığı dönemde ülkede cenaze işleri ile dahi ilgilenecek din adamı bulunamaması, ülkeye bir tecrübe kazandırmış ve din eğitiminin önemini anlayan halk, tekrar açılan İmam-Hatip Okullarının inşaatında da gönüllü görev almıştır. Bu okulların inşası için kurulan pek çok dernek ve vakıf, inşa sonrasında okulların yaşatılması ve geliştirilmesi için çalışmış ve en önemli destekçileri olmuştur. Söz konusu vakıf ve dernekler, başta eğitim öğretim faaliyetlerine yaptıkları bu desteğin ötesinde, aynı zamanda muhafazakâr ya da İslami kesimin örgütlenmesinde ilk kayda değer oluşumlar olmaları açısından da önem taşımıştır. Siyasi anlamda olmasa da sosyal ve ekonomik olarak, muhafazakâr kesimin bu dernek ve vakıflar sayesinde bir araya gelmesi 30’lu ve 40’lı yıllar boyunca devlet karşısında kaybettikleri özgüveni yeniden yakalayarak kurumsallaşmalarını, kendi özgün kimliklerini inşa etmelerini sağlamıştır⁶⁸. Açılan İmam-Hatip Okulları binalarında özellikle kütüphane, yemekhane gibi toplu ihtiyaçların giderileceği alanlar oluşturulmaya özen gösterilmiş; pratik dersler olan jimnastik, spor vb. dersler içinse bahçelere ve spor alanlarına önem verilmiştir.

İmam-Hatip Liseleri arasında önemli olan bir lise de İstanbul’un ve Türkiye’nin ilk İmam-Hatip Lisesi olarak açılan, “İstanbul İmam ve Hatip Lisesi”dir. Bu lise, 1948

⁶⁷ TBMMZC, 1937, s. 61.

⁶⁸ Mehmet Ali Gökçatı, *Türkiyede Din Eğitimi Ve İmam-Hatipler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 200.

yılında Aksaray’da bir Sıbyan Mektebi olarak açılan bina, 1972 yılında İmam-Hatip Mekteplerinin isim değiştirmesi ile “İstanbul İmam ve Hatip Lisesi” ismini alarak eğitime başlamıştır. Bugün de eğitime aynı binada devam edilen okulun, günümüze dek mezun vermeye devam etmiştir.

2.4.İMAM HATİP OKULLARININ EĞİTİM PROGRAMLARI VE YÖNTEMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içerisinde İmam-Hatip Okulları; öğrencilerinin tutuculuktan ve hurafelerden uzak bir dini eğitim alabilmesini ve halkın dini ihtiyaçlarının karşılanabilmesini amaçlar denilebilir. Bu doğrultuda kültürlü, donanımlı, işlerinin ehli kişiler yetiştirebilmek amacıyla İmam-Hatip okullarının eğitim program ve yöntemleri oluşturulmaya çalışılmıştır.

İmam-Hatip liseleri 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile “İmam-Hatip Okulu” adını “İmam-Hatip Lisesi” şeklinde değiştirmiştir. Bu kanun daha sonra 1982 Anayasası’na göre yeniden elden geçirilmiş ve 2842. sayılı Kanunun 32. maddesi ile bu okulların tanımını şöyle açıklanmıştır:

“İmam-Hatip Liseleri, İmamlık, Hatiplik ve Kuran Öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan orta öğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır”⁶⁹

Bu tanımlamaya bakıldığında rahatça anlaşılabilir ki; İmam-Hatip liseleri yalnızca mesleki eğitim yapan kurumlar değil aynı zamanda yükseköğrenime de öğrenci hazırlayan programlardır.

İmam-Hatip liselerindeki teorik dersler, ders binalarında ders kitabı müfredatı esas tutularak yapılırdı. Teorik dersler yalnızca *Din ve Kuran-ı Kerim* çalışmalarıyla sınırlı değildi; aynı zamanda kişinin sosyal hayatını ve kültür birikimini de şekillendiren derslerdi. Bu dersler; *Türkçe, Matematik, Tarih, Edebiyat* gibi derslerdi. Teorik dersler kapsamında olan din derslerinde Kuran öğretiminin ilk basamağı ilmihalden itibaren başlanarak, sınıf kademesi artışına göre din dersleri olarak verilirdi. Bu dersler, öğrencinin meslek dersleri grubunda bulunan dersler olduğundan öğrenilmesine daha

⁶⁹ 15. Milli Eğitim Şurası Ve Okullarımızda Din Eğitimi ve Öğretimi Rapor, 1995 , s. 38.

dikkatli yaklaşılır, daha çok özen gösterilirdi⁷⁰. Yapılan çalışmalarda sadece dini eğitim ya da sadece fen eğitimi değil insanın doğası gereği ikisine de ihtiyaç duyulmasına binaen iki türlü eğitimin bir arada verilmesine çaba gösterildiği görülüyor. İmam-Hatip Okulları ilk kuruluş dönemlerinde eski usül medrese sistemine benzer camilere bağlı yatılı mekânlar şeklinde dizayn edilmişti. Bu yerlerde yatılı öğrencilerin kalabilecekleri yatakhane, yemekhane, avlu, kütüphane gibi alanlar vardı.

Bu alanlar aynı zamanda öğrencilerin sosyal hayat kurallarını ve birlikte yaşamın getirdiği yükümlülükleri öğrenmek bakımından eğitim için de kullanılmıştır. Öğrencilerin aldıkları ahlaki eğitim kapsamında davranıp, toplumun birlikte yaşamada onlardan beklentilerini karşılamaya çalışılmıştı⁷¹. İmam-Hatipler de tıpkı diğer devlet okullarında olduğu gibi sadece eğitim değil aynı zamanda hayatı öğrenme manasında da bir işleve sahipti denilebilir.

2.5. İMAM HATİP LİSELERİNDE DERSLER VE DERS SİSTEMİ

CHP iktidarı döneminde verilmeye başlanan İmam-Hatip Kursları (1949-1951) yetersiz görülmüştü. Bu sebeple DP döneminde açılan İmam-Hatip Okulları daha yoğun bir din eğitimi vermeyi uygun görmüştü. Sadece dini ilimler değil aynı zamanda fenni ilimlerde öğretilmeye çalışılmıştı. DP dönemi ile beraber açılan okulların ders programları ve haftalık dağılımına baktığımızda derslerin %40 oranda mesleki, %60 oranında kültür ve fen derslerine dayandığı görülüyor. İmam-Hatipler 4+3 yıl olmak üzere iki devre halinde eğitim veren kurumlardı. Birinci devre Ders Programına bakıldığında:

Tablo 4.1949-1951 Arasında İmam-Hatip Okullarının Birinci devre Ders Programı

Dersler	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf
Kuramı Kerim (Arap Harfleriyle) Ve Tecvit	2 Saat	1 Saat	1 saat	1 saat
Kuramı kerim (Türk Harfleriyle) Ve Tecvit	1 Saat	1Saat	1 Saat	--
Arapça	5 Saat	5 Saat	6 Saat	7 Saat
Tefsir	--	--	--	2 Saat
Akaid	3 Saat	3 Saat	3 Saat	2 Saat
Kelâm	--	--	--	2 Saat
Din Dersleri	3 Saat	2 Saat	2 Saat	--
Fıkıh usulü	--	--	--	1 Saat

⁷⁰ Süleyman Hayri Bolay, *Din Eğitimi Raporu*, Ankara: Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesi, 1995 s. 3.

⁷¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö-100 M.S-2006*, Ankara; Pegema Yayıncılık, 2006. s. 45.

Siyer Ve Ahlak	1 Saat	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Hadis Ve Hadis Usulü	--	--	--	1 Saat
Türkçe	5 Saat	4 Saat	4 Saat	3 Saat
Türkçe Hitabet	--	--	--	1 Saat
El Yazısı	1 Saat	1 Saat	--	--
Psikoloji	--	--	--	1 Saat
Tarih	1 Saat	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Coğrafya	1 Saat	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Yurttaşlık Ve kanun Bilgisi	1 Saat	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Matematik	3 Saat	3 Saat	2 Saat	2 Saat
Fizik	--	2 Saat	1 Saat	1 Saat
Kimya	--	--	2 Saat	--
Beden Eğitimi	1 Saat	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Müzik	1 Saat	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Tabiat Bilgisi	2 Saat	2 Saat	1 Saat	--
Sağlık Bilgisi	--	--	--	2 Saat
Türk İslam Tarihi	--	--	--	1 Saat
Yabancı Dil	2 Saat	2 Saat	1 Saat	1 Saat
Resim İş	1 Saat	1 Saat	1 Saat	--

şeklinde programlanmıştır⁷². Tablo incelendiği zaman en fazla saate sahip derslerden birinin Arapça olduğunu görüyoruz. Zira 1. Sınıftan 4. Sınıfa kadar aralıksız olarak tüm öğrencilere verilmiştir. En çok saat fazlalığına sahip ikinci dersin ise *Türkçe* ve *Arapça* olarak Kuran-ı Kerim öğretimi olduğunu görüyoruz. *Kuran-ı Kerim* ve *Tecvit* dersleri de hem Türkçe harfleriyle hem Arapça harfleriyle her kademedede öğrenciye verilmişti. Yalnızca 4. sınıfa gelindiğinde Türkçe harflerle Kuran-ı Kerim eğitimi verilmediğini görüyoruz. Yine her dört sınıftaki öğrencilere de *Matematik* ve *Akaid* dersleri verilmişti. Öğrencilerin gerekli kültür seviyesine gelebilmesi adına *Türkçe Hitabet*, *Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi*, *Sağlık Bilgisi*, *Yabancı Dil* gibi sosyal hayatta da ihtiyaç duyabilecekleri dersler verilmiştir. Bütün bunların yanında *Resim*, *İş* gibi dersler de verilerek öğrencinin sanat yönünün de gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu durum yapılan derslerin sadece din eğitimine yönelik olmayıp aynı zamanda yükseköğrenime hazırlık anlamında genel kültür derslerini de kapsadığını görüyoruz.

⁷² Howard A. Reed, "Turkey's New İmam-Hatip Schools", *The World Of İslam*, Vol. IV, No. 2-3, 1955, s. 155.

İmam-Hatip Okullarının ikinci devresi birinci devresine nazaran dini eğitimin felsefi boyutuna doğru bir seyir aldığı söylemek mümkündür. Zira bu dersler incelendiğinde daha küçük yaştaki öğrencilerin kavramakta zorlanabileceği *İslam Felsefesi ve Kelam*, *Fıkıh* ve *Feraiz* gibi derslerin görüldüğü anlaşılıyor. İkinci Devre İmam-Hatip Okulları 3 yıl sürüp ders programı;

Tablo 5.1949-1951 Arası İmam-Hatip Okullarının İkinci Devre Ders Programı

Dersler	1.Sınıf	2. Sınıf	3.Sınıf
Kuranı Kerim ve Tefsir	3 Saat	3 Saat	3 Saat
Arapça	7 Saat	4 Saat	4 Saat
İslam Felsefesi ve Kelam	--	--	3 Saat
Fıkıh ve Feraiz	--	--	3 Saat
Dinler Tarihi ve İslamiyet	--	2 Saat	--
Hadis ve Hadis Usulü	--	--	3 Saat
Psikoloji	--	2 Saat	--
Mantık	--	1 Saat	1 Saat
İslam ve Türk Sanatları	--	2 Saat	--
Türk Dili ve Edebiyatı	5 Saat	4 Saat	4 Saat
Tarih	2 Saat	2 Saat	1 Saat
Coğrafya	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Fizik	2 Saat	2 Saat	--
Kimya	1 Saat	1 Saat	--
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	2 Saat	1 Saat	--
Matematik (Geometri-Cebir)	3 Saat	2 Saat	--
Kozmoğrafya	--	--	1 Saat
Beden Eğitimi	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Müzik	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Milli Savunma	1 Saat	1 Saat	1 Saat
Resim	1 Saat	--	--
Yabancı Dil	2 Saat	2 Saat	2 Saat

şeklindedir⁷³.

İkinci devre dersleri incelendiğinde tıpkı birinci devre okullarında olduğu gibi, *Arapça* ve *Kuran-ı Kerim* derslerinin meslek dersi bakımından ağırlıkta olduğu görülüyor. Bu ikinci devre öğrencilerine de *İslam Felsefesi ve Kelam*, *Fıkıh* ve *Feraiz*,

⁷³ Reed "a.g.m.", 1955, s. 156.

Kozmoğrafya, Milli Savunma, Beden Eğitimi ve Mantık gibi birinci devre öğrencilerine okutulmayan dersler konduğunu görüyoruz. Bunların dışında bir diğer dikkate değer hususta şudur: *Türk Dili ve Edebiyatı* dersi 1. Sınıfta 5 saat, 2. ve 3. Sınıflarda 4'er saat olarak veriliyordu. Yani birinci devre öğrencilerine verilen *Türkçe* dersinin yerini *Türk Dili ve Edebiyatı* dersi alıyordu. Bu durum öğrencilere iyi bir Türkçe ile Edebiyatın İmam-Hatip Okullarında da öğretilmeye çalışıldığını ve buna önem verildiğini söylemek mümkündür.

İmam-Hatip Okulları dini ve seküler derslerin bir arada modern şekilde öğrenciye verilmesi ve öğrenciyi herhangi bir yönde sabote etmemesi açısından önemlidir. Ne radikal bir İslam anlayışı ne de bunun tezatı işler amaçlanmıştır⁷⁴. Bu şekilde öğrencilerin mesleki eğitiminin yanında, pozitif bilimler ve genel kültür anlamında derslerden de geri kalmaması ve her alanda kendisini geliştirmesi amaçlanmıştır. Bu uygulama Osmanlı Devleti içerisindeki medrese kültüründen geliyordu. Osmanlı Devleti'nde de medreselerde dini derslerin yanı sıra *Astronomi, Fizik, Matematik* alanlarından dersler okutuluyordu.⁷⁵ Burada amaç; kişinin mezun olduğu okuldan çok yönlü ve mümkün mertebe hem dini bilgi hem bilimsel bilgi anlamında donanımlı olarak çıkabilmesiydi denilebilir. 1978 yılında basılan İmam-Hatip Liseleri Müfredat Programı'nda bu durum şöyle açıklanıyordu; Din derslerinin Genel Kültür çerçevesinde verilmesinde amaç; din görevlilerinin sınırlı bir düşünce yapısıyla yetişmemesi. Aynı zamanda müspet zihniyet sahibi olmaları ve farklı toplulukların içine girdikleri zaman daha rahat anlaşabilmeleri açısından önem arz etmektedir⁷⁶. Bu tanımlama ile gayet rahat anlaşılabilir ki; amaç sadece İmam ve hatip yetiştirmek değil aynı zamanda entelektüel dönüşümünü tamamlamış imam ve hatipler yetiştirip, çağın ihtiyaçlarını karşılayabilecek donanımda din adamı ihtiyacını karşılamaktır.

⁷⁴ Zeki Salih Zengin, *II.Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayıncılık, 2002, s. 15.

⁷⁵ A.g.e., s. 20.

⁷⁶ MEB, *İmam-Hatip Liseleri Müfredat Programı*, Ankara: MEB Basın Yayın, 1978, s. 11-12.

2.5.1 Derslerin öğretim amacı ve içeriği

İmam-Hatip okullarında dini eğitim müfredatın %40 kadar bir bölümünü kapsar geri kalan %60'lık bölüm ise Genel kültür derslerine ayrılırdı⁷⁷. *Coğrafya, Matematik, Mantık, Tarih, Edebiyat ve Resim* gibi dersler Genel Kültür ya da Kültür Dersleri adı altında öğrencilere okutulurdu. Genel Kültür grubu derslerin içeriği ve tanımları ile ilgili akıllarda soru işareti olmayacağından ayrı bir başlık halinde açıklama gereği duyulmamıştır. Fakat özellikle imamlık, hatiplik veya Kuran kursu hocalığı gibi alanlara yönelecek olan İmam-Hatiplilerin görmesi gereken meslek derslerine bakmak işin mantığını kavramak açısından önemlidir.

2.5.2 Kuranı Kerim Dersi:

İmam-Hatip Okullarında öğretilen en temel derslerden biri Kuran-ı Kerim dersidir. Kuran-ı Kerim dersinin amaçları; MEB'in 1985 tarihli İmam-Hatip Raporu'na göre şunlardı: Kuran-ı Kerim'in kendi kuralları ekseninde doğru okunuşunun öğretilmesi, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerinin ortaya çıkarılabilmesine imkân sağlanması ve ilerde seçecekleri mesleğin gerektirdiği sure, ayet ve duaların öğretilmesi⁷⁸, bu yolla öğrencilerin Kuran-ı doğru telaffuz ile okuyabilmeleri istenmiştir. Zira bir imam ya da hatibin en önemli işlerinden birinin Kuran-ı Kerim'i okuyabilmek olduğu düşünülürse doğal olarak bu anlamda başarılı olmaları için uğraşılmıştır. İslam dinin temel kaynağı olan Kuran-ı Kerim'in doğru telaffuzla, güzel bir şekilde okunması önem arz etmekteydi. Ders programları incelendiğinde Kuran'ı Kerim'in birinci devre öğrencilere Arapça harflerin yanı sıra Latin harfleriyle de okutulduğu ve bunun üçüncü sınıfa kadar sürdürüldüğü görülüyor. Bu uygulamanın harf devrimini koruma ve her alanda yerleştirilmesi amacıyla yapıldığı da düşünülebilir.

2.5.3 Arapça Dersi

İmam-Hatiplerdeki önemli derslerden biri de Arapça idi. Kuran'ı Kerim eğitiminin de temelini oluşturan Arapça derslerinin amaçları MEB'in 1978 tarihli müfredat programında; öğrencilerde ileride yapacakları meslek ile ilgili metinleri okuyup bunları anlayabilecek bir dil öğrenme isteği uyandırmak, öğrencilerin bu alanda

⁷⁷ Öcal, a.g.e., 2003, s. 52.

⁷⁸ MEB, *İmam-Hatip Liseleri Öğretim Raporları*, Ankara: MEB Basın Yayın, 1985, s. 34.

ilgi ve yeteneklerinin anlaşılması için ortam sağlamak, öğrencilerin Arapça kelimeleri iyi şekilde telaffuz edebilme ve doğru okuyup yazabilme gücü kazandırmak⁷⁹ şeklinde ifade edilmiştir. Öğrencilere verilmek istenen şeyin İslamiyet ve onun esasları olduğu düşünülürse, Arapça olarak indirilen Kuran-ı Kerim'in ve Arapça üzerinden yayılan İslamiyet'in anlaşılabilmesi için Arapçanın okul hayatı boyunca yoğun olarak verilmesi beklenen bir durumdur. Ders programları incelendiğinde hem birinci devre hem de ikinci devre öğrencilerinin *Arapça* dersi aldıkları görülüyor. Birinci devrede çok yoğunlukla verilmese de özellikle ikinci devredeki her sınıf öğrenciye yoğun olarak Arapça dersi verildiği anlaşılıyor.

2.5.4 Din Dersleri Kapsamında İtikat, İbadet ve Siyer Dersleri:

İmam-Hatiplerin din dersleri mahiyetinde öğrenim gördükleri *İtikat, İbadet ve Siyer* dersleri mesleğe giriş dersleri olarak görülen önemli derslerdendi. Amaçlarına baktığımızda; öğrencilere İslami ilkeleri, ibadetlerin esaslarını, temizliğin düzenin ve dürüst yaşayışın önemini, örnek bir insan ve rehber olarak peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V.)'in yaşayışını, çeşitli alanlardaki düşünce ve görüşlerini öğretmek üzerine kurulu derslerdir⁸⁰. Bu derslerdeki amaca bakıldığında sadece din adamı değil aynı zamanda topluma faydalı bireylerin yetiştirilmeye çalışıldığı görülüyor. Bunu yaparken de örnek bir Müslüman olan peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V.)'in hayatından kesitler dersler halinde öğrencilere aktarılmıştı demek mümkündür.

2.5.5. Akaid ve Kelam Dersleri:

İmam-Hatip Liselerinin önemli derslerinden *Akaid ve Kelam* derslerinin amacı, İslam'ın inanç ilkelerini kavratmak, İslam dininin inançla ilgili konularında geniş bir perspektiften kavrayış gücü edindirmek, dini konuların açıklanış şeklini öğretmek ve ikna edebilme yeteneği kazandırmaktır. Ayrıca İslam'ın temel iman esaslarını sağlam şekilde öğretip kavratıldıktan sonra, farklı düşünce, inanış ve mezheplere karşı hoşgörü anlayışı edinimini hızlandırmak şeklinde ifade edilebilir⁸¹. Yani aslında sadece bireyler dini bilgiler ile donatılmaya çalışılmamış aynı zamanda, toplum mozaiki

⁷⁹ MEB, *a.g.r.*, s. 25.

⁸⁰ Naif Yılmaz, Hulusi Yiğit, *İmam-Hatip Okullarında Meslek Dersleri Eğitimi Nasıl Olmalıdır?*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006, s. 24.

⁸¹ Mahmut Çamdibi, *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim Öğretim Sistemi Ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları* İstanbul: Ensar Vakfı Yayınları, 1995, s. 55.

içerisindeki farklılıklarla bir arada yaşamının formülü de öğretilmeye çalışılmıştı. Dini bilgiler ve dinin kuralları öğrenciye aktarılırken aynı zamanda İslam dinin hoşgörü dini olduğu bilinci ve bu çerçevede bir yaşam yolu tutulması öğrenciye aktarılmaya çalışılmıştır.

2.5.6 Fıkıh Dersi

İmam-Hatip Liselerinin önemli bir dersi de Fıkıhtır. Fıkıh dersi'nin amaçları şu şekilde açıklanabilir: İslam'ın ibadet esaslarını topluca tanıtmak, İmamlık Hatiplik gibi görevleri için gereken şekilde ibadet bilgilerini edindirmek, Fıkıh terimlerini genel kurallarını ve kaynaklarını tanıtmak, bunların yanı sıra fikhin tarihi serüveni hakkında genel bilgiler vermek⁸². Ders programları incelendiğinde; birinci devre öğrencilerinin 4.sınıfta bu dersi *Fıkıh Usulleri* adı altında iki saat aldıklarını görüyoruz. İkinci devre öğrencilerinin de son sınıflarında haftada üç saat *Fıkıh ve Feraiz* dersleri adı altında bu eğitimi aldıkları görülüyor.

2.5.7 Tefsir Dersi

İmam-Hatip liselerindeki mesleki derslerden biri de *Tefsirdir*. Tefsir dersinin amaçları şu şekildedir: Kuran'ı Kerim'i bütün yönleriyle öğrencilere tanıtabilmek, çeşitli tefsir şekilleri hakkında bilgi vermek, öğrencilerin toplum karşısında ayetleri açıklama ve bu ayetleri insanlara anlatabilme kabiliyeti geliştirmesini sağlamak.

2.5.8 Hadis Dersi:

Hadis dersi İmam-Hatip Okullarının önemli mesleki derslerindedir. *Hadis* dersinin amaçları incelendiğinde şunları görmek mümkündür; İslam adına Kuran'ı Kerim'den sonra gelen ikinci ana kaynak sayılabilecek hadis ve sünnet hakkında öğrencileri donanımlı kılmak, öğrencilerin bu hadisleri toplum karşısında anlatma yeteneğine sahip olmasını sağlamak ve sahih hadisler ile peygamberimize atfedilmiş olan sözler arasındaki farkları, örnekler yoluyla kavratmak⁸³. Hadis derslerinin ders programındaki yerine bakıldığında; her iki devre öğrencilerinin de bu dersleri son sınıfta aldıkları görülüyor. İkinci devre öğrencileri bu hadis dersini birinci devre öğrencilerine nazaran daha yoğun olarak gördüğü anlaşılıyor. Birinci devre öğrencileri son sınıfta bu

⁸² A.g.e., 1995, s. 31.

⁸³ Ayhan, a.g.e., 1995, s. 55.

dersi haftada 1 saat alırken ikinci devreye gelindiğinde yine sadece son sınıfta verilmiş olan bu dersin 3 saate çıkarıldığı görülüyor.

Genel olarak İmam-Hatiplerde okutulan mesleki dersler yukarda verdiğimiz çerçevededir. Derslerin amaçlarına bakıldığı zaman sadece katıksız bir din adamı yetiştirilmesi üzerinde durulmadığı bunu yaparken topluma zararı olmayacak bir birey yetiştirilmeye çalışıldığı anlaşılır. Hem kültür birikimine sahip hem de dini eğitimle donatılmış İmam, hatip veya Kuran kursu hocalarının varlığı toplumun düzeni adına ihtiyaç duyulmuş birer enstrüman olarak da düşünülebilir. İslami ölçüde eğitim; içerisinde anne babaya saygı, toplumsal normlara uyma, kendisi ile beraber toplumun da faydasını gözetme ve hoşgörü gibi pratik hayatta işlevi olan uygulamaları barındırır. Yani aslında sadece bir cami imamı ya da bir üniversite öğrencisi yetiştirmek amacı taşımaz aynı zamanda “İslami Ölçüde iyi bir birey” meydana getirmeye çalışır diyebiliriz.

2.6. İMAM-HATIPLERİN ÖĞRENCİ SAYISI VE MEZUNLARI

İmam-Hatip Okulları; Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 430. Numaralı, medreselerin kapanıp yerine İmam-Hatiplerin açılması maddesi ile ilk olarak hayatımıza girmiş ve 1932 yılına gelindiğinde açılmış olan okulların tamamı öğrencisizlik gerekçesi ile kapatılmıştı. İmam-Hatip Okullarının hayatımıza yeniden girmesi DP iktidarı ile 1950 senesinde tekrar mümkün olmuştur. Bu okulların öğrenci sayıları ve mezunlarına bakıldığında şu bilgilerle karşılaşmak mümkündür.

İmam-Hatip Okulları ilk açıldıkları dönemde toplamda 7 ilde İmam-Hatip Okulu kurulmuştu. DP iktidarında, 1953 yılı içerisinde bu okullara 8 yenis eklenmiştir. 1954 ve 1956 yıllarında da birer adet açılmıştı. DP iktidarının açtığı son iki İmam-Hatip Lisesi 1958'de eğitim öğretime başlamıştır⁸⁴. Böylece DP dönemi içerisinde açılan okul sayısı toplamda 19 olmuştu. Aşağıdaki tabloda bu okullardan bazıları ile ilgili bilgiler arz edilmeye çalışıldı.

⁸⁴ Öcal, a.g.e, 2003, s. 61.

Tablo 6.DP Döneminde Açılan İmam-Hatip Okulları Öğrenci ve Personel Sayıları⁸⁵

Okulun Açıldığı Şehir	Öğrenci Sayısı	Maaşlı Öğretmen Sayısı	Ücretli Öğretmen Sayısı
Adana	106	2	2
Ankara	146	3	4
Antalya	97	3	1
Çorum	46	2	1
Diyarbakır	47	3	2
Elazığ	21	2	1
Erzurum	36	3	2
Isparta	178	5	4
İstanbul	275	6	6
İzmir	50	3	1
Kayseri	244	5	5
Konya	279	7	5
Maraş	104	2	3
Tokat	50	2	1
Trabzon	49	2	1
Yozgat	40	1	1

Tablo incelendiğinde öğrenci nüfusunun ve öğretmen adedinin diğer okullara nispeten fazla olduğu okullar görülmektedir. Bu okullar DP'nin ilk döneminde, iş başına gelir gelmez, faaliyete geçirdiği okullar olduğu için gerek öğrenci sayısı ve gerekse çalışan öğretmen sayısı daha fazladır. Bu dönemde İmam-Hatip Okulları'nda sabit maaşlı öğretmenlerin yanında birde ücretli öğretmenlerin çalıştığı görülüyor.

DP'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesi neticesinde ülke yönetiminden alınması sonrası yerlerine gelen hükümetler de İmam-Hatip Okulları açmayı sürdürmüşlerdi. Bu bağlamda 1962 yılında 2, 1966 ile 1970 yılları arasında 46 adet yeni İmam-Hatip okulu açıldı. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası neticesinde bir süre bu okulların ülke genelindeki açılışı yavaşlamış olsa da 1974 sonrası kurulan koalisyon hükümetlerinin dönemleri içinde çok sayıda yeni İmam-Hatip Okulu açılmıştı. Takvimler 1980'i gösterdiğinde Türkiye Cumhuriyeti içerisinde 374 adet İmam-Hatip Okulu mevcuttu⁸⁶. Bu durumda halkın bu okullara çocuklarını gönderdiğini ve halk tarafından bu okulların benimsendiğini söylemek mümkündür. Uzun zamandır ülkemizde süregelen tartışmaların odağındaki İmam-Hatip okulları günümüze değin sayılarını arttırarak gelmiş eğitim kurumlarıdır.

⁸⁵ Reed, "a.g.m.", 1955, s. 159.

⁸⁶ Öcal, a.g.e., 2003, s. 59.

2.7. İMAM-HATİP OKULLARINDA DİSİPLİN

İmam-Hatip Okulları, din adamları yetiştiren kurumlar olmaları sebebiyle bu kıymetli görevlerine uygun bir şekilde denetlenen ve eğitiminden günlük yaşantısına kadar disipline önem veren kurumlar olmuşlardı. Disiplin; okulların müfredatı ile de paralel olarak bugünküne benzer uygulamalar şeklinde idi⁸⁷. Günümüz eğitim sisteminde de olduğu gibi her öğrenciden beklenen tavır hal ve hareketler disiplin kuralları içerisinde bekleniyordu. Derslerine zamanında gelmek, arkadaşları ve öğretmenlerine karşı saygılı davranmak, ortak yaşam alanlarını temiz ve tertipli tutmak öğrencilerden beklenen davranış biçimlerindendi.

İmam-Hatip Okullarındaki öğrencilerin davranış ve tutumları ile ilgili çalışmalar mevcuttur. Öncelikle mesleki manada “din odaklı” bir eğitime yönelmenin doğal bir sonucu olarak; disiplin, saygı, edep ve dürüstlük gibi olgular İmam-Hatip Okullarında gayet ciddi olarak uyulmaya çalışılan prensiplerdi. Bu duruma dikkat çeken önemli kişilerden biri de 1954 yılında ABD’den Türkiye’ye gelen ve İmam-Hatip Okulları ile ilgili çalışmalarda bulunan Prof. Dr. Howard A. Reed’in söyledikleridir. İmam-Hatip Okullarındaki öğrencilerin çeşitli sıkıntılar içinde olduklarını ve zor şartlar altında eğitim gördüklerini belirttikten sonra, İmam-Hatip Okullarının yöneticilerinin çok disiplinli ve öğrencilerinin de o ölçüde saygılı olduğunu ifade ediyordu. Reed’e göre İmam-Hatip öğrencileri diğer okul öğrencilerine kıyasla daha saygılı daha efendi çocuklardı⁸⁸. Yapılan bu yorum fazla iyimser görünebilir. Fakat dini eğitime yıllarca hasret kalınan bir ortamda henüz eğitime başlamış ve pek safiyane, pek temiz hislerle bu okullara gelmiş öğrencilerin disiplinli hürmetli ve efendi davranmaları beklenmedik bir durum değildir. Dönemin şartları düşünüldüğünde zaten gayet zor koşullarda eğitim gören öğrencilerin “şımarıklık” yapabilmek gibi bir şansları da olduğu söylenemez.

2.8. İMAM-HATİP OKULLARINDAN MEZUN ÖNEMLİ İSİMLER

İmam-Hatip Okulları, kurulmuş oldukları DP döneminden itibaren, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde izlerini bırakmış pek çok mezun vermiş kurumlardır. Siyasetten hukuka, sanattan edebiyata pek çok alanda çalışmış ve bir kısmı hala hayatta bulunan

⁸⁷ Akyüz, *a.g.e.*, 2006, s. 67.

⁸⁸ Hulusi Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1991, s. 180.

İmam-Hatipliler Türkiye Cumhuriyeti'nin bulunduğu konuma gelmesinde önemli etken olmuştur.

İmam-Hatip Liseleri arasında ilk açılan lise olarak, ön plana çıkan, İstanbul İmam-Hatip Lisesi'dir. Fatih'in Aksaray ilçesindedir. Açılan bu liseden tilavet geleneğinin son temsilcisi İsmail Biçer, 1969 yılında mezun olmuştu. 1970 yılında mezun olan bir isim de akademisyen Mevlut Güngör'dür. Günümüzün önemli isimlerinden Kadir Topbaş ve Numan Kurtulmuş da bu liseden mezun olan önemli isimlerdendir. Ayrıca 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da bu liseden mezun olmuştur. 1951 yılında önce Kuran kursu olarak açılan sonra liseye dönüşen Kayseri İmam-Hatip Lisesi'nden de önemli isimler mezun olmuştur. Bunlardan bazıları Tiyatrocu Hasan Nail Canat, Müftü Necmettin Nursaçan ve Gazeteci – Yazar Nihal Bengisu Karaca'dır⁸⁹. Bu okullar çağdaş Türkiye tarihinde iz bırakmış ve yönetiminde çeşitli kademelerde görev almış ve hâlâ almakta olan pek çok isim yetiştirmiştir.

2.9. İMAM-HATİP OKULLARININ MALİ KAYNAKLARI

İmam-Hatip Okullarının açılışı halk tarafından genel anlamda olumlu karşılanmıştır. Zira 1932–1948 yılları arası dönemde Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içerisinde yer bulamayan din eğitimi yeniden zemin bulmuştu. Fakat özellikle ilk yıllarda İmam-Hatip liselerinde eğitim-öğretim son derece elverişsiz ortamlarda ve zor koşullarda yapılmıştı.

Bu durumu Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, 1953 yılı bütçe görüşmeleri sırasında İmam-Hatip liselerinin halini anlatırken kullandığı ifadelerden anlamak mümkündür. Özbey konuşmasında; İmam-Hatip Okullarının çeşitli sıkıntılar içerisinde ve perişan vaziyette olduklarını, Öğrencilerin gıda, giyim ve barınma mevzularında çok kötü durumda olduklarını söylemişti. Örnek olarak da Ankara İmam-Hatip Okulu'nu gösteriyordu. Adı geçen okulun 153 öğrencisi olup tamamı, Diyanet İşleri Başkanlığı Binası'nın rutubetli bodrum katlarında kalmakta ve sağlıksız bir ortamda öğretmen eksikliği içinde eğitim yapmaya çalışıyorlar⁹⁰ diyordu. Aslında diğer okullarında Ankara İmam-Hatip Okulu'ndan pek bir farkı olmadığını Abdurrahman Fahri

⁸⁹ Öcal, a.g.e., 2003, s. 79.

⁹⁰ Mehmet Şanver, TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye'de Din Eğitimi (1946-1957), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa 1991, s. 342-344

Ağaoğlu'nun Konya İmam-Hatip Okulu için söylediklerinden anlamak mümkündür. Ağaoğlu ifadelerinde; talebenin perişan halde olup pek çok eksiğinin bulunduğunu ve doğru dürüst eğitim görülebilecek bir okul binasının dahi bulunmadığını, aktarıyordu⁹¹.

Bu zorlukların sebebi olarak şunlar söylenebilir: DP başa geldiği andan itibaren verdiği sözleri hızlıca yerine getirdiğini göstermek adına yeterli öğretmen ve elverişli okul binaları olmadığı halde, bu işler için alt yapı çalışmaları yapmadan, eldeki kurumların binalarını kullanmak suretiyle okulları eğitime başlatmıştır. Bu durum ilk açılan okulların çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına sebep olmuştur denilebilir.

Yıllara göre açılan okul sayıları incelendiğinde 1951 de 7 okul ile başlanan İmam-Hatip Okullarının sayısı, 1996 senesinde Çok Programlı Liseler ve Anadolu İmam-Hatip Liselerinin açılışına kadar 479'a ulaştıkları görülmüştür⁹². 1995 yılında yapılan araştırma gösterdi ki İmam-Hatip Okulları için inşa edilmiş olan 400 binadan 263'ü çeşitli dernek ve vakıflarca yapılmıştı. Bu okulların 38'i devlet tarafından, 77 'si ise devlet-millet işbirliği ile yapılmıştı. 22 binanın mülkiyeti de hazineye ait olup geçici olarak İmam-Hatip liselerine verilmişti. İmam-Hatip okullarındaki öğrencilerin genel olarak maddi durumu zayıftı ve bunlar ekseriyetle köylü çocuklarıydı. Bu sebeple de okulların pansiyonlu olmasına dikkat edilmişti. 1995 de İmam-Hatip liselerinin pansiyon adedi 246 idi. Bu pansiyonların 121 i müstakil bina halinde olup 35'ini devlet 58'ini dernek ve vakıf gibi sivil toplum örgütlenmeleri yapmıştı. Diğer 28 yurt ise yine devlet-vatandaş işbirliği ile yaptırılmıştı⁹³. Bu okullar devlet-millet işbirliğine güzel bir örnek olarak kabul edilebilir.

Halk yeni açılan İmam-Hatip Okullarına büyük destek vermiş ve bu okulları sahiplenmiştir. Yapılacak okulların devlete yük olmaması adına kuruldukları bölgelerde halk okullara büyük katkıda bulunmuştur. Kurulacak okulların bazı binaları için arsalar halk tarafından verilmiş, bina yapımı için malzeme yardımı yapılmıştı. Dönemin ekonomik zorlukları içinde halk maddi destek sağlamaktan geri durmamış ve Kayseri'de yapılacak olan İmam-Hatip lisesi için 90.000 TL, Konya'da yapılacak okul

⁹¹ Şanver, a.g.e. 341-344

⁹² Öcal, a.g.e.,2011 s. 303.

⁹³ Ayhan , a.g.e., 2003, s. 192.

binası içinse 115 bin TL gibi bir miktar maddi destek halk tarafından sağlanmıştır⁹⁴. Bu örnekler halkın İmam-Hatip okullarını sahiplendiklerinin birer kanıtı niteliğindedir demek mümkündür

Sadece halk değil belediyelerden de okullara yardımlar yapıldığı görülüyordu. . Trabzon'da 27 Mart 1953 tarihinde 50 öğrenci ile eğitim hayatına başlayan İmam-Hatip okulunun öğrencilerine Trabzon Belediyesince 1956 yılında 1000'er liralık 1957 yılında ise 500'er liralık maddi yardım yapılması kararı alınmıştı⁹⁵. Bütün bunların dışında kurban etine varıncaya kadar yardım toplama çalışmaları yapılmıştı. 1952 yılının Ağustos sayısında Sebilürreşad dergisindeki yazısında Eşref Edip bu konuyu ele almış, bir yandan kurban etlerinin nerelere gönderilebileceğini yazarken, bir yandan da devletin İmam-Hatip okullarına yeterli desteği vermediğinden şikayet etmişti. Yazısında bunun çok hayırlı bir yardım girişimi olduğunu ve mümkünse öncelikli olarak; kurban kesecek vatandaşların kurban etlerinin tamamını ya da bir kısmını İstanbul Vefa semtinde bulunan İmam-Hatip okuluna yollamasını rica ediyordu. Böylece vatandaşlar hem kurban vazifesini yerine getirmiş olacak hem de zor durumdaki İmam-Hatip talebelerinin eğitimine destek vermiş olacaklardı⁹⁶. Bu durum İmam-Hatip okullarının sıkıntılı olduklarını ama aynı zamanda halkın bu duruma kayıtsız kalmadığını gösteriyordu.

Bunların yanı sıra İmam-Hatip liseleri, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullar olarak bütçeden pay alıyorlardı. Örnek olması bakımından 1951-1952 yıllarında İmam-Hatip okullarına ayrılan tahsisata bakmakta fayda var.

Tablo 7.1951-1952 Yıllarında İmam-Hatip Okullarına Ayrılan Ödenek Miktarı⁹⁷

Mali yıl	Maaş(lira)	Ek görev Tazminatı	Hizmetli, Hademe ve doktor ücretleri	Muvakkat ücretli Öğretmen	Genel Giderler	Bina yaptıran derneklere yardım	Kira Ödeneği
1953	500.400	25.920	35.700	70.200	48.000	200.000	10.000
1954	500.400	25.920	35.700	70.200	48.000	200.000	4.800

⁹⁴ Mehmet Cem Şahin, "DP Türkiye'si'nde Din,Siyaset ve Eğitim İlişkileri", *Toplum Bilimleri Dergisi*, 2012, Sayı 6, s. 43-44.

⁹⁵ Zehra Aslan, "DP Döneminde Trabzon'da Eğitim", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2015, Sayı 48, s. 127-128.

⁹⁶ Eşref Edip, "Çok Hayırlı Bir Teşebbüs: Kurban Etlerinden İmam-Hatip Talebelerine Yardım" *Sebilürreşad*, C.6 Sayı.133, Ağustos 1952, s. 127-128.

⁹⁷ Howard, "a.g.m.", 1955, s. 160.

Tablo incelendiğinde dikkat çeken hususlardan biri hükümetin bu iki yıl için de okul binası yaptıran vakıflara 200'er bin liralık yardım payı ayırmasıydı. Ayrıca 1953 yılında okullara yapılan kira yardımını 10.000 lira iken 1954 yılına gelindiğinde 4800 liraya düştüğü görülmektedir.

Sonraki yıllardaki bütçe görüşmelerine bakıldığında, 1956 yılından itibaren İmam-Hatiplerin ismi "Lise, Ortaokul Ve İmam-Hatip Okulları Umumi Masrafları" içerisinde zikir edilmiş ve 1956 yılı bütçesinde 1.881.000 Türk lirası olarak belirlenmişti⁹⁸. Fakat bu tutarın tamamı İmam-Hatip Okullarına ait değildir, verilen tutarlar bütün "Lise, Ortaokul Ve İmam-Hatip Okulları" bütçesidir. Geçen her yıl hem bu okulların öğrenci sayıları artmış hem de ayrılan tahsisat fazlalaşmıştır. 1958 yılına gelindiğinde Lise, Ortaokul Ve İmam-Hatip Okulları Umumi Masrafları 2.270.000 Türk Lirası olarak belirlenmişti⁹⁹. Sonraki bütçe görüşmelerinde lise, ortaokul ve İmam-Hatip okulları umumi masrafları 3.870.000 lira olarak kararlaştırılmıştı¹⁰⁰. DP'nin iktidarının sonuna kadar hemen her yıl lise, ortaokul ve İmam-Hatip okullarına ayrılan bütçeler gittikçe artmıştı.

DP'nin iktidardan el çektilmeden önceki son bütçe görüşmelerinde, 1959 yılı bütçesi belirlenirken İmam-Hatiplere ayrılan toplam bütçenin 370.000 Lira olduğu görülüyor. 1960 yılı için belirlenen miktar ise 440.000 liraya çıkarılmıştır¹⁰¹. Devlete yük olmamak adına halkın girişimleri ile okul yapmak isteyen vakıflara yönelik ayrılan bütçe miktarları ise yıllara öre şöyle idi.

Tablo 8.Yıllara Göre İmam-Hatip Okul Binası Yaptıran Derneklere Ayrılan Bütçe ve Yardım¹⁰²

Yıl	Ödenek Miktarı	Kaç adet derneğe verildiği
1949	200.000	40
1950	150.000	40
1951	300.000	71
1952	1.500.000	166
1953	1.500.000	152
1954	1.500.000	177
1955	1.900.000	151
1956	1.900.000	184
1957	3.400.000	209
1958	2.400.000	224
1959	3.400.000	250

⁹⁸ TBMMZC., D.9, C.10., s. 861.

⁹⁹ TBMMZC., D11, C.2., s. 760.

¹⁰⁰ TBMMZC., D.9, C.7., s. 816.

¹⁰¹ TBMMZC., D.9, C.12, s. 220.

¹⁰² TBMMZC.,D.9, C.12, s. 221.

İmam-Hatip Okullarının mali kaynaklarına genel olarak bakıldığında; her geçen yıl artan öğrenci sayısına paralel olarak artan bir bütçeye sahip oldukları görülüyor. Halkın destekleri, vakıflardan yapılan yardımlar ve sivil teşekküllerin destekleri, İmam-Hatiplerin mali kaynaklarının temelini oluşturması bakımından da önemli yer tutmuştur.

3. BÖLÜM: İMAM HATİP OKULLARI TARTIŞMALARI

Kuruluşundan itibaren pek çok önemli safhadan geçen ve bir dönem öğrenci yetersizliğinden kapatılan İmam-Hatip Okulları uzun yıllar boyunca gerek TBMM’nde ve gerekse basında sıkça tartışma konusu olmuştur. Yaşanan tartışmalar, Türk siyasi tarihini ve Türk toplum hayatını etkilediğinden dolayı önem taşır. Bu bölümde, yaşanan tartışmalar genel hatları ile iki dönem halinde incelenmeye çalışıldı.

Birinci bölümde, 1946 yılından itibaren DP’nin mecliste muhalefet olarak bulunduğu dönemden iktidara geliş sürecine kadar yaşanan din, laiklik ve dini eğitim konularındaki tartışmalar ele alınmaya çalışıldı. Bu dönem ile ilgili olarak, din eğitiminin yokluğunun siyasi hayatta oluşturduğu tepkiler ve yaşanan tartışmalar incelenmiştir.

İkinci dönem ise DP’nin ülke yönetiminde olduğu 1950-1960 yılları arası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde de dini eğitimi ve laiklik alanlarındaki tartışmalar ile Türk siyasi hayatına etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.1. DEMOKRAT PARTİ’NİN MUHALEFET YILLARINDA DİNİ EĞİTİM VE LAİKLİK TARTIŞMALARI

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun ardından, 1924 yılına gelindiğinde devletin dine yaklaşımı Osmanlı Devleti’ne nazaran büyük değişiklikler göstermişti. Dinin devlet idaresi ve devlet kurumları üzerindeki etkisinin kırılmasına yönelik önemli adımlar atılmaya başlanmıştı. Şeyhülislamlık makamı, Şer’iye ve Evkaf Vekâleti ile medreselerin kaldırılması gibi önemli kararlar alınmıştı.

Takip eden yıllarda devlet okullarında din eğitimi ve öğretimi çeşitli sebeplerle kademeli olarak etkisini yitirmişti. Şer’iye ve Evkaf Vekâleti yerine hükümete ve Başbakanlığa bağlı olacak şekilde Diyanet İşleri Reisliği kuruldu. Bundan sonra Türkiye Cumhuriyeti içerisinde dini manada yetkili tek makam Diyanet İşleri Reisliği oldu. Ancak bu kurum özellikle CHP’nin iktidarlığı döneminde çok etkisiz kalmıştı.

Diyaret İşleri Reisliği'nin yaptığı icraatlar; imam, vaiz ve müftü gibi din adamlarının tayinleri, atamaları ve azilleriyle ilgilenmekten öteye gidememişti¹⁰³.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından 1932 yılına gelindiğinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanılarak açılmış olan İmam-Hatip Mektepleri de öğrenci yetersizliği gerekçesi ile kapanmıştı. Yalnızca köy okullarında küçük çaplı bir dini eğitim sözü konusu olmuşsa da bu durum 1939'da ortadan kalkmış ve artık hiçbir şekilde Türk milli eğitim kurumlarının eğitim sistemi içerisinde din eğitimi verilmemişti¹⁰⁴. Bu durum yeni devlet düzeninin din ile arasına çok net şekilde mesafe koyduğunun bir göstergesiydi.

Bu dönemde dünyanın geri kalan kısmında da olduğu gibi 1939 ile 1945 yılları arasında, Türkiye'nin de gündemini yoğun olarak II. Dünya savaşı işgal ediyordu. Hem siyasi hem de ekonomik anlamda Türkiye'yi etkilemiş olan bu savaş boyunca, TBMM de çoğunlukla dış siyaset ve yaşanan savaşlara karşı alınacak tedbirler konuşulmuştu. Yapılan arşiv taramalarında 1939-1945 yılları arasında Türk siyasi hayatına etki edecek manada din ya da dini eğitim ile ilgili büyük bir tartışma bulunamamıştır. 1946 yılına gelindiğinde ise II. Dünya Savaşı son bulmuş ve politik hayatta, daha çok ülke içi problemler konuşulmaya, gündemde yer edinin tartışılmaya başlanmıştı.

Netice itibari ile 1932 yılından 1946 yılına kadar bir kenara atılmış, önemsenmemiş bir din eğitimi mevzusu vardı ki; artık görmezden gelinmiyordu. Dini eğitim anlamında yaşanan bu boşluk sürecinde topluma zarar verebilecek nitelikte, İslamiyet ile alakası olmayan cemaatler, batıl akaitler çoğalmıştı. Manevi olarak kırılğan ve çok duygusal bir yapıya sahip olan Türkiye Cumhuriyeti toplumu da, dini bilinç olarak donanımsız olması sebebiyle, bu tür cemaatler ve yapılanmalar tarafından sömürülmüştü¹⁰⁵. Bu sömürüye fırsat doğmasının sebeplerinden biri olarak verilmeyen din eğitimi de kabul edilebilir. Bunların yanı sıra toplumu sömürülmeye ve din tüccarlarınca kandırılmaya açık kılan etmenlerden bir diğeri de, her geçen gün etkisini daha da arttıran muhafazakâr fikirlerin ivme kazanmasıydı. Etkisi artan muhafazakâr düşünce akımlarına, tek parti döneminin siyasi hayatında gereken önemin verilmemesi

¹⁰³ Ahmet Gürtaş, "Türkiyede Din Eğitiminin Hukuki Dayanakları", *Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlmî Semineri*, İstanbul, 1981, s. 31,32.

¹⁰⁴ Öcal, "a.g.m", 1999, s. 210.

¹⁰⁵ Ahmet Hamdi Akseki, "a.g.m", *Sebilürreşad*, Nisan 1951, s. 387-388.

sonucunda insanlar farklı yönlerde bu manevi gıda ihtiyaçlarını tatmin etmeye çalışıyorlardı. Zira Anadolu’da din ve dini emirler, din büyükleri toplumun yumuşak dokularındandır. Bir din âlimi olduğuna inanılan kişinin sözleri büyük etki yapar ve insanlar çoğu zaman sorgusuz sualsiz itaat ederlerdi. İnsanlar aradıkları iç huzuru bulmak için çıktıkları yollarda malları ve fikirleri ile birlikte sömürülebiliyordu.

3.1.1. Laiklik ve Dini Eğitim Tartışmaları

Laiklik: Dini eğitim ve dini yaşam hakkındaki tartışmalar genellikle laiklik ilkesi etrafında şekillenen sorunlardan meydana geliyordu. Bu hususta laiklik anlayışının incelenmesi gerekmektedir.

“Laik” kelimesi ruhani olmayan kişi, dinsel olmayan dine dayandırılmayan şey, düşünce kurum veya esaslar anlamına gelir. “laik olmak” demek dünya işlerini yaparken dini otoriteden ayrı olarak konuların ele alınması demektir. Laiklik ise sosyal yaşayışımız içinde hukuk kurallarının dine dayandırılmadan, herhangi bir dini otoriteye bağlı olmadan, işletilen hukuk sistemini ifade eder. Esas anlamda laiklik devlet mekanizması işletilirken dinden ayrı tutulması ve her vatandaşına her dine eşit mesafede olup vicdani ve fikri özgürlükleri güvenliğini sağlaması anlamına gelir denilebilir. Devlet işleyişi içinde akli ve bilimi esas tutar. Böylece toplumun herhangi bir kesiminin dini inançları doğrultusunda bir muameleye tâbi tutulmadan herkes için eşitlikçi bir şekilde devlet yönetimi sağlanır, bu durum din istismarcılığını ve halkın dini duygularının sömürülmesini de engeller¹⁰⁶.

Ülkemizde laiklik; CHP’nin ve dolayısıyla tek parti döneminin sonuna kadar TBMM’nin esas aldığı temelleri kapsayan, “Altı Ok” diye tabir edilen ilkeler ile beraber, resmi olarak anayasamıza 5 Şubat 1937 tarihinde girdi. Bu ilkeler çeşitli program ve tüzük değişiklikleri ile (1923 tüzüğü ile milliyetçilik ve halkçılık, 1927 de Cumhuriyetçilik ve adı belirtilmeden laiklik, 1931 deki program ile devletçilik ve inkılapçılık tanımları ile parti tüzüğü ve programlarına eklenmiştir.)1923 ten 1937’ye

¹⁰⁶ E. Semih Yalçın(vd), *Türk İnkılap Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2010, s. 448-449.

kadar olgunlaştırılmış ve son hali ile 1937’de anayasal maddeler olarak karşımıza çıkmıştır¹⁰⁷.

CHP’nin laiklik anlayışını kavrayabilmek adına laikliğin isim verilerek ilk defa net haliyle programda yer bulduğu 1931 tarihli CHP Parti Programına bakmak gerekir. Fırka 13-14 Mayıs 1931 tarihinde toplanan 4. Büyük Kurultayı’nda “*layiklik*” ilkesine yer verip şöyle açıklamıştır;

“Fırka devlet idaresinde bütün kanunların nizamların ve usullerin ilim ve fenlerin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip kabul etmiştir. Din Tellakisi vicdani olduğundan, Fırka din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır terrakide başlıca muvafakiyet amili görür.”¹⁰⁸.

CHP programındaki “*Layiklik*” tanımına bakıldığında dini mevzuların devlet işlerine karıştırılmadan fertlerin vicdanlarına bırakıldığı görülür. Yani bir bakıma laiklik; Allah ile kul arasından devlet dahil her kesimin çıkarılması anlamını da bünyesinde barındırıyor demek mümkündür¹⁰⁹.

Laikliğin, Anayasaya girdiği 5 Şubat 1937 tarihli meclis görüşmeleri tam bir ittifak halinde ve muhalif düşünceler olmaksızın anayasada yer bulmuştur. İsmet İnönü ve 153 arkadaşının verdiği kanun değişikliği teklifi oylamaya katılan 333 mebusun tamamının kabul oyu vermesiyle oybirliği ile kabul edilmişti¹¹⁰.

TBMM de Kanuni Esasi’nin bazı maddelerinde tadilat ve eklemelerin yapıldığı bu toplantıdan sonraki günün gazetelerine baktığımızda Ulus gazetesi konuyu okurlarına; “*Anayasamızda değişiklik Projesi Dün Kamutayda İttifakla ve Alkışlarla Kabul edildi*”. başlığıyla bildirirken, Cumhuriyet gazetesi “*Teşkilatı Esasiye Tadilatı Kabul Edildi: Mecliste Hararetle bi Celse –Kanun uzun münakaşalardan sonra ittifakla tasvip olundu*” şeklinde duyurmuştu. Layiklik maddesi boyutunda incelendiğinde kanun

¹⁰⁷ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 213-214.

¹⁰⁸ CHF., “*a.g.p.p.*” 1931.

¹⁰⁹ Yalçın, *a.g.e.*, 2010, s. 448-450.

¹¹⁰ *TBMMZC*, D. 5, C.16, B. 2.

aleyhinde bir konuşmada bulunulmadığını, sadece eklenen maddelerden biri olan “Köylüyü Topraklandırma Kanunu” üzerinde münakaşa edildiği görülmüştü. Bu durum; TBMM’nin önemli bir kısmının zaten yıllardır anayasada olmasa bile laiklik ilkesini kabul eden kişilerden oluştuğunu gösteriyordu denebilir.

Aradan geçen yıllar zarfında CHP içerisinde, tek partili yıllarda çokda alışık olunmayan sertlikte, bir iç muhalefet oluşmaya başlamıştı. 1945 yılından itibaren başlayan bu muhalif hareketler, 29 Mayıs tarihindeki bütçe toplantısında kendini iyice belli etmiş ve oylamada 5 milletvekili bütçe aleyhinde oy kullanmıştı. Bu milletvekillerinden 4’ü DP’nin ilerdeki kurucuları olacak olan; İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü idi.

Bu dörtlü grup daha sonra parti içindeki muhalefetlerini daha da sertleştirmiş ve “Dörtlü Takrir” olarak tarihe geçen bir önergeyi CHP grubuna sunmuşlardı. Bu öneride temel olarak; seçimlerin özgürce yapılması, tüzük ve anayasadan antidemokratik hükümlerin atılması ve meclisin hükümet üzerinde gerçekten denetiminin sağlanması isteklerinden oluşuyordu. Bu öneri reddedildi ve kısa süre sonra bu takirde imzası bulunan Fuat Köprülü ile Adnan Menderes Akşam gazetesinde açıktan muhalefet etmeye başlayınca, 21 Eylülde CHP Parti Divanı toplanıp bu iki vekili İhraç etti. Bu ihraçların hukuksuzluğunu dile getiren Refik Koraltan da aynı şekilde ihraç edilmekten kurtulamadı. Aslında bir süredir ülkede beklenen yeni bir parti kurulacağı umudu ve düşüncesi Celal Bayar’ın beyanatları ile daha da güçleniyordu. Aralık 1945’de Celal Bayar’ın istifası sonucu beklenen olmuş ve 7 Ocak 1946 tarihinde DP, resmi olarak Türk siyasi hayatına girmiş bulunuyordu. Yapılan 21 Temmuz 1946 tarihli genel seçimlerin ardından DP 62 Milletvekili ile Meclise girmişti¹¹¹.

CHP, DP’nin meclise muhalefet olarak girmesinin ardından, DP yönelik ilk eleştirilerini dini konuları propaganda malzemesi olarak kullanmalarına yönelik olarak yapmıştı. TBMM’nin 26 Ağustos 1946 tarihli sekizinci bileşiminde, Adnan Menderes eleştirilere karşı söz almış ve DP’nin dini politik bir araç olarak kesinlikle kullanmadığını belirtmişti. Ona göre dini politik çıkarlarına alet etmek ya da DP’yi

¹¹¹ Eroğul, a.g.e, 2013, s. 9-25.

inkılâplara karşıymış gibi göstermek CHP'nin kendilerine karşı yürüttüğü bir politikanın eseriymiş¹¹².

Dini eğitimin gerekliliği mevzusunun TBMM'de tartışma konusu haline gelmesi, 1946'dan itibaren meclis içinde çok partili hayata geçilmesi ve DP'li mebusların sandalye bulması ile başlamıştır. Göze çarpan ilk talep ve bu konudaki ilk tartışmaların bu dönemde başladığı görülür.

MEB'in 1947 yılı bütçesi görüşmelerinin yapıldığı 24 Aralık 1946 tarihinde konu dini eğitime gelmişti. Bursa Mebusu Muhittin Baha Pars TBMM kürsüsünden yaptığı konuşmada son günlerde haberlere konu olmuş olan iki vahim hadiseden bahsediyordu. Bunlardan ilki kalabalık bir grup gencin bir tren kompartımanında çok uygunsuz bir halde yakalanmalarıydı. İkinci olay ise Erzin'de bir bayanın yanında eşi olduğu halde, 15 kişinin tecavüzüne uğraması meselesiydi. Muhittin Baha Pars bu konudaki haberleri mevzu bahis ederek gençliğin gelecekteki ahlaki yapısına dönük kuşkularını dile getirmişti.

İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Muhittin Baha Pars'ın ardından söz alarak maneviyatın önemine detaylı bir giriş konuşması ile vurgu yapmıştı. Ardından ülkedeki komünizm tehlikesine dikkat çekmiş ve Fransa ile ABD örneklerini vererek bu gibi laik ülkelerde dini eğitim ve dini yaşam şekillerinin Türkiye'de olduğundan daha esnek olduğunu vurgulamıştır. Bir ülkenin hem laik yapıda olup hem de dini eğitime izin verilebileceğini söylüyordu. Benzer konuşmalarla bazı mebusların dini eğitimin ülkeyi iç çekişmeler ve komünizme karşı koruyacağı ve toplum içerisinde saygı-sevgi kültürünü geliştireceği yönündeki konuşmalarının ardından Başbakan Recep Peker tartışmaya dahil olmuştu.

Başbakan Recep Peker konuşmasına, önceki hatiplerin örnek vermiş oldukları laik devletlerde dahil olmak üzere, dini yaşamın Türkiye'de dünyanın diğer hiçbir noktasında olmadığı kadar rahat ve en ulvi en temiz haliyle yaşandığını söyleyerek başlamıştı. Halkın karşı karşıya olduğu varsayılan komünizm gibi bir takım sorunların aşılma noktası olarak da dini değil milliyetçiliği işaret etmişti. Dinin etkisinde bir milletin, devletine bağlı kalması ve bunun iç çekişmeleri önleyici oluşuyla ilgili

¹¹² *TBMMZC*, D. 8, C.1, s. 132-133.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in tezine karşılık olarak da İspanya'daki iç savaşı örnek gösterip, oradaki halkın kilisenin etkisinde olmasına rağmen iç savaş yaşadığını ve dinin bu hususlarda çözüm üretici noktada olmadığı tezini savunmuştur. Bu açıklamayı yaparken çokça konuşulmuş olan şu cümleyi kuruyordu:

“Yalnız şu noktayı ehemmiyetle arzedeğim ki, kommünizm denen bir içtimai zehirden bünyeyi korumak için onun yanında yavaş yavaş genişleyecek bir şeriat hayatının ikamesi ihtimalini bir tedbir diye düşünmek aşağı yukarı bir öldürücü zehrin lâakal onun kadar öldürücü olan başka bir zehirle tedavi edileceğini zannetmekten ibarettir.”

Bu sözleri ile dinin komünizmle mücadelede bir silah olarak kullanılamayacağını ve ahlaki sorunlarda dahil olmak üzere her türlü problemin çözümünde milliyetçiliğin sorun çözücü noktada olduğunu beyan ediyordu.

Recep Peker bu konunun Bütçe görüşmelerinde çözümlenebilecek bir durum olmayıp daha geniş bir vakitte ele alınmasının daha makul olacağı yönünde görüş beyan edip tartışmayı uzatmamıştır¹¹³. Mecliste uzun zaman sonra yüksek sesle dini konuların dile getirilmiş olması açısından 24 Aralık 1946 tarihi önemli bir gün idi.

Din eğitimi konusunun tartışıldığı bir diğer önemli dönemeç ise 1947 yılındaki 7. Büyük CHP Kurultayı idi. Bir sonraki başlıkta bu kurultaydan çıkan parti programı ile CHP'nin oy kaygısı neticesinde programını DP'nin programına yaklaştırdığı eleştirileri söz konusu olmuştur.

DP'nin muhalefette olduğu dönem içerisinde İmam-Hatip Okulları'nın bir kez daha gündeme gelmesi CHP'nin Van Milletvekili İbrahim Arvas'ın verdiği soru önergesi ile olmuştu. İbrahim Arvas 3 Ocak 1949 tarihinde verdiği soru önergesiyle dini eğitim hususunda hazırlıkların ve çalışmaların ne durumda olduğunu sormuştu. Bunun üzerine dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu 7. Kurultaydan beri yapılmış olan çalışmaların kısa bir izahatını yapıyordu. Konuşmasında İmam-Hatip kursları için altı şehirde hazırlık yapıldığını ve bunlara rağbetin çok az olduğunu belirtiyordu. Bu kurslara İstanbul'dan 14, Ankara'dan ise 6 kişinin başvuru yaptığını söylemişti. İmam-Hatip Kursları dışında ilköğretimde, verilecek olan dini eğitim ile ilgi olarak, derslerde kullanılacak kitap ihtiyacı duyulduğunu ve bu kitapların 1.600.000 talebe yetecek

¹¹³ TBMMZC, D. 8, B. 22, s. 444-446.

şekilde hazırlanılıp bastırılmasını yakın zamanda bitireceklerini belirtiyordu. Bunların yanı sıra kesinlikle medreselerin yeniden açılmayacağını ve laiklik çizgisinin dışına çıkılmayacağını belirtmişti. Bu esnada İbrahim Arvas da zaten böyle bir taleplerinin hiçbir şekilde olmadığını belirtmişti.¹¹⁴

3.2. BÜYÜK CHP KURULTAYI ; DİNİ EĞİTİM VE LAİKLİK TARTIŞMALARI

Bu kongrenin esas amacı CHP'nin çok partili hayata uyum sağlayabilecek şekilde yeniden dizayn edilmesiydi¹¹⁵. CHP'nin 7. Büyük Kurultayı 17 Kasım 1947 tarihinde toplanmış ve 4 Aralık 1947 de çalışmalarını tamamlamıştır. Bu kongrenin başkanvekilliklerine kongreye katılan milletvekilleri ve parti delegelerinin oyları ile Şemsettin Günaltay ve Mehmet Orhon getirilmişti. İsmet İnönü kongrenin açılış konuşmasını yapmış ve kongrenin çalışmalarından ülke geleceği namına umutlu olduğunu ifade etmiştir. İsmet İnönü yeniden Genel Başkanlığa, Seyhan milletvekili Hilmi Uran da Parti Genel Başkan Yardımcılığı'na seçilmişti. Ayrıca Kurultayda; Program Tüzük Komisyonu, Dilek Komisyonu, Hesap Komisyonu ve Halkevleri Komisyonu gibi komisyonlar kurularak çalışmalara başlanmıştı¹¹⁶.

Bu kongrede temel amaçlardan biri de; bu kurultay ile CHP'nin parti programının güncellenmesi ve bunu yaparken halkın içinden gelmiş delegelerin isteklerinin göz önünde tutulması idi. Kurultay çalışmaları beklenenden yavaş ilerliyordu. Kurulan komisyonlar çalışmalarını istenen tarihte bitirememişti. 2 Aralık 1947 tarihli 9. Bileşimde “Program Komisyonu Raporu” sonucunda partinin laiklik tanımını okunmuş ve reye konmuştu. Bu tanımda;

“Partimiz devlet idaresinde bütün kanunların nizamların ve usullerin muasır medeniyete ilim ve fenlerin temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini, din fikirlerinin devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulmasını, milletimizin her yönden ilerleyip yükselmesinde başlıca muvaffakiyet amili görür. Din anlayışı vicdan işi olduğundan her türlü taaruzdan ve müdahaleden masundur, hiçbir vatandaşa kanunların menetmediği ibadet ve ayinlerden dolayı karışılmaz”

¹¹⁴ TBMMZC,D.8 C.15, s. 7-12

¹¹⁵ Cemil Koçak vd., *Türkiye tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2005, s.188-189

¹¹⁶ *CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı*, Ankara, 1947, s. 3-23

denilmişti¹¹⁷.

Bu laiklik maddesinin okunmasının ardından, madde hakkında söz alan Sinop Delegesi Vehbi Dayıbaş din eğitimi mevzusunu açmıştı. Dayıbaş konuşmasının başında laiklik prensibinin medeniyet yolunda ilerlemek bakımından çok büyük fayda sağladığını; fakat bu faydanın sadece dünyevi kaldığını manevi kanadının eksik olduğunu söylemişti. Türk milletinin dindar bir millet olduğunu ve asırlarca böyle yaşadığını ifade etmişti. Ardından özellikle son dönem Osmanlı medreselerini eleştirmiş ve ortadan kaldırılmalarının gerekçelerini saymıştı. Fakat bunun yanında artık inkılapların oturduğunu ve dini bir eğitim vermenin inkılaplara zarar vermeyeceğini belirtmişti¹¹⁸.

Vehbi Dayıbaş'ın ardından söz alan Çorum Delegesi Abdülkadir Güney yaşanan kötülüklerin manevi çöküntü kaynaklı olduğunu ileri sürüp ortada bir Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bulunduğunu fakat bu kurumun eski imamları atamak dışında bir iş yapmadığını ve dini eğitim manasında hiçbir çabasının olmadığını söylüyordu. Okullarda din eğitimi verilmesi ve ilahiyat fakültesi kurulması gerektiğini vurguluyordu. Güneyin konuşmasında önemli bir nokta da kurultayda bahsettiği görüşlerini, bir davette aynen İsmet İnönü'ye de anlattığını söylemesiydi. İnönü'ye bunları anlattığı esnada orada bulunan kişilerden bazılarının İnönü'ye; "paşam altı okunuza dokunmaya çalışıyorlar" dediklerini fakat kendisinin İnönü'ye saygısızlık etmemek için bir cevap vermediğini belirtiyordu¹¹⁹.

Abdülkadir Güney'in ardından konu hakkında konuşmak üzere Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu kürsüye gelmiş ve önceki hatiplerin konuşmalarını onaylar nitelikte bir konuşma yaptıktan sonra onların değinmediği bir hususa değinmişti. O hususta şu idi: büyük çoğunluğu kendini Müslüman olarak tarif eden bir milletin din okulları yoktu, fakat aynı topraklar üzerinde yaşayan Hıristiyanların ve Musevilerin hariçten kendilerine din adamı yetiştirebilmeleri mümkündü. Aynı sistemin Müslüman ahali içerisinde uygulanabilmesi için de bizdeki Diyanet İşleri Reisliği'nin işlevsel hale getirilmesi lazımdı. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanı'nın Vakıflar

¹¹⁷CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947, s. 448.

¹¹⁸CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947 s. 448-449.

¹¹⁹CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947 s. 449.

İdaresi'nin başına geçirilmesi teklifinde bulunuyordu. Bu suretle Vakıflar Kurumu'nun elindeki bütçe kullanılarak, gerekli din adamı ihtiyacının karşılanması ve din eğitimi verilmesi mümkün olabilirdi¹²⁰.

Artarda birkaç milletvekili ve delege de benzer mahiyette konuşmalar yapmıştı. Fakat İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in konuşması tansiyonu yükseltmiş ve karşıt fikirli delegelerde söz alıp tartışmaya katılmışlardı. Tartışmaların fitilini ateşleyen bu uzun konuşmaya bakıldığında şunları görmek mümkün; Tanrıöver İslam'ın ilk doğuş yıllarından itibaren laikliğe yabancı olmadığını söylüyordu. İslami yönetimler altında yaşayan, Müslüman olsun olmasının tüm toplulukların laisizme uzak olmadıklarını iddia ediyordu. Örnek olarak Emevilerin şeri hukuktan ziyade örfi hukuku kullandığını, yakın geçmişimizde Mahkeme-i Şeri'yelerin yanında Mahkemeyi Nizamiyelerin kurulduğunu, medreselerin yanında Avrupai mekteplerin de işlediğini ve bunların laisizm ile ilişkili olduklarını söylüyordu. Daha sonra Tanrıöver, o dönemin modern ve medeniyette ileriye gitmiş olarak kabul edilen, laik sistemdeki ülkelerinden örnekler verip laiklik ile din eğitiminin bir arada olmasının laikliğe ya da medeniyete bir zarar vermediğini ifade ediyordu. Örnek olarak verdiği ülkeler İsviçre, Belçika Krallığı ve ABD gibi devletlerdi. Bu devletlerin hem laik devlet sisteminde olup hem de ülkelerinde dini eğitim yapılmasına fırsat ve destek verildiğini söylüyordu. Ardından Fransa ve Rusya gibi büyük inkılaplar yapmış ve bunu yaparken dini çokça *ezmiş* olan ülkelerden örnek verip, bu ülkelerin nasıl sonradan dini kurumlara karşı iade-i itibar niteliğinde uygulamalarda bulduklarını anlatmıştı. Bu noktadan hareketle, dini kurumların ıslahının bizde de mümkün olabileceğini söylüyor ve *orduda yaptığımız yenilikleri medreselerde yapsaydık aynı iyi sonuçları almazıydık?* diye soruyordu. Cevabını da yine kendi veriyordu “*Evet alırdık*” .Bütün bunların yanında komünizmin bir din anlayışı şeklinde ilerlemesinden dolayı kendi dini kurumlarımızın güçlendirilmesi ve bunun komünizme karşı kullanılması gerektiğini söylüyordu. Bu konularda Şemsettin Günaltay'ın fikirlerini açıklamasını rica ediyordu¹²¹.

¹²⁰ CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947 s. 450-451.

¹²¹ CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947, s.454-458.

Hamdullah Suphi Tanrıöver ve kendisiyle benzer düşüncelerde olan arkadaşlarının konuşmaları neticesinde karşıt görüşteki milletvekilleri ve delegeler de söz almaya başlamıştı.

Bu bağlamda Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas kürsüye gelerek Hamdullah Suphi Tanrıöver'in yaptığı konuşma karşısında şaşkın olduğunu söylüyordu. Ona göre din, komünizmin karşısına çıkarılamazdı. Çünkü komünizm iktisadi bir meseleydi, ülkenin işçileri, ameleleri aç iken onları dinle sakinleştirmek komünizmin karşısına bir silah olarak çıkarmak doğru olmazdı. Bunun yanı sıra medeniyet konusunda Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 20 yıl önce Hoca Arif Efendi ile yaptığı tartışmaları hatırlatıp fikirlerinin değişimini hayretle karşıladığını söylüyordu. Barlas kendi kızına evinde hususi din dersi verdiğini söyleyip, İmam-Hatiplere karşı olmadığını fakat laikliğe aykırı davranılmaması gerektiğini savunuyordu. Cemil Sayit Barlas ihtiyaç duyulan tek şeyin damarlarındaki kanda mevcut olduğunu belirterek konuşmasını tamamlarken Şemsettin Günaltay'ın laiklik bağlamındaki fikirlerini almayı O'da çok istediğini beyan ediyordu¹²².

Başkanvekili olarak kurultayı yöneten Şemsettin Günaltay iki milletvekilinin de konu hakkındaki fikirlerini beyan etmesini istemesi üzerine kısa bir açıklama yapmıştı. Bu açıklamasında kurultayın başında olan kişi olarak bu tartışmalara girmesinin doğru olmayacağını fakat şahsi kanaat olarak vicdani özgürlükleri desteklediğini belirtiyordu¹²³. İki milletvekili de başkanın laiklik maddesi üzerindeki fikirlerinin kendilerinden taraf olacağı ümidiyle Şemsettin Günaltay'ın fikrini duymak istemişlerdi. Fakat Günaltay bu noktada kurultayın alacağı kararları etkilememek adına tarafsız kalmayı tercih etmişti.

Görüşmelerin devamında Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen de Hamdullah Suphi'nin fikirlerinin aleyhinde bulunduğunu belirtmişti. Kendisinin 500 yıllık bir ulema torunu olduğunu belirtmiş bu nedenle dine karşı olmadığını ifade etmiştir. Ardından siyasi hayatın bir düzen halinde ve rayında gittiğini fakat buna rağmen bazı politikacıların dini mevzu bahis edip, halkın içinde din'i propaganda aracı yaptıklarını iddia ediyordu. Ali Rıza Esen'e göre o dönemde Türkçe okunan ezanın Arapçaya

¹²² CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947, s. 459-460.

¹²³ CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947, s. 461.

çevrilmesine uğraşan kişilerin Türk diline zarar verip dini politikaya alet etmeye çalıştıklarını söylüyordu¹²⁴.

Ardından Hamdullah Suphi Tanrıöver'e ağır eleştirilerde bulunacak olan Behçet Kemal Çağlar kürsüye gelmişti. Konuşmasının başında tartışılan her iki görüşe de karşı olmadığını fakat bu fikirler karşısında toplumun vereceği tepkiden korktuğunu belirtmişti. Dinin Allah ile kulun vicdanı arasındaki yerini koruması gerektiğini belirtmiş hem "Kızıl Komünizm" e hem de Kubilay'ı şehit eden anlayışa aynı şekilde karşı olduğunu söylemişti. Milletın zihnine kazınmaya çalışılan kara taassubu yok etmeye yönelik olarak, laiklik ilkesinin getirildiğini belirtmişti. Bu arada Hamdullah Suphi'nin bir vicdan rahatlatma çabasında olduğuna dikkat çekiyordu. Hamdullah Suphi'nin de bir Türk Ocaklı oluşundan yola çıkarak; eleştiriyor ve bir dönem Türk Ocaklı hatiplerin "*Her minare bir mezar taşıdır ve altında bir İslam köyü yatar.*" dediklerini hatırlatıyordu. Bu sözlerin dine aykırı olduğunu ve eskiden söylediği bu sözlere karşı bugün taassuba yaklaşmış vicdanını rahatlatmaya çalıştığını söylüyordu. Buna karşın kendisinin ve onun gibi düşünen arkadaşlarının dini siyasetten ayrı tutup bir orta yol tuttıklarını belirtmişti. Hamdullah Suphi'nin de inkârdan taassuba kayışının bir gün orta yolu bulmakla sonuçlanacağını iddia ediyordu.

Behçet Kemal Çağlar'a göre; ülke olarak taassubun derin kuyularından çıkmışken, bir daha o kuyuda ne var ne yok diye bakmak gibi bir niyetleri yoktur. Devlet olarak ayakta kalınabilmesinin çözüm noktasını ise; ruhun olabildiğince Türk fikriyatın da olabildiğince Batılı olmasında görüyordu. Bunun da ancak laiklik ile mümkün olduğunu ifade ediyordu.

Ona göre Atatürk İlke ve İnkılaplarıyla yetişmiş olan Türk gençliğinin isteği yeni 31 Mart vakalarının olmaması ve devrin gerektirdiği ahlaki şartlar içinde yaşamaktı. Tanrıöver'in dini birleştirici ve bir arada tutucu özelliklerinden faydalanmak gerektiği yönündeki söylemlerine de bir cevabı vardı. Aynı dinden olmalarına rağmen, Hitlerin savaştığı İngilizleri örnek göstermiş ve ayrıca Arapların da Osmanlıyı I. Dünya savaşında sırtından vurduğunu hatırlatmıştı. Bu durumda aynı dinden olmak birleştirici olmaya yetmiyordu.

¹²⁴CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947, s. 461-462.

İsteyen herkesin köyüne mescit yaptırabileceğini buna kimsenin engel olmadığını belirtiyordu. İmamı, mollayı, gassalı da yetiştirmek isteyenlerin laik sistemde yaşamayan ülkelere adam gönderip istedikleri elemanları burada yetiştirebileceklerini söylüyordu. Ona göre devlet kesinlikle laik yapısı gereği dini mevzulara karışmamalıydı. İsteyen dindarlar bir araya gelip maddi birlikleri ile istedikleri eğitimi verebilirdi. Fakat devletin kati suretle bu gibi dini konulara müdahil olmaması gerekiyordu. Ülkede laikliğe karşı bir fikriyat oluşursa, bu durumda partinin geleceğindense, halkın geleceğinin temini adına laikliğe sıkı sıkıya sarılmamız diyordu¹²⁵.

Bu konuşmaların ardından Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu söz alarak iki tarafıda teskin edici ve orta yolcu bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında öncelikle konunun laiklik ilkesinin konuşulmasından daha ileri gidip dini eğitim noktasına taşırıldığını belirtmiş ve bu konunun toparlanması gerektiğini izah etmişti. Banguoğlu halkın dini eğitim istediğini ve buna bir çözüm bulunacağını, bunu yaparken de kesinlikle laiklik ilkesi çerçevesinde kalınması gerektiğini söylüyordu¹²⁶.

CHP'nin 7. Büyük Kongresi'nde, laiklik maddesi üzerinden açılan dini eğitim tartışmaları esnasında üç ana görüşe rastlanır. Bu görüşlerden ilki Hamdullah Suphi Tanrıöver ve onun gibi düşünen arkadaşlarının görüşüdür. Onlara göre; devlet dini eğitimi desteklemeli ve okullarda din dersleri verilip İmam-Hatipler Okulları açılmalıdır ve bu durum laikliğe aykırı değildir. Buna karşıt görüş olarak ise Behçet Kemal Çağlar ve arkadaşları; devlet dini hiçbir müesseseye müdahil olmamalıdır, aksi halde yapılacak bir uygulama laikliğe aykırıdır diyorlardı. Bu görüşlerin yanı sıra daha orta yolcu denilebilecek bir görüş de Tahsin Banguoğlu'na aitti. Tahsin Banguoğlu ve onun görüşünü destekleyenler ise; dini eğitimin bir ihtiyaç olduğunu, halkın bunu talep ettiğini ve laiklik ilkesine bağlı kalınarak dini eğitimin verilebileceği görüşünde idiler.

Netice itibari ile 7. CHP Kurultayında, laiklik ve dini eğitim mevzularında yapılan tartışmalar sonucu İmam-Hatip Okulları'nın açılması ve ilkokullarda dini eğitim verilmesini isteyen 9 adet önerge verilmişti. Bu önergeler orada okutulmuş; fakat oylamaya sunulmadan evvel Milli Eğitim Bakanı ve Sivas Milletvekili olan Reşat

¹²⁵ CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947, s. 462-465.

¹²⁶ CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı, Ankara, 1947, s. 465-466.

Şemsettin Sirer'in yaptığı konuşma ile dini eğitim talebinde bulunan milletvekilleri ve delegeler memnun olmuştu. Sirer konuşmasında; halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede, öğrenme ve öğretme hürriyeti gereği İslam'ın gereklerini öğretecek kişilerin temini için çalışılacağını söylüyordu. Dini eğitim verilirken laiklik çizgisinin dışına çıkılmayacağını ve hükümetin bu hususta çalışmaları olduğunu beyan etmişti. Böylece Din eğitimi hususunda verilen önergelerin CHP Parti Divanı'na sunulması kabul edildi.¹²⁷ Bu kısa konuşma hem laiklik ilkesinin çiğneneceğine dair endişe taşıyan grubu hem de din eğitimi ihtiyacını dile getiren delege ve milletvekillerini mutlu etmişti. Yapılan çalışmaların ardından CHP'nin 7. Büyük Kurultay toplantısı 4 Aralık 1947 de son bulmuştur¹²⁸. Bu kurultay özellikle dini eğitim bakımından ele alınan kısımları düşünüldüğünde bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır denilebilir. İlk defa bu kongre ile CHP içinden milletvekilleri ve delegeler dini eğitim isteğini ve din Adamlarına duyulan ihtiyacı, yüksek sesle dile getirmişlerdi.

Kongrenin ardından CHP yönetimince Yapılan çalışmalar neticesinde 10 haftalık kurs sürecini kapsayan bir dini eğitim verilmesi kararlaştırıldı. Bu 10 haftalık kurslardan mezun kişilerle ihtiyaç duyulan İmam-Hatip ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştı. 30 Aralık 1948 tarih ve 247 sayılı Maarif Vekilliği Mili Talim ve Terbiye Heyeti'nin kararı ile kurslar faaliyete geçirilmişti. Fakat bu kurslara ilgi az olmuş beklenen İmam ve Hatip Okulları ya da ilahiyat fakülteleri kurulamamıştı. Bir kaç yıl içerisinde elli kadar kişinin bu kurslardan mezun olduğu tahmin edilmekteydi¹²⁹. Atılan bu adımları CHP'nin, DP karşısında muhafazakâr seçmeni elde tutma çabası olarak yorumlamakta mümkündür.

3.3.DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA LAİKLİK - İMAM HATİP OKULLARI TARTIŞMALARI

DP, halkın katılım oranının % 89,3 olduğu, 14 Mayıs 1950 tarihli genel seçim sonuçlarına göre %53,3 oy alarak 408 milletvekili çıkarmayı başarmıştı. Mecliste toplam sandalye sayısının 487 olduğu göz önüne alındığında büyük bir siyasi başarıya

¹²⁷ *CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı*, Ankara, 1947, s. 513-514.

¹²⁸ *CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı*, Ankara, 1947, s. 579.

¹²⁹ Öcal, "A.g.m.", 1998, s. 245-246.

imza atıp Türkiye’de “Tek Parti İktidarı”nın sonunu getirmişti¹³⁰. Seçime katılımın yüksek oluşu ve DP’nin aldığı yüksek oy oranı halkın bir değişime olan arzusunun bir göstergesi olarak da görülebilir.

CHP uzun bir tek parti iktidarı dönemi yaşamıştı. Bu dönemde CHP; II. Dünya Savaşı’nın ekonomik etkileri, içerdeki muhalefet ve yapılan yeniliklere ayak uydurma adına yaşanan sancılı dönemlerde epeyce yıpranmıştı. Müslim-Gayrimüslim her kesimden halkın çeşitli sebeplerle CHP’ne karşı bir tavrı oluşmuştu. DP’nin başa gelmesinin ardından, DP taraftarı kimseler çeşitli sevinç gösterileri yapıyor, dini idare taraftarı oldukları düşünülebilecek kişiler “Allahsız Parti” den kurtuldukları için şükrediyorlardı. Gayrimüslim kesim de 1942’deki Varlık Vergisi meselesinin acısını unutmamıştı hala. Bütün bunlara 20 yılı aşkın bir iktidarın doğal yıpranması, yorgunluğu ve insanların yenilik bekleyişleri da eklenince CHP’nin iktidarı devredışı genel olarak bir umut havası estirmişti¹³¹. Bu atmosfer altında meclisteki sayı çoğunluğunu da önemli ölçüde elinde bulundurması sebebiyle DP icraatlarına büyük bir özgüven ile başlamıştı denilebilir.

DP Genel Başkanı Adnan Menderes 29 Mayıs 1950’de parti programını, TBMM’nde açıklamıştı. Açıklamasında; millete mal olmuş olan inkılapların korunacağını, bunun yanında din ve vicdan hürriyetlerinin gereklerini yerine getirerek, ihtiyaç duyulan din derslerinin verilip din adamlarının yetişmesinin sağlanacağını belirtiyordu. Bunları yaparken irticai hareketlere asla müsaade edilmeyeceği gibi aşırı solcu hareketlere karşıda yasalarla sert önlemlerin alınacağını söylüyordu. Hatta aşırı solcuların irtica meselesini gündeme getirmelerini; aşırı sol hareketlere bir kalkan olarak kullanma ve bu maksatlarını bu maske ile korumaya çalışmalarına bağlıyordu¹³². Adnan Menderes’in yaptığı bu açıklamadan demokratların aşırı solcu kişi grup ya da kuruluşlara baskı uygulayacağı anlaşılıyordu. Yine aynı şekilde dini yaşam ve dini eğitim gibi konularda eskiye göre daha esnek olunacağı ve hatta vicdan özgürlüğü kapsamında devletçe desteklenebileceği görülüyordu.

¹³⁰ Cemil Koçak (v.d), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2005, s.192-193.

¹³¹ Eroğul, a.g.e., 2013, s. 72-75.

¹³² *TBMMZC.*, D.9, C.1, s. 30-31.

Özellikle dini uygulamalar bakımından incelendiğinde DP'nin ilk iş olarak CHP dönemindeki bazı uygulamalara savaş açtığını görmek mümkündür. Örneğin ezanın yeniden Arapça olarak okunmasına izin verilmesi ve CHP döneminde işlenmiş suçların affa uğraması bu tutuma örnek olarak gösterilebilir¹³³.

Cumhuriyet sonrası dönemde ezanın Türkçe olarak okutulmaya başlaması serüvenine kısaca bakmakta fayda vardır. Bilindiği üzere 430 sayılı kanunla, bazı İmam-Hatip Okulları kapatılan medreselerin yerine kurulmuştu. Bu kapsamda eski Süleymaniye Medresesi; İstanbul Üniversitesi bünyesinde ve Maarif Vekâleti denetiminde olacak şekilde bir İlahiyat Fakültesi olarak yeniden faaliyete geçirilmişti. Bu fakülte laik, Batılı ve bilim odaklı bir cumhuriyete dini eğitim alanında hizmet vermek amacındaydı. 1928 de Fakülte İslam dininde reform ve modernleşme sorunu üzerinde durmaya çalışmıştı. Tespiti yapılan sorunların çözülebilmesi için üniversite kanalıyla Maarif Vekâleti'ne tekliflerde bulunmak üzere bir komisyon kuruldu. Kurulan bu komisyonun başında Prof. Mehmet Fuat Köprülü vardı. Ayrıca üyeler içinde pek çok psikoloji ve mantık Profesörleri ile ilahiyatçılar vardı. Bu komisyon ülkedeki dini durumla ilgili 1928 de bir rapor hazırlamıştı. Raporda ilk olarak, camilerin temiz düzenli yerler haline getirilmeleri ihtiyacına dikkat çekildi. Bir diğer dikkat çeken öneri bu camilerin ruhani hazzı arttırması ve ilham verici olabilmesi için, yetişmiş müzisyenler ve müzik aletleriyle acilen donatılması yönündeydi. En dikkat çekici ve uygulanmasına kısmen de olsa zemin bulunabilen tek madde ibadetin Türkçeleştirilmesi idi. Bu verilen önerilerden sadece bu madde hayata geçirilebilmişti. Bu uygulamanın başlangıcı 1932 yılında ilk olarak Ayasofya Camisinde olmuştu. Her ne kadar tamamen ibadetin Türkçeleştirilmesi mümkün olamasa da 30 Ocak 1939 dan itibaren ezan Türkçe olarak tüm Türkiye'de okunmaya başlamıştı.¹³⁴ Bu durum ilerleyen dönemlerde halk içinde çeşitli tepkilere sebep olmuş ve siyasi hayatı etkileyecek önemli bir argüman haline getirilmişti.

Bu bağlamda DP iktidara gelişinden kısa bir süre sonra, 16 Haziran 1950 de 526 sayılı kanunu değiştirerek ezanın Türkçe okunması üzerindeki yasağı kaldırtmıştı. Mecliste bu yasa tadilinin çıkması pek zor olmamıştı. Muhalefet durumundaki CHP

¹³³ Eroğlu, a.g.e., s. 90.

¹³⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 414-415.

adına söz alan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu, partisinin “milli devlet” ve “milli şuur” politikası sebebiyle, her alanda Türkçe konuşulmasını tercih ettiğini; fakat bu kanuna muhalif olmayacaklarını beyan etmişti¹³⁵. Hali hazırda CHP’nin meclisteki sandalye sayısı 69 idi. CHP bu yasa tadiline aksi yönde oy kullansa dahi bu değişikliği engelleyemeyecekti. İtiraz edip gereksiz yere tartışma yaratmamak ve halkın tepkisini çekmek de istemiyordu. Bunun yerine Türk Dili’nin milli şuur gereği her alanda kullanılması gerekliliğini ifade edip, tavırlarını belli etme yoluna gitmişlerdi. Böylece artık ezan ve kamet yeniden camilerde Arapça okunabilir vaziyete gelmişti.

Dini konular bakımından düşünüldüğü zaman DP’nin ilk önemli icraatı ezanın orijinal dili olan Arapça haliyle okunmasına izin vermek olurken ikinci önemli adım 1951 yılından itibaren İmam-Hatip Okulları’nı tekrar açılması olmuştu.

Adnan Menderes DP’nin Başbakanı sıfatı ile 22 Mayıs 1950 de mecliste parti programını açıklarken, milli ve manevi değerlere önem vermeyen bir topluluğun; dönemin şartları gereği, kötü bir akıbeta uğrayacağını bu yüzden maarif sisteminde milli ve manevi değerleri koruyacaklarını belirtmişti¹³⁶. Bu kapsamda atılan sonraki adım İmam-Hatiplerin yeniden açılması olacaktı.

İmam-Hatip Okulları’nın açılması için Milli Eğitim Bakanlığınca Müdürler Komisyonu’na görev verilmiş ve bu komisyon yaptığı çalışmaların ardından dini eğitim ve öğretim yapılacak olan İmam-Hatip Okulları’nın kurulmasını kararlaştırmıştı. Bu karar neticesinde 13 Ekim 1951 itibariyle Türkiye’de İmam-Hatip Okulları faaliyete girmiştir¹³⁷. DPnin bu girişimi halktan olumlu yaklaşımlarla karşılanmakla beraber, laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle bazı hukukçular tarafından kabul edilemez bulunuyor ve itiraz ediliyordu. Bu itirazlardan birinin sahibi Dr. Bülent Daver idi. Bülent Daver’in fikriyatına göre, Anayasadaki laiklik ilkesi gereği okullarda din eğitimi verilmesi ve bu fikrin savunulması kesinlikle mümkün olamazdı. Laiklik maddesine rağmen dini eğitim vermeye kalkışmak anayasa’nın ruhuna aykırılık teşkil ederdi¹³⁸. Okullarda din eğitiminin verilmesine muhalif olan bir diğer önemli isim Prof. Dr. Bülent Nuri Esen olmuştur. Esen, laiklik ilkesi bağlamında düşünüldüğünde,

¹³⁵ TBMMZC., D.9, C.1, s. 29-30

¹³⁶ TBMMZC., D.9. C.1, , s. 29.

¹³⁷ Öcal, *a.g.e.*, 2011, s.184-185.

¹³⁸ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s. 85.

devletin böyle bir eğitim veremeyeceğini iddia etmiştir. İddia etmekle kalmamış Danıştay'a giderek iki dava açmıştı. Bu davaların gerekçeleri olarak; laik idarelerde devletin din dersi verme yetkisinin bulunmadığını, laik ülkelerde toplanan vergilerin dini işlerde kullanılamayacağını ve bunun vicdan özgürlüğü ile alakalı olmadığını savunuyordu. Ayrıca çocuklarına dini eğitim verilmesini istemeyen ailelerin yazılı başvuruda bulunması gerekliliğinin bu aileleri zor durumda bırakabileceğini belirtiyordu. Zira yazılı başvuruda bulunacak olan ailenin dini tavır ve tutumu ortaya çıkabilirdi. Netice itibari ile açtığı bu davalardan bir sonuç elde edememişti¹³⁹. Bu iki örnekten anlaşılabilceği üzere İmam-Hatiplerin ya da okullarda verilecek dini eğitimin önündeki en büyük soru işareti laikliğe uygun olup olmadığı yönünde idi.

Bu durumdan anlaşılıyordu ki; dini eğitime karşı olan kişilerin en büyük sıkıntısı bu eğitimlerin laiklik ilkesine aykırı olduğunu düşünmeleri ve laik yapıdan taviz verilmesi korkusuydu denilebilir.

Dini eğitime taraftar olan kişilerin başında dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri geliyordu. Tevfik İleri İmam-Hatip açılmasının sebebini Cumhuriyet gazetesine verdiği 3 Ocak 1951 tarihli demecinde açıklamıştı. Ona göre İmam-Hatiplerin açılması mecburi idi; Çünkü insanlara hitap edecek donanımlı ve kültürlü din adamlarına ülke genelinde ihtiyaç vardı¹⁴⁰. Yine dönemin önemli isimlerinden, Adnan Menderes, DP Ankara Milletvekili ve imam olan Ömer Bilen, DP Erzurum Milletvekili Fehmi Çobanoğlu, gibi isimler sık sık konuyu gündeme getirip İmam-Hatiplere olan ihtiyacı vurguluyorlardı¹⁴¹. Böylece bu durum DP'nin gündeminde sürekli sıcak tutulmuş ve bu okullar açıldıktan sonrada haklarındaki tartışmalar sürdürülmüştü.

Esas itibariyle DP'nin din eğitimi veren okulların açılmasına karşı olmadığı ve laikliğe zarar vermeden vicdan özgürlüğü bağlamında bu eğitimi verme isteğinde olduğu herkesçe de malumdu. Bu kapsamda dini olarak eski uygulamalardaki katı tutumun yumuşatıldığını ve yer yer tavizler verildiğini görmek alışılmadık bir durum

¹³⁹ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s. 85-86.

¹⁴⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ocak 1951.

¹⁴¹ *TBMMZC. D.* 9-10.

değildi artık¹⁴². DP'nin iktidar döneminde dini yayınların sayısı ülke genelinde dikkat çekici şekilde artış göstermişti¹⁴³.

DP iktidarında yaşanan ani değişim ve dini neşriyat ile dini eğitim alanındaki rahatlama, halk içinde irticacı bazı kesimleri harekete geçirmişti. Bu gruplardan biri olan Ticani Tarikatı¹⁴⁴ özellikle Atatürk'ün heykel ve resimlerine saldırılar düzenliyordu. Bu durum DP'li yöneticiler de dahil olmak üzere ülkenin büyük bir kesiminden tepki topluyordu. DP laikliğe ve Atatürk'ün şahsı manevisine olan saygısını ifade etmek adına "Atatürk'ü Koruma Kanunu" nu gündeme getirmişti. Böylece irtica odaklı hareketleri durdurma ve bu fikirde olanlara bir gözdağı verip, DP'nin irticacı bir parti olmadığını ispat etmek istemişlerdir demek mümkündür.

Atatürk heykellerine saldırılar 27 Nisan 1951'de TBMM görüşmelerinde gündeme getirilmişti. Mardin Milletvekili Mehmet Kamil Boran'ın, Atatürk'ün manevi varlığına ve maddi hatıralarına karşı işlenen suçların sayısal olarak ne durumda olduğu ve suçu işleyen kişilerin cezalandırılıp cezalandırılmadığı yönündeki sorusu, dönemin İç İşleri Bakanı'na yöneltilmişti. DP İzmir Milletvekili ve İçişleri Bakanı olan Halil Özyörük konuyla ilgili açıklamasında şöyle diyordu :

"Dosyalarda mevcut malûmata göre: 1). Atatürk'ün ölümünden 14. V. 1950 tarihine kadar mânevi varlığına 51, fotoğrafına 12, heykel ve büstlerine 4 olmak üzere 67 tecavüz hâdisesi tesbit olunmuştur. Bunlardan 20 si hakkında, veresesi tarafından şahsi dâva açıldığı için takibat yapılmamış, 16 sına delil bulunamadığı için takipsizlik kararı verilmiş, 9 u Türklükle beraber Atatürk'e de hakaret sebebiyle mahkûmiyetle neticelenmiş, 2 si Af Kanunundan faydalanarak âmme dâvası düşmüş, 28 i hakkındaki âdli takibat sonucu hakkında bir kayıt bulunamamış, 3 hâdisede de adalete 'hiç intikal etmemiştir. Bu tecavüzlerin 19 u sarhoşluk, 4 ü delilik sebebiyle ika edilmiş olup diğerlerinin hangi sebep ve Saikler altında yapıldığı tayin olunamamıştır.

2). 14 Mayıs 1950 tarihinden 1 Nisan 1951 tarihine kadar Atatürk'ün büst ve heykellerine • 9, mânevi şahsiyetine 5 ve fotoğrafına 1 olmak üzere ceman 15 tecavüz hâdisesi vuku bulmuştur. Bunların hepsi adalete intikal etmiştir. 3. Son zamanlarda

¹⁴² Eroğul, a.g.e., s. 119.

¹⁴³ Kaçmazoğlu, a.g.e., s. 69-70.

¹⁴⁴ Geniş bilgi için Bknz: Barış Ertem "Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun TBMM'de Tartışılması", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 8/5 Spring 2013, s. 261-278, Ankara.

Atatürk'ün fotoğrafına ve mânevi varlığına yapılan tecavüzlerin sayısında bir artış olmayıp yalnız büst ve heykellerine vâki tecavüzler 14 Mayıs 1950 tarihinden bugüne kadar geçen bir seneye yakın devre içinde ' u bulmuştur. ”¹⁴⁵

Yapılan bu izahattan anlaşılacağı üzere ortada Atatürk'ün büstlerine fotoğraflarına ve maddi manevi varlığına karşı işlenmiş ve işlenmesi muhtemel suçlar söz konusu idi. Bu suçların önemli bir kısmı faili bulunamadığından, bir kısmı türlü sebeplerle suçluların serbest bırakılmasından dolayı cezalandırılmamıştı. Bu gelişmeler üzerine meclise “Atatürk'ü Koruma Kanunu” yasa olarak gelmişti.

TBMM 7 Mayıs 1951 tarihli toplantısına Atatürk'e ve onun inkılaplarına duyduğu saygıyı göstermek adına üç dakikalık saygı duruşu ile başlamıştı¹⁴⁶. Özel günler dışında yapılmayan bu uygulama meclisin tamamının yapılan çirkin saldırılara karşı olduğunu göstermek için bir tepki olarak yapılmıştı demek mümkündür. Bunun dışında bu durum; DP'nin o dönemlerde yavaş yavaş ortaya atılan ve bu toplantıda da dile getirilecek olan irticai faaliyetleri desteklediği söylemini kırmak içindir de denilebilir.

Yapılan görüşmelerin neticesinde lehte ve aleyhte yapılan konuşmalar söz konusu olmuştu. DPlî vekillerin pek çoğu Kanun'un şahsi olduğu ve böyle şahsi bir Kanun'un yapılmaması gerektiği yönünde fikir beyan ediyordu. Böyle bir durumun düşünce ve tenkit özgürlüğüne karşı olduğu, pek çok DPlî milletvekili tarafından dile getirilmiştir¹⁴⁷. Bu durum karşısında; DP Başkanı ve Başbakanı Adnan Menderes'in konuşması, bu yasanın çıkması hususunda belirleyici olmuştu. Adnan Menderes yapılan konuşmalar üzerinde oluşan “Anayasaya aykırılık, ifade özgürlüğü” yönündeki tezleri çürütmek adına yaptığı konuşmanın da etkisi ile DPlî vekillerde kanunun çıkışını engelleyecek tavırlarından vazgeçmişlerdi.¹⁴⁸ Tartışmaların ardından 25 Temmuz 1951 de Atatürk 'ü Koruma Kanunu olarak bilinen kanun meclisten çıkmıştır. Adnan Menderesin bu tutumu DPnin irtica taraftarı ve Atatürk düşmanı olduğu yönündeki fikirleri çürütmek adına atılmış bir adım olarak da değerlendirilebilir.

¹⁴⁵ TBMMZC, D.9, C.6, s. 288-289.

¹⁴⁶ TBMMZC, D.9, C.7, s. 77.

¹⁴⁷ TBMMZC, D.9, C.7, s. 79.

¹⁴⁸ Bknz: TBMMZC, D.9., S.79-129.

DP'nin ilk yıllarında yaşanan bir takım hadiseler, İslami yaşam'a fikir ve vicdan hürriyeti kapsamında yaklaşan ve dini gruplara karşı esnek davranan DP'yi irticaya karşı bir takım önlemler almaya yönlendirmişti. DP'nin rahat tutumu irticai faaliyetlere zemin hazırlayabilirdi. Bu durumun en önemli sinyali 22 Kasım 1952'de Malatya'da Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast girişimi ile verilmişti¹⁴⁹. Aynı gün bu hadise yaşanmadan önce Adnan Menderes Malatya'da yaptığı konuşmasında herhangi bir dinci irtica olmadığını, korkulması gereken şeyin aslında siyasi irtica olduğunu söylüyordu¹⁵⁰. Hâlbuki sonradan anlaşılacağı üzere aslında olayın Ahmet Emin Yalman'a yönelik irticai bir saldırı olduğu anlaşılmıştır.

Bu dönemde Ahmet Emin Yalman'ın yaralanması hadisesi Milliyet gazetesinde şöyle verilmişti.

“Meçhul bir şahıs Ahmet Emin Yalman'ı Av tüfeğiyle yaraladı. Gece Ankara'dan tayyare ile getirilen iki operatör Vatan gazetesi başmuharririni tedavi altına aldılar. Malatya, 22 (Hususi Muhabirimiz telefonla bildiriyor) - Başbakan Adnan Menderes'in yapmakta olduğu seyahat esnasında kendisini takip etmekte olan Vatan gazetesi başmuharriri Ahmet Emin Yalman bu gece meçhul bir şahıs tarafından av tüfeğiyle yaralanmıştır. Hadisenin tafsilatı şudur: Başbakan Adnan Menderes'in bugün burada yapmış olduğu temasları ve söylemiş olduğu nutku gazetesine bildirmek üzere postaneye giden Ahmet Emin Yalman Saat 22:30' da gazetesiyle yapmış olduğu muhavereyi müteakip postaneden çıkarken meçhul bir şahıs tarafından üzerine ateş edilmiştir. Ahmet Emin Yalman aldığı yaralarının tesiriyle yere yıkıldığı sırada civarda bulunan bir bekçi bu meçhul şahsa ateş etmişse de isabet ettirmeye muvaffak olamamış ve müteceviz kaçmıştır...”¹⁵¹.

Başlarda irticai bir saldırı olarak düşünülmediği ve tahkikat yapıldıkça kadarda böyle bir şey beklenmediği gazete haberinden de anlaşılmaktadır.

Bu hadise üzerine DP Başkanı Adnan Menderes, Malatya Devlet Hastanesi'nde yatmakta olan Ahmet Emin Yalman'a ziyarette bulunmuş ayrıca bir helikopter ile iki doktor getirterek sıhhatiyle yakından ilgilenmiştir.¹⁵²

¹⁴⁹ Ereoğul, a.g.e 2013, s.121.

¹⁵⁰ Milliyet Gazetesi, 23 Kasım 1952 s.7.

¹⁵¹ Milliyet Gazetesi, 23 Kasım 1952 s .1-7.

¹⁵² Milliyet Gazetesi, 23 Kasım 1952 s. 7.

Aradan geçen 15 günlük zaman zarfında olayın irticai boyutları bulunduğu ve Adnan Menderes Hükümeti'nin de bu konuda ciddi önlemler alacağı Adana'da 7 Aralık tarihinde yaptığı konuşmadan anlaşılıyordu. Adana'da halka seslenen Adnan Menderes'in konuşması 7 Aralık 1952 tarihli Milliyet gazetesinde şöyle veriliyordu:

“Türk Umumî Efkârı Malatya'daki Hadise üzerinde dikkatle durmaktadır.- Malatya'daki son hadise dini türlü maksatlara alet etmek isteyenlerin hatta toplu halde çalışma kararında olduklarını göstermiştir. Türk milleti bir hürriyet nizamı içerisinde yaşamak istiyor. Hürriyet nizamı deyince hukuki bir sistem içinde hürriyetlerin hudutlanması hatıra gelir. Bizim anladığımız hürriyet nizamı her şeyden evvel başkalarının hürriyetlerine hürmet etmeyi ve hürriyeti yok etmek hak ve hürriyetinin tanınmamasını icap ettirir.

Türk milleti Müslümandır ve Müslüman kalacaktır. Bu memlekette vicdan hürriyetine tecavüz etmek kimsenin haddi değildir. Hakiki mümin ve samimi Müslüman olanlar vicdan hürriyetinden tamamen emin olabilirler. Ancak hakiki mümin ve Müslümanlar, kendi dini kanaat ve inanışlarında tamamıyla hür oldukları kadar başkalarının dini ve vicdani kanaat ve inanışlarına da hürmet etmeyi bilirler. Dini mukaddes ve muhterem bir mefhum olarak vicdan hürriyeti prensibi içinde her türlü taaddiden masun bulundurmamak icap eder. Laikliği din aleyhtarlığı ve din düşmanlığı şeklinde anlamak bizim hükümetimizin vicdan hürriyeti anlayışına asla uymaz...”¹⁵³.

Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere Adnan Menderes ve dolaylı olarak DP Hükümeti de artık irticai olaylara girişenlerin olduğunu kabul ediyordu. Konuşmasında irticai oluşumların olduğunu fakat bu durumun İslama ve Müslümanlara mal edilemeyeceğini ve vicdan hürriyeti dahilinde, her kesim ve düşüncenin korunduğunu belirtiyordu. Zaten ona göre gerçek Müslümanlar asla irticai faaliyette bulunmaz ve bu doğrultuda kendi fikirlerini nasıl mukaddes sayıyorsa aynı şekilde kendisinin aksi halde düşünenleri de saygı ile karşılardı.

Yaşanan bu olay ile beraber irtica tehlikesine karşı bazı tedbirler alma yoluna gidilmişti. Bu tedbirlerin ilki irticacı veya Atatürk düşmanı kişilerin DP'den uzaklaştırılmasıydı. Bu kapsamda DP Samsun Milletvekili olan Hasan Fehmi Ustaoglu 9 Aralık tarihinde partiden ihraç edilen ilk isim olmuştu. 10 Aralık 1952 tarihli Milliyet gazetesi Hasan Fehmi Ustaosmanoğlu'nun ihracını şöyle aktarmıştı:

¹⁵³ *Milliyet Gazetesi*, 7 Aralık 1952 s. 1.

“Samsun’da Münteşir Büyük Cihat gazetesinde Atatürk İnkılapları aleyhinde bir yazı yazan Samsun D.P Milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu’nun durumu müşterek haysiyet divanında incelenmekte idi. D.P. Meclis Grubu Haysiyet Divanı ve merkez haysiyet divanından teşekkül eden müşterek haysiyet divanı bugünkü toplantısında Ustaoglu’nun yazılı müdafaanamesini okumuş ve neticede Ustaoglu’nun D.P. den ihracına karar verilmiştir”¹⁵⁴.

Atılan bu adım ve Adnan Menderes’in Adana’da yaptığı konuşma DPnin ilerde irticaya karşı daha katı kararlar alacağını da bir göstergesiydi.

Özellikle bir daha böyle olayların yaşanmaması adına mecliste yapılan çalışmalar tamamlanmıştı. Ahmet Emin Yalman’ın suikast uğramasının üzerinden 7 ay kadar bir süre sonra ve 24 Temmuz 1953 günlü ve 6187 sayılı, “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun” Resmi gazetede yayınlanmıştı. Bu kanunun maddeleri incelendiğinde;

“ Madde 1- Siyasi veya şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadıyla dini veya dini hisleri yahut dince mukaddes tanınan şeyleri veya dini kitapları alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır. Fiil neşren işlenirse hükmolunacak ceza yarı misli nisbetinde arttırılır. Madde 2 –Yukarıdaki Madde yazılı fiili bir cemiyet mensubu işlediğinde keyfiyet cürmün işlendiği yer Cumhuriyet Müddeiumumiliğince, Cemiyetin umumi merkez reisine veya kanuni mümessiline tebliğ olunur...”¹⁵⁵.

Bu karar ile ilerde yaşanabilecek herhangi bir irticai hareketin önüne geçilmesi ve vicdan hürriyeti sağlanması amaçlanmıştır da denilebilir. Bu kanun ile DPliler irticaya kesinlikle karşı olduklarını da bildirmeye çalışmışlardı.

Takip eden zamanda Türk Milliyetçileri Derneği de yine irticai faaliyetlerinden dolayı kapatılmıştır. Milliyet gazetesi bu durumu şöyle bildiriyordu:

“Türk Milliyetçiler Derneği kapatıldı. Cemiyetler Kanunu’nun 33. Maddesine aykırı faaliyeti görülen, Derneğin Merkez ve bütün şubeleri dün mühürlendi. Dernekle Alakası bulunan Maarif Vekâleti Özel Kalem Müdürüne işten el çektirildi. Hükümet yeşil neşriyat üzerinde de hassasiyetle duruyor... Milliyetçiler Derneğinin nizamnamesi ve faaliyetlerinin Cemiyetler Kanununun 33. Maddesine aykırı olduğunu müşahede eden Ankara

¹⁵⁴ Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1952. s.1.

¹⁵⁵ T.C. Resmi Gazete, Kanun No: 6187, Kabul tarihi 24 Temmuz 1953, s. 6843-6844

Müddeiumumîliği bu cemiyetin feshi için amme davası açmış ve mahkeme bir karara varıncaya kadar, tahkikatın selameti bakımından ihtiyati bir tedbir olarak cemiyetin bütün şubelerinin mühürlenerek mallarının muhafaza altına alınmasına Sulh Ceza Mahkemesince karar verilmiştir... Öğrendiğimize göre dernekçe yapılan bu neşriyat ve konferansların pek çoğu millet menfaatlerini ihlal eder ve memlekette müesses nizamı yıkmağa matuf mahiyette görülmektedir... Milliyetçiler Derneği ile alakası olduğu öteden beri bilinen, Milli Eğitim Vekâleti Hususi Kalem Müdürü Cahit Okurer'e bugün öğleden sonra işten el çektirilmişti. Hükümet bir taraftan Milliyetçiler derneğinin feshi yoluna giderken, diğer taraftan da memleketin muhtelif köşelerinde ve planlı bir şekilde yayınlanmakta olan ve hepsi dini politikaya alet eden ve neşriyatları sistemli olarak inkılapları ve memleket nizamını yıkmağa, Halkı ayaklandıрмаğa ve irtica tahrikleri ile milleti birbirine kırdırmağa matuf olan yeşil neşriyat üzerinde de hassasiyetle ve ehemmiyetle durmaktadır"¹⁵⁶.

Yapılan çalışmalar hükümetin Malatya'da yaşanan suikast girişiminden sonra olayı ne kadar ciddiye aldığıнын bir örneği idi. Tutuklamalar ve kapatmalar sadece Milliyetçiler Cemiyeti ile sınırlı kalmamıştı. Malatya Suikast'i çerçevesinde yapılan soruşturmalarda suçlu bulunan pek çok kişi tutuklanmış bazı parti ve gazetelerde kapatılmıştı.

Milliyet Gazetesinin 24 Ocak 1953 tarihli haberinde tutuklanan kişiler ile kapatılan kuruluşların bir listesi mahiyetinde haber yapılmıştı. Haberde:

"Malatya hadisesi ile ilgili yeni tevkifler yapılıyor. Haklarında tevfik müzekkeresi kesilenler arasında İslam D.P.nden Cevat Rifat Atılhan, Süper Mürşit Necip Fazıl ve Büyük Cihat gazetesi sahibi Mustafa Bağışlayıcı bulunuyor. Kapatılan Büyük Doğu Cemiyeti ile İslam DP'si ve dün gece mühürlenmiş Milliyetçiler Derneğinden bazı şahıslar hakkında tevkif müzekkereleri kesilmiştir. Bu tevkifata Malatya hadisesi dolayısıyla yapılan tahkikatın son safhasında lüzum görülmüş ve Malatya Sulh Mahkemesi'nden alınan tevkif kararları alakalı savcılıklara tebliğ edilmiştir. Tevkif kararı verilenler Arasında İslam DP'sinden Cevat Rifat Atılhan, Samsundaki Büyük Cihat gazetesi sahibi Mustafa Bağışlayıcı, Büyük Doğu Cemiyeti kurucusu Süper Mürşit Necip Fazıl Kısakürek ve İstanbulda Mustafa Cemildağ bulunmaktadır. Kısakürek esasen hapiste olduğundan İstanbul'dan Malatya ya sevk edilecektir"¹⁵⁷ deniyordu.

Yapılan tutuklamalar ve olaylar silsilesi DPlî yöneticilerin irticai konularda endişe taşıdıklarını gösteriyor denilebilir.

¹⁵⁶ *Milliyet Gazetesi*, 23 Ocak 1953, s. 1- 7.

¹⁵⁷ *Milliyet Gazetesi*, 24 Ocak 1953, s. 1.

Gericilik ve irtica konularının, inkılapları ve anayasal düzeni tehdit etmemesi adına daha detaylı çalışmalar yapılmaya başlanmıştı. Ahmet Emin Yalman'ın suikaste uğramasının üzerinden yedi ay kadar bir süre geçmesinden sonra 24 Temmuz 1953 günlü ve 6187 sayılı, "Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun" Resmi Gazetede yayınlanmıştı. Bu kanunun maddeleri incelendiğinde;

"Madde 1- Siyasi veya şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadıyla dini veya dini hisleri yahut dince mukaddes tanınan şeyleri veya dini kitapları alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telinde bulunan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır. Fiil neşren işlenirse hükmolunacak ceza yarı misli nisbetinde arttırılır. Madde 2 –Yukarıdaki Madde yazılı fiili bir cemiyet mensubu işlediğinde keyfiyet cürmün işlendiği yer Cumhuriyet Müddeiumumiliğince, Cemiyetin umumi merkez reisine veya kanuni mümessiline tebliğ olunur..."¹⁵⁸.

Bu karar ile ilerde yaşanabilecek herhangi bir irticai hareketin önüne geçilmesi ve vicdan hürriyeti sağlanması amaçlanmıştır denilebilir. Ayrıca bu çalışmalar ile DP yönetimi irticaya kesinlikle karşı olduklarını da bildirmeye çalışmışlardı.

DP Dönemi'nde din ve dini eğitim odaklı önemli gelişmelerden biride Yüksek İslam Enstitüleri'nin açılması olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içerisinde İmam-Hatip Okulları'nın 1951 yılından itibaren yeniden yer bulması üzerine bu okullarda eğitim verecek öğretmen ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışacak görevlilere duyulan ihtiyaç artmıştı. Ayrıca din eğitimi 1953 -1954 döneminde Öğretmen Okulları'nda, 1956 da ise Ortaokullarda da verilmeye başlanmıştı. Hal böyle olunca yetişmiş eleman ihtiyacı ve öğretmen açığı giderek artıyordu. İmam-Hatipler 1957-58 yılında ilk mezunlarını vermişti; fakat bu mezunların yüksek ihtisas yapabilecekleri bir okul yoktu. Üniversitelerin mevzuatı gereğince İmam-Hatip mezunlarının herhangi bir yükseköğretim kurumunda okumalarına imkân yoktu. Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulmuş olan İlahiyat Fakültesi dahi İmam-Hatip çıkışlı öğrencileri kabul etmiyordu. Bu gelişmelerin ardından, Fikir babası Ali Fuat Başgil olan Yüksek İslam Enstitüleri hayata geçirilmişti. Başgil'in 1949 da kurulması için çabaladığı bu eğitim kurumları ancak 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul da hayata

¹⁵⁸ T.C. Resmi Gazete, Kanun No: 6187, Kabul Tarihi 24 Temmuz 1953, s. 6843-6844.

geçirilmiş ve eğitime başlamıştı. Bu okullar sadece İmam-Hatip Okulu mezunu kişileri kabul edeceklerdi.¹⁵⁹

Yüksek İslam Enstitülerinin açılışı Milliyet gazetesinde şöyle haberleştirilmiştir;

“İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü dün saat 10.30 da yapılan bir merasim ile öğretime açılmıştır. Maarif Vekâleti Vekili Tevfik İleri yapmış olduğu açış konuşmasında “Enstitünün Memleketimizde mevcut 19 imam-Hatip okul mezunlarına yüksek tahsil imkânı verdiği ve bu müesseselerde okuyan öğrenci sayısının 4233’e balığ...”

olduğunu söylemiştir. Tevfik İleri konuşmasında, İmam-Hatip Okullarının bugün eriştiği seviyeden bahsetmiş ve, “*buralarda iyi yetişmiş bilgili öğretmenlerin vazife aldığını*” belirterek şöyle devam etmiştir:

“Bu okulların kemâl seviyesine yükselmesi gayemiz için her çareye başvurarak her tedbiri almaya gayret etmekteyiz. İşte bu müessesenin kuruluşu sebebi orta ve muadili Okullarımızla Öğretmen Okullarımıza yeter derecede ehliyetli din dersi öğretmeni yetiştirmek ve bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müsbet ve hayati bilgilerle mücehhez din adamları yetiştirmesine zemin hazırlamaktadır.”¹⁶⁰.

Böylece DP’nin iktidarı süresince yapılmış olan son dini eğitim yatırımı ve uygulaması hayata geçirilmişti. Bundan sonra 27 Mayıs 1960 Darbesi yapılacak ve DP’nin iktidar devresi kapanacaktı.

Yapılan çalışmaların temel amacına yönelik olarak şunlar söylenebilir; DP’nin laiklik anlayışı dini eğitim almayı laiklik umdesine aykırı görmediğinden, halkın manevi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için dini eğitim verilmesine müsaade edilmişti. Dini eğitim DP hükümetleri açısından sadece bir ihtiyaç değil, aynı zamanda o dönemde ülkede etkili olan komünist yapılarla savaşmada da etkili bir silah olarak görülüyordu. Bütün bunlar yapılırken Atatürk İlke ve İnkılâplarına karşı olan ve irticaya yönelen gruplarla da mücadele edilerek zıt kutuplar arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştı.

Dönemin siyasal ve sosyal dengeleri düşünüldüğünde; İmam-Hatiplerin açılışı ve dini eğitimin yeniden Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim sistemi içerisinde yer bulması esnasında ve sonrasında bazı tartışmalar yaşanmış ve gerek dönemin etkin isimleri ve

¹⁵⁹ Öcal, *a.g.e.*, 1998, s. 251-252.

¹⁶⁰ *Milliyet Gazetesi*, 20 Kasım 1959, s. 1-5.

gerekse günümüz düşünürleri çeşitli fikirlerini belirtmişlerdir. Bu düşün adamlarından bazılarının bu konudaki fikirlerine bakmakta fayda vardır.

Tevfik İleri: İmam-Hatiplerin DP döneminden itibaren yeniden açılması hususu düşünüldüğünde, akla gelen ilk isimlerden biri dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri'dir. İleri; Rize Hemşin doğumludur. Babası Hafız Celal Efendi Annesi Fatıma hanımdır. Eski adıyla Yüksek Mühendis Mektebi yani İstanbul Teknik Üniversitesi mezunudur. Öğrencilik hayatı oldukça aktif geçen Tevfik İleri üniversite son sınıf öğrencisi iken "Milli Türk Talebe Birliği" başkanlığına getirilmişti. Türkçenin kullanım sahasını genişletmek ve yerli malı kullanımını arttırmaya yönelik çalışmalarda bulunmuş miting ve protesto gösterileri düzenlemişti. Mezuniyetinin ardından Erzurum, Çanakkale ve Samsun'da çeşitli devlet kurumlarında önemli görevlerde bulunmuştu. 1950 genel seçimlerinde Samsun Milletvekili olarak DP kadrolarında yer almıştır. DP'nin İktidarı boyunca etkin bir isim olarak hafızalarda yer tutmuştur. Yaptığı görevlere bakıldığında; Mayıs-Ağustos 1950, Millî Eğitim Bakanlığı Ağustos 1950-Nisan 1953, Meclis reis vekilliği Kasım 1953-Ekim 1955, yeniden Millî Eğitim Bakanlığı Nisan-Kasım 1957, Devlet bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Kasım 1957 - Ocak 1958, son olarak da Bayındırlık bakanlığı ve Millî Eğitim bakan vekilliği Ocak 1958-Mayıs 1960 görevlerinde bulundu¹⁶¹. DP'nin iktidarda bulunduğu sürenin önemli bir kısmında Milli Eğitim Bakanı ve Milli Eğitim Bakan Vekili olarak DP'nin eğitim politikalarını önemli ölçüde etkilemiştir.

İmam-Hatip Okullarının yeniden açılması İleri'nin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde olmuştur. İmam-Hatiplerin açılmasında etkili olan bu isim, İmam-Hatip ihtiyacına yönelik olarak düşüncelerini 1952 yılında yaptığı bir konuşmada belirtmişti. İleri; Türk çocuklarına verilecek temiz bir dini eğitimin memlekete yol, köprü, okul yapmak kadar önemli olduğunu belirtmişti¹⁶². Bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere Tevfik İleriye göre Türk çocuğunun alacağı manevi eğitim en az devletin yapması gereken diğer hizmetler kadar önemliydi. Babası hafız olan Tevfik İleri'nin dünya ve dini eğitim görüşünde içinden çıktığı çevrenin etkisi olduğu düşünülebilir.

¹⁶¹Şaban Sitembölükbaşı, "Tevfik İleri,(1911-1961)," *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.22, s. 88.

¹⁶² İskender Okudan, *Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları Nu:23, Haziran 2006, s. 49.

Tevfik İleri DP dönemi boyunca çeşitli bakanlıklarda bulunmuş pek çok görevde aktif olarak çalışmıştı. Devlet Bakanlığı, Başbakan Yardımcılığı ve Bayındırlık Bakanlığı gibi önemli pozisyonlarda görev almış olmasına rağmen, Tevfik İleri denildiği zaman akla ilk gelen şeylerden biri Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemdeki icraatlarıydı. Bu icraatlardan en göze çarpanları; İmam-Hatiplerin yeniden faal hale getirilmesi, Köy Enstitüleri'nin çeşitli değişikliklerle Öğretmen Okulları haline getirilmesi, V. Milli Eğitim Şûrası'nın toplanması ve Öğretmenlerin siyasetten uzak durmasının sağlanması gibi icraatlar sayılabilir¹⁶³. Gösterdiği aktif ve çalışkan tavrının onu bu makamda daha akılda kalıcı hale getirdiğini düşünmek mümkündür. Milli Eğitimdeki bu aktifliğinde üniversite yıllarındaki Milli Türk Talebe Birliği'nde başkanlık yapmış olması da etkilemiş olabilir.

Tevfik İleri'nin ve dolayısıyla DP'nin İmam-Hatip okullarına yaklaşımını anlamak için V. Milli Eğitim Şûra'sına bakmak gerekir. Bu Şûra'da yaşanan tartışmalar hem İmam-Hatiplerin yeniden açılışını destekleyenler hem de karşı çıkanların fikirlerini net şekilde açıkladıkları toplantı olduğundan konumuz açısından önem arz etmektedir.

Tevfik İleri'nin başkanlığında ve 326 üyenin katılımıyla, 5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında gerçekleştirilen V. Milli Eğitim Şûrası, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yapılmıştı. Görüşülen işlerin başlıkları arasında kısaca; İlköğretim Kanun Tasarısı'nın incelenmesi, Mecburi İlköğretimin Planlanması ve Köy Enstitüleri'nin yeni öğretim programları gibi konular masaya yatırılmıştı¹⁶⁴. Yapılan çalışmalar maddeler halinde kurula sunulmuş ve ilk önemli tartışma konusu dini eğitim üzerine yaşanmıştı. Bu konuda Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü Bülent Nuri Esen raporun özellikle 15. maddesini eleştirerek dini eğitimin Türkiye'de uygulanmasına karşı olduğunu açık şekilde dile getirmişti. Esen konuşmasında;

“...Rapor, çok ileri bir Türkiye görüşü ile tanzim edilmiştir. Yalnız bunun için de bir kambur, bir sui teşekkül gördüm. Bendenize öyle geliyor ki; komisyon bir emri vakiin kurbanı olmuştur... 1953 milat yılında yaşıyoruz. 1948 yılında çıkmış İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine bizde imzamızı attık. Bu vesikanın 18. maddesi diyor ki; herkes

¹⁶³ Yusuf Ekinci, *Tevfik İleri'nin Türk Milli Eğitimine Hizmetleri*, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s. 74-79.

¹⁶⁴ Geniş bilgi için bkz: Özalp, Reşat, and Aydoğan Ataünel. *Türk milli eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı: Talim ve Terbiye Kurulu, Millî Eğitim Şûrası*. Millî Eğitim Basımevi, 1977.

inanişında ve dini akidesinde serbesttir. Ancak özel surette eğitimle bunu sağlamak mümkündür. Resmi eğitimle bunu sağlamamalıyız. Meselenin esasını niçin münakaşa etmediniz? Rica ederim, Türkiye teokratik bir devlet değildir. Gerçi getirdiğiniz çareler Pakistan devletinin anayasasına göre çok yerindedir. Fakat Pakistan teokratik bir devlettir. Türkiye teokratik değildir. Hür vatandaş yetiştirmek istiyorsak akidelerinde hür bırakmak mecburiyetindeyiz... Anayasaya bağlı olarak bir kimse olarak, diyorum ki; bu dersin programlardan çıkarılması hususunda bir temenni izhar etmemiz lazımdı. İşte ben bu temenniye izhar etmek için huzurunuzda çıktım.”¹⁶⁵.

diyordu. Konuşmasında dini eğitimin devlet eliyle resmi bir şekilde yapılmasının İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne aykırı olduğu vurgusunu yapmıştı.

Bu konuşmanın üzerine Tevfik İleri bir şûra üyesi olarak söz almış, özelde kendisinin ve genelde DP’nin dini eğitime bakışını izah eden bir giriş konuşması yapmıştır. Konuşmasında; dini eğitimin vicdan özgürlüğünün bir parçası olduğunu, Cumhuriyet kanunlarında buna bir engel olmadığını savunarak; başka ülkelerde nasıl bu eğitimin yapılabildiğinden söz etmişti. Ayrıca;

“...Bunu yapmakla gerıcilik mücadelesinin ilk kazmasını vurmuş oluyoruz. Türk çocuğunun yetişmesi için bütün cepheleriyle birçok eğitime ihtiyacı vardır. Bunun için Türk çocuğu öğretmenine eline teslim edilmiştir... Böyle bir davada Mustafa Kemal’in adını kullanmak yanlışdır. Bir Tevhid-i Tedrisat Kanunu vardır. O kanun Maarif Vekâletinden başkasına mektep açmak hakkını vermez. Ve Maarif Vekâletine imam ve hatip yetiştirmek için okullar açmak vazife ve selahiyetini verir. Ve bu kanun Mustafa Kemal’in zamanında çıkmıştır. Mustafa Kemal’i öyle olur olmaz yerde davalarımıza ve fikirlerimize kalkan diye kullanmaya hakkımız yoktur... Biz vatandaşla karşı karşıyayız. Bu mevzuda vatandaşın tatmin ile mükellefiz.. Vatandaş çocuğuna din dersi verilmeyi kabul etmiş, yani itiraz etmemiş ise biz ona coğrafya, geometri, tarih bilgisi verir gibi, din bilgisi de veririz ve vatandaş da bizden bunu istiyor...”¹⁶⁶.

Diyerek, aslında DP’nin de kendisinin de dini eğitime olan yaklaşımını izah etmiş bulunuyordu. İleriye göre; dini eğitimin okullarda yapılması ile yaşanabilecek gerici olaylara karşı önlem de alınmış oluyordu. Ayrıca Tevhid-i Tedrisat Kanunu, devlete bu eğitimi yaptırma görevini de vermişti. Halkın dini eğitimi eski usul medreselerin eline bırakılmayacak kadar önemliydi ve en önemlisi bu halkın devletinden bir beklentisiydi.

¹⁶⁵ Sait Dinç, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları”, s. 29.

¹⁶⁶ Sait Dinç, “A.g.m.”, s. 30.

Kısaca Tevfik İleri'nin din eğitimi anlayışı özetlenecek olursa, laikliğe aykırı olmayan, ihtiyaçlardan doğan ve halkın istediği bir eğitimdi. Bu eğitimin din suiistimalcilerinin eline düşmemesi ve Türk çocuğunun temiz bir eğitim alması için devlet kontrolünde yapılmasından taraftardı demek mümkündür.

Ali Fuat Başgil: Ali Fuat Başgil Hafız İbrahim Efendi'nin torunu Mehmet Şükrü Efendi'nin oğludur. 1893- Samsun Çarşamba doğumludur. Başgil 1914-1918 yılları arasında eğitimini bırakıp Kafkas Cephesi'nde yedek subay olarak savaşmıştı, ardından 1921 yılında Paris Bufone lisesini bitirmişti. Üniversite eğitimini Grenoble Hukuk Fakültesi'nde sürdürmüştü. Paris Hukuk Fakültesinde "Boğazlar Meselesi" adlı doktora tezini tamamladı. Ardından Lahey Devletler Hukuku Akademisi'nde eğitimini 1929 yılında tamamlamış ve yurda dönmüştü. Yurda dönüşünün ardından, bir süre Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Umum Müdür Muavin'liği yaptı. 1930 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde doçent oldu. Bir yıl sonra yine aynı okulda Roma Hukuku profesörlüğüne getirildi. 1934 yılı başlarına kadar kadar Roma Hukuku dersleri, Gazi Terbiye Enstitüsü'nde de Medeniyet Tarihi dersleri verdi. İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasının ardından Teşkilât-ı Esâsiyye Hukuk'u dersini okutmak amacıyla buraya İstanbul üniversitesine geçti. 1937 yılında Hatay Anayasası'nı hazırladığı gibi, 1937'de Hatay'ın bağımsızlığı konusunda da Cenevre'de yapılan Cemiyet-i Akvam Komisyonu'nda Türk grubunun Hukuk Müşavirliği görevini üstlenmişti. Türkiye'de ilk kez İş Hukuku dersini düzenleyip okuttu. 1938-1942 yılları arasında İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanlığı görevini üstlendi. Ardından kısa bir süreliğine Ankara'da Hukuk Fakültesi ile Mülkiye Mekteplerinde Esas Teşkilât Hukuku dersleri okuttu. 1943'te tekrar İstanbul Hukuk Fakültesi'ndeki kürsüsünde görevinin başına geldi. 1947 yılında Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti'ni kurdu. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Millî Birlik Komitesi tarafından üniversitedeki görevinden uzaklaştırıldı. Sonradan göreve davet edilse de bunu kabul etmeyip, 1961 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Ardından bir süre siyasetle ilgilense de darbe ortamının getirdiği baskıcı şartlardan ötürü siyasetten çekilmiş İsviçre'ye gidip Cenevre Üniversitesi'nde çalışmıştı. 1965 seçimleriyle tekrar siyasete atılmış ve Adalet Partisi'nden parlamentoya girmişti. Bir

süre Anayasa Komisyon Başkanlığı'nı yürütmüş ve 17 Nisan 1967 yılında vefat etmiştir¹⁶⁷.

Ali Fuat Başgil 'in din ve laiklik eksenindeki hayat felsefesini anlayabilmek için Yeni Sabah gazetesinde kalem aldığı yazılarını incelemek gerekmektedir. Ali Fuat Başgil, din ve laiklik konularının sıklıkla tartışıldığı 1950 yılında Yeni Sabah gazetesinde fikirlerini açıklayıcı mahiyette bir dizi makale yayınlamıştır. Bu yazılar incelendiğinde kendisinin din ve laiklik ile vicdan özgürlüğü gibi kavramları algılayışını anlamak mümkündür.

Yeni Sabah gazetesindeki ilk makalesinde; Türkiye'de Tanzimat'tan beri yasalarla korunan bir 'din hürriyeti' olduğunu fakat bu hürriyet anlayışını açıklayan, tanımını yapan bir doküman, çalışma ya da kitap olmadığından din hürriyeti hususunda herkesin kendince bir çıkarımda bulunduğunu belirtir. Ayrıca Voltaire, Diderot gibi batılı düşünürlerin din algısını eleştirir ve dinin kesinlikle halkı bir istismar aracı olmadığını ifade eder. Bunun yanı sıra ülkede dini bir hürriyet olmadığı kanaatinde olduğunu ve ezanın bile hükümetin istediği çerçevede okunduğunu belirtir. Başgil dünya ve yaşamı sırf kuvvet ve madde ile açıklamaya çalışan "İlmi maddeciliği" ve dine direk olarak hücum edip kendisini dinin de yerine koyan "Tarihi Maddeciliği" de reddeder.¹⁶⁸ Ali Fuat Başgil dinin faydalarını anlatırken;

"Şimdiki halde katıyetle diyebiliriz ki din fert için en kuvvetli manevi bir dinin ve bir iyilik ve fazilet kaynağı; cemiyet için de yine en kuvvetli bir bağlaşma ve bağdaşma faktörüdür. Allah duygusu fertte sağlam bir irade ve sağlam bir seciyye yaratır. Aynı duygu cemiyettede doğruluk, hasbilik, iyilik ve fedakârlık ahlakı doğurur. Dinin bu iki mühim rolünden ötürüdür ki, müstebit hükümetler dindarlardan pek hoşlanmaz. Bu hükümetlere orta ve uysal insanlar, yumuşak huylu kaypak ve bükülgen karakterli emir kulu adamlar lazımdır."¹⁶⁹

diyordu. Bu söylemlerinden yola çıkarak Ali Fuat Başgil'in fikir dünyasında din; hem toplumu bir arada tutan ve onu doğrucu olmaya sevk eden bir olgu iken hem de aynı zamanda sağlam karakterli inandığını savunan insanlar yetişmesinde bir gerekliliktir.

¹⁶⁷ A. Selçuk Özçelik, "Ali Fuat Başgil", *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.5., s. 128-129.

¹⁶⁸ Yenisabah Gazetesi, 17 Mayıs 1950, s.2.

¹⁶⁹ Yenisabah Gazetesi, 20 Mayıs 1950, s. 2.

Din ve Allah inancı insan olmanın manevi bir gereği ve insanı iç huzura ulaştıran bir yürüyüştür denilebilir.

Ali Fuat Başgil, dinin gerekliliğini ifade etmesinin ardından, din hürriyetini ve bu hürriyetin beraberinde getirdiği gereklilikleri özgürlükler babında anlatırken;

“Din yalnız inanmaktan ibaret değildir; aynı zamanda ibadet ve dua talim ve telkindir. Bu noktada mutabık isek asıl meselemiz olan din Hürriyetine geçebiliriz. Mademki din; iman, ibadet, talim ve telkinden ibarettir o halde din hürriyeti, evvela herkesin resmi veya sivil hiçbir tazyik tesir ve tehdide uğramaksızın dilediği ve beğendiği bir iman ve akideyi serbestçe taşıması ve vicdanının sahibi kılması demektir. Saniyen din hürriyeti herkesin kabul ettiği iman ve akidenin şartı olan amel ve ibadeti, dua ve münacatı sinde yerleşmiş lisan ile ve usul ve adabı üzere serbestçe yapması demektir. Nihayet, din hürriyeti herkesin ve hususiyle din adamlarının, hiç bir tazyik ve tehdide maruz kalmaksızın, serbestçe talim tedris ve telkinde bulunması demektir. Şu halde din hürriyeti deyince bundan evvela, ferdin serbestçe inanma hakkı, nihayet serbestçe talim ve telkinde bulunma hakkı anlaşılacak lazımlar gelir.”¹⁷⁰

demekteydi. Bu söylemlerinden anlaşılacağı üzere Başgil’e göre inanmak ve inandığı gibi yaşamak hususunda vatandaşa ya da din adamına herhangi bir baskı yapılmamalıydı. Çünkü “Din” sadece inanmak değildi. İmanın iman boyutu felsefi safhasını oluştururken, birde inanmanın pratiğe dökülmüş hali yani ibadet ve ibadet özgürlüğü ile bunun yanı sıra sahip olduğu inancı anlatabilme, sonraki kuşaklara aktarabilme hakkı da olmalıydı.

Başgil aynı yazısında Roma’daki Katolik devleti ve kilisesinden örnek vererek Türkiye’deki diyanetinde kuvvetlendirilmesi taraftarı olduğunu belirtmişti. Roma’daki Katolik yapı kadar olmasa bile kuvvetli bir Diyanet İşleri Başkanlığı demek mabetlerin ve dolayısıyla dini kurumların güçlü olabilmesi demektir. Bunun için de; dinin devletin etkisinden kurtarılması gerekiyordu.¹⁷¹ Ali Fuat Başgil sonuç olarak inama, inandığı gibi yaşama ve inanç eğitimi hakkı ile ilgili fikirlerini bir başka yazısında özetlerken.”

Hülasa inanma hakkı, ibadet ve dua hakkı, talim ve tedris hakkı, işte din hürriyeti

¹⁷⁰ Yenisabah Gazetesi, 24 Mayıs 1950, s.2.

¹⁷¹ Yenisabah Gazetesi, 24 Mayıs 1950, s. 2.

fikrinden doğan üç ana hak. Bunlardan birini inkâr eden veya bu haklara tecavüz teşkil edecek surette müdahale eden bir devlette din hürriyeti yoktur."¹⁷² diyordu.

Ali Fuat Başgil 'in dini yaşam, dini özgürlükler ve dini eğitim ile ilgili kaleme aldığı bu yazı dizisi incelendiğinde şunları söylemek mümkündür; Ali Fuat Başgile göre dini inançlar toplumu, kendine güvenen, ahlaklı ve düzenli bir toplum haline getirir ve toplumun iç huzuru bulması konusunda fayda sağlar. Ayrıca dini vazifelerin yerine getirilmesi kadar önemli olan bir diğer hususta defaatle dile getirdiği dini tedrisat hakkıdır. Ali Fuat Başgil, din hürriyetinin olması için; insanların tıpkı batılı toplumlarda olduğu gibi, inançları doğrultusunda eğitim alabilme hakkına sahip olması gerekliliğine inanmıştır demek mümkündür.

Yakın dönem araştırmacılar içinde de İmam-Hatip'lerin fonksiyonları ve toplumdaki algılanış şekilleriyle ilgili fikir beyan etmiş araştırmacılar mevcuttur. Bu araştırmacıların arsından en dikkat çekici tespitleri yapmış olan kişilerden biri de Şerif Mardin'dir. Şerif Mardin'e göre Türkiye'de din eksenli hareketlerin ve dinin yeniden toplum içinde ana unsurlardan biri haline gelmesinde İmam-Hatiplerin rolü büyüktür. Bu noktada Şerif Mardin;

"İmam-Hatip Liseleri standart lise programlarına dini dersleri ekleyen devlet okullarıdır. Bu okullar velilere, çocuklarının üniversite giriş sınavını kazanabilecek niteliği verirken diğer yandan dini bilgi edineceklerini garanti ederler. Devlet bu tür bir okulu kurduktan sonra bunların asıl mimarı olan taşradaki itibarlı kişilerin en iyi öğrencileri stratejik kurumlara girmeye teşvik ettikleri bilinmektedir. Bu kurumlar arasında öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri, Ankara'daki Fen lisesi, -Polisteki ve yerel idaredeki merkezi rolü nedeniyle- iç işleri bakanlığı hatta harp okullarını sayabiliriz. Taşra düzeyinde çok önemli bir faaliyet de lise ve üniversite düzeyindeki öğrencilere yurt sağlamaktır. Bu organizasyonlar kuşkusuz beyin yıkamaya yakın faaliyetler içine girer ve öğrencileri geleceğin misyonerleri olarak görürler. Ama nadiren de olsa biri çıkıp bu organizasyonların Cumhuriyetin hiçbir zaman yerine getirmedeği görevleri üstlendiği gerçeğinin altını çizebilir. Türk Kemalist entelektüeller bu faaliyetleri protesto ediyorlardı. Oysa binalar gayet güzel işletiliyor, öğrencilere özel ilgi gösteriliyor, sorunları tartışılıyor ve bir cemiyet atmosferi yaratılıyor. Bütün bunlar esasen öğrencilerine Moonies'deki veya ABD deki Reichian eğitim gruplarındaki uzmanlara aşına gelecektir. Burada belirtilmesi gereken nokta yurt olanakları, yiyecek, tinsel rehberliğe gösterilen özenin, Fransız Katolik

¹⁷² *Yenisabah Gazetesi*, 27 Mayıs 1950, s. 2.

okullarının 19. yüzyılda Fransız devlet liselerinin önünde örnek teşkil etmesini sağlayan aynı türden olduğudur”¹⁷³.

demıştır. Yani bir noktada şu söylenebilir; İmam-Hatip Okullarının sağladığı fiziki imkânlar ve öğrenciye gösterilen özenli tutum, bu öğrencilerin davalarını sahiplenip samimiyetle çaba sarf etmeleri sonucunda ülkedeki dini algılar yeniden güç kazanmıştır.

İmam-Hatip okullarının yeniden faaliyete geçirilmesi din-ideoloji ilişkisi içinde de düşünülebilir. Mardin bu konuyu; “*ideolojinin 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılda geniş yayılma alanı üç ana gelişmenin sonucudur. Yeni eğitim sisteminin ve yeni yayım araçlarının gelişmesi ve 19. Yüzyıla yaklaştıkça aydınların fikir üreticisi olarak toplumda giderek önem kazanan bir fonksiyonda yer alması*”¹⁷⁴ şeklinde açıklamıştır.

Şerif Mardin’in bazı fikirleri devletin İmam-Hatipleri kendi ideolojik amaçları doğrultusunda kurmuş olabileceği yönündeydi. Bu noktada Mardin;

“*Modern devletin yavaş yavaş ortaya çıkması ve kiliseyi kendine rakip görmesiyle, modern devlet de kendi çıkarlarını gerçekleştirecek okulları desteklemeye başladı. 19. yüzyıl ortasından itibaren devletin kontrolünde olan okullar bir bakıma öğrencilere devletin uygun gördüğü dünya görüşünü aşlamak için kullanılıyordu. Fransa’da eğitimin Fransız milliyetçiliğinin amaçları için kullanılmasının yanı sıra başında tesanütçülük görüşünden ilham alan bir sosyal ahlak aşılanıyordu. Bu görüşe göre Fransa bütünleşmiş ve sınıf mücadeleleri olmayan bir memleketti, aksine herkes herkese yardım etmeyi ve görevini eksiz olarak yerine getirmeyi öğrendiği takdirde Fransa ideal bir ortamda geliyecekti. Bu görüşte bir zamanlar Türkiye’de de hâkim olmuş olan bir sosyal ahlakın anahtarlarını görmek mümkün. Bize bu görüş Ziya Gökalp yoluyla intikal etmişti ve zamanında, Türkiye için Fransa’ya nispetle gerçeklere daha yakın bir görüştü. Eğitimin ideoloji üzerindeki belki en kesin örneğini Sovyet Rusya’da görüyoruz. Sovyet Rusya Marksist değerlerin en küçük yaşta itibaren kafalara yerleştirilmesi için en sistematik bir çabayı göstermiş bir memlekettir*”¹⁷⁵. diyordu.

Devlet ideolojilerinin eğitim yoluyla çocuklara ve dolayısıyla ülke geleceğine aşılandığını ve bunun en güzel örneğinin Sovyetlerde görüldüğünü

¹⁷³ Şerif Mardin, *Din Ve İdeoloji*, İletişim yayımları, İstanbul,2003, s.13.

¹⁷⁴ Şerif Mardin, *Religion, Society And Modernity In Turkey*, Syracuse University Press, s.123.

¹⁷⁵ Mardin, *a.g.e.*, 2006, s.164-165.

söylüyordu Şerif Mardin. Buna benzer bir girişimin, İmam-Hatipler aracılığıyla, özellikle DP dönemi Türkiye'sinde de benimsendiğini söylemek mümkündür.

Netice itibari ile laiklik ve din eğitimi hususunda; akademisyenlerin bir kısmı, laiklik ilkesinin dini eğitime bir mani olmadığını devlet eliyle verilen, kaliteli eğitimcilerce yürütülen bir dini eğitimin, gerekli olduğunu savunuyordu. Böylece ülke insanının yobazlardan ve din istismarcılarından uzak kalması, dinin temiz halinin korunabilmesi sağlanacaktı. Aksi yönde yaklaşımda bulunan düşünürler ise yine laiklik ilkesi gereği dini eğitime müdahil olunmaması hususunda görüş bildirmişlerdir.

SONUÇ

DP Dönemi Eğitim Politikaları bağlamında ele aldığımız İmam Hatip Okulları konusu ile ilgili olarak yaptığımız çalışma sonucunda, dini eğitimin siyasi hayata etkilerini DP dönemi öncesi ve DP dönemi sonrası şeklinde ikiye ayırarak irdeledik

DP öncesi dönemde, yeni kurulmuş bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti gerek duyduğu inkılapları yaparken dönemin meclis yapısı ve düşünce dünyasının bir sonucu olarak, din konusunu laiklik anlayışı çerçevesinde devletin bütün kurumlarından çıkarmıştı. Bu yapılırken direk olarak bu kurumlar kaldırılmamış, halkın istekliliği ölçüsüne bağlı kılınmıştı. Bu doğrultuda 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanılarak ilk İmam-Hatip Okulları açılmış; fakat açılan bu okullar yeterli rağbeti görmediği gerekçesiyle kapatılmıştı. Halkın bu okullara çocuklarını yollamama sebepleri ayrı bir araştırma konusu olabilecek bir vaziyettedir. Fakat kolaylıkla denebilir ki; bu okullar sadece halkın ilgisizliği neticesinde değil aynı zamanda devlet politikaları sonucu olarak da öğrencisiz kalmış ve kapanmıştı.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda, Gazi Mustafa Kemal'in 1938'de ebediyete intikaline kadar dinî eğitim konusunun ve uygulamalarının mecliste ya da sosyal hayatta pek konuşulmadığını gördük. Bu durumu; Gazi Mustafa Kemal'in ülke genelindeki tam hâkimiyetinin toplum tarafından benimsenmesi şeklinde değerlendirebilir. Muhafazakâr bir yapıda olduğunu söyleyebileceğimiz Osmanlı Devleti bakiyesi üzerine kurulmuş olan bu yeni devlet sistemi içerisinde, dini eğitimin aşamalı olarak kaldırılmasına halk tarafından yüksek sesle herhangi bir tepki gösterilmemişti. Dinî eğitim ve din odaklı konular Gazi'nin vefatından uzun bir süre sonra gündeme getirilmişti.

Gazi'nin vefatının ardından İsmet İnönü liderliğinde direkt olarak katılmamış olsak bile II. Dünya Savaşı'nın her türlü sıkıntısı yaşanmıştı. Dış siyasette Türkiye'nin savaşa girmesi hususunda yaşanan baskılar, ekonomik bunalımlar, yetersiz üretim, kıtlık gibi pek çok sorunla boğuşan Türkiye'nin gündemine II. Dünya Savaşı dönemi boyunca dini eğitim gelmemişti. Zira ekmeğin karneyle alındığı, milyonlarca askerimizin her an savaşa girebilecek şekilde silah altında tutulduğu bir endişe coğrafyasında dini eğitim herkes için çok geri planda kalmıştı denilebilir. Yani o dönemin şartları altında insanlar

“çocuğuma nasıl dini eğitim veririm?” sorusunu sormadılar kendilerine, buna fırsatları olmadı, çünkü her sabah uyandıklarında “çocuğumun karnını nasıl doyurabilirim?” şeklinde daha önemli bir soruyla muhatap oluyorlardı.

II. Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasının ardından Türkiye'de gözler iç siyasete çevrilmişti. Bu dönemde, artık yılanmış ve yıpranmış bir CHP ile ona kendi içinde dahi muhalefet eden mebuslar ortaya çıkmıştı. Bunun neticesinde İsmet İnönü'nün de gönüllü teşvikleri sonucu yeni bir muhalefet partisi olarak DP kurulmuştu.

CHP'nin uzun süre iktidarda kalışının getirdiği yıpranmanın yanına atlatılan zor dönemlerdeki sıkıntılarda eklenince, beklenebilecek şekilde, CHP karşıtı geniş bir taban oluşmuştu. Bu tabanın DPnin etrafında toplanmasındaki en büyük etmenlerden birinin “din hürriyeti” temelli sorunlar olduğu tarafımızdan gözlenmiştir.

Mayıs 1950 seçimleri ile iktidarı devralan DP'nin en büyük önceliklerinden biri sâbık yönetimin getirdiği dini baskıları ortadan kaldırma girişimleri olmuştur. Bu bağlamda ezanın Türkçe okunmasına yönelik yasağın kaldırılması; DP'nin göze çarpan ilk din temelli icraatı olmuş ve bunu İmam-Hatip Okulları'nın yeniden açılması süreci izlemiştir. Yapılan bu girişimler ülkedeki yetişmiş din adamı ihtiyacı ve halkın ihtiyaç duyduğu manevi gıda eksikliğinin bir sonucu olarak toplumun önemli bir kesimince memnuniyetle karşılanmıştı. Bu gelişmeler doğrultusunda dini neşriyat artmış buna paralel olarak da laiklik ve Atatürk karşıtı söylemlerde artış olmuştu.

Laiklik ve Atatürk karşıtı söylemlerin Ticani hareketinin eylemleriyle fiiliyata geçmesi ve Atatürk büstlerine saldırıların eski döneme göre önemli ölçüde artması üzerine; DP “Atatürk'ü Koruma Kanunu” nu hayata geçirmek zorunda kalmıştı. Çünkü DP her ne kadar din hürriyetini vicdan hürriyeti bağlamında savunduğunu belirtip, bu yönde adımlar atsa da laikliğe ve Atatürk ilkelerine bağlılığını belirtiyordu. Bu bağlılığın bir örneği olarak Atatürk'ün şahsı manevisine karşı yapılan saldırıları kabul etmediğini ve irticai fikirlere kesinlikle karşı olduğunu fiili olarak da belirtmek için Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu geçirmişti. Ayrıca CHP döneminde başlatılan Anıtkabir inşasını da tamamlayan yine DP olmuştu.

DP'nin siyasi hareket sahasının temellerinden birini oluşturan güçler her ne kadar manevi hususlara dayansa ve dindarlığı ön planda tutsa da, laiklik ile dindarlık arasında bir denge sağlanmaya çalışılmıştı. Laiklik konusunda daha hassas davranan kesimleri de memnun etmek adına yukarıda belirttiğimiz faaliyetlerde bulunulmuş ve toplumun herhangi bir irticai olayla karşı karşıya olmadığı ifade edilmeye çalışılmıştı.

DP'nin iktidar olduğu dönemde dini siyasi alanda kullandığı açık bir gerçektir. Fakat bunu yaparken bir Ortadoğu toplumu şeklinde değil de Amerikan usulü bir yol ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Amerika ile kurulan yakın ilişkiler neticesinde; Ortadoğu'ya komşu, Asya ve Avrupa arasında sıkışmış, bu sebeplerle de ne tam doğulu ne tam batılı olabilmiş Türkiye toplumu, küçük bir Amerikan toplumuna çevrilmeye çalışılmıştı demek mümkündür.

DP'li olmayıp, dini manada özgürlükleri savunan politikacılarında sayısı azımsanmayacak derecedeydi; bunu CHP'nin 7. Kongresinde ve meclis konuşmalarında görmek mümkündür. CHP'li İbrahim Arvas ve Hamdullah Suphi Tanrıöver bu konuda öne çıkmış isimlerdendirler. Okullarda dini eğitim verilmesi hususunda önemli çaba sarf etmişlerdir.

DP'nin dini siyasi arenada kullanabilmesindeki en büyük kozlarından biri komünizm tehlikesi idi. DP, halkın ve diğer siyasilerin komünizme karşı duydukları korkuyu siyasi alanda kullanmayı başarmıştır. Dinin komünizm karşısında bir silah olarak kullanılabileceğini ve bunun komünizm tehlikesinden korunmada bir kalkan olduğuna inanmış ve toplumu da inandırmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki DP vicdan hürriyeti söylemleriyle çıktığı yolda, genelde dini özelde İmam-Hatip Okullarını bir oy kaynağı olarak kullanmıştı. Bu yönüyle düşünüldüğünde bir halkın manevi hislerinin siyasi olaylarda kullanılması gaddarca görülebilir. Fakat DP'nin tek partili dönemin aksine dini eğitimi kontrolü altına alması mantıklı bir girişimdi. Zira kanaatimizce, insanın doğası gereği; bir inanç, inandığı gibi yaşama ve dini inancını öğrenip öğretebilme ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç devlet tarafından baskılanıp engellenirse, toplum din sömürüsü yapan kişilerce kullanılır ve radikalleştirilerek halk içinde kendi devletine düşman bireyler yetiştirilebilir.

Günümüzde de, çeşitli aralıklarla pek çok tartışmaya konu olan İmam-Hatip Okulları'nın geçirdiği merhaleler düşünüldüğünde, Türk siyasi hayatında ve toplum yapısında oluşturduğu etkiler yadsınamaz. Pek çok önemli devlet adamı bürokrat ve din âlimi yetiştirmiş olan bu okullar tartışma konusu olmaya devam edecek gibi görünüyor.

KAYNAKLAR

TELİF ESERLER

- Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014.
- Akseki, Ahmet Hamdi, “Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler: Hakkında Bir Rapor,”
Sebilürreşad, Nisan 1951,s.388.
- ___ “Din Tedrisatı Ve Dini Müesseseler”, Sebilürreşad, Mayıs 1951, s.20
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S.2013*, Baskı 24,Ankara, Pegem Akademi, Yayınları, 2013.
- Aslan, Zehra, “DP Döneminde Trabzon’da Eğitim”, Karadeniz İncelemeleri Dergisi,2015, Sayı 48, s.127-128.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul, Akvaryum Yayınevi,2012
- Ayata, Ayşe Güneş, *CHP Örgüt Ve İdeolojisi*, İstanbul, Gündoğan Yayınları,2010.
- Ayhan, Halis, “İmam-Hatip Lisesi”, İslam Ansiklopedisi, C.22, Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 191-195
- Aytaç, Kemal, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk -Din Politikası Üzerine Konuşmalar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi,1986.
- Ayverdi, Sâmiha, *Milli Kültür Meseleleri Ve Maarif Davamız*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi,1976.
- Banguoğlu, Tahsin, *Kendimize Geleceğiz*, İstanbul, Derya Dağıtım, 1984.
- ___”Eğitim Birliği Kanunu”, Tevhid-i Tedrisat Kanununun 62. Yıldönümü Dolayısıyla Türkiye’de Eğitim Birliği Reformu Semineri, İstanbul, 3 Mart 1986. S.85-90
- Başkaya, Fikret, *Resmi Tarih Tartışmaları -7- 31 Mart’tan Günümüze “Gericilik” Söylemi*, Ankara, Maki Basın Yayın, , 2011.
- Bilgin, Beyza,”Tevhid-i Tedrisat Kanunu Ve Din Eğitimi ”, ATAM Dergisi, Cilt 12, Sayı 35, Yıl,1996

- Bolay, Süleyman Hayri, *Din Eğitimi Raporu*, Ankara, Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesi, 1995
- Cicioğlu, Hasan, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk Ve Ortaöğretim-Tarihi Gelişimi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Çamdibi Mahmut, *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim Öğretim Sistemi Ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları*, İstanbul, Ensar Vakfı Yayınları, 1995.
- Çınar, Fatih, ''1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam-Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması'', Milli Eğitim, sayı 197, 2013, s.181(sayfa aralığını)
- Dağlı, Nuran, Belma Aktürk, *Hükümetler Ve Programları 1920-1960*, Ankara, Dokümantasyon Ve Kütüphane Şubesi, 1988.
- Derin, Haldun, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken(1933-1951)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Din Eğitimi Problemlerini İncelemekle Görevli Komisyon Raporu,Ankara, MEB Tebliğler Dergisi 23.03.1963
- Doğan, Recai, Remziye Ege(Ed.), *Din Eğitimi El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları,2013.
- E dip, Eşref, "Çok Hayırlı Bir Teşebbüs: Kurban Etlерinden İmam-Hatip Talebelerine Yardım", Sebülürreşad, C.6 Sayı.133, Ağustos 1952, s.127-128
- Eroğul, Cem, *DP Tarihi Ve İdeolojisi*, İstanbul, Yordam Kitap,2014.
- Gürtaş, Ahmet, "Türkiye'de Din Eğitiminin Hukuki Dayanakları", Milli Eğitim Ve Din Eğitimi İlmî Semineri, İstanbul,1981,s.31,32
- Kaçmazoğlu, H. Bayram, *DP Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul, Birey Yayıncılık,1988.
- Kaplan, İsmail, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlıda Eğitim Öğretim*, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2014.

- Koçak, Cemil (Vd.), *Türkiye Tarihi 4. Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Baskı 8. İstanbul, Cem Yayınevi, 2005
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938—1945)*, İstanbul, İletişim Yayınları,2003.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi. 2000.
- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, , İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- Mardin, Şerif, *Religion Society And Modernity in Turkey*, Syracuse University Press,2006
- Okudan, İskender, *Milli Eğitim Bakanı Teyfik İleri*, Ankara, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2006
- Öcal, Mustafa (Vd.), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi Ve Öğretimi”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.7, S.7, Yıl, 1998, s. 241-268.
- Öcal, Mustafa(Vd.),”Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S.6, Yıl, 1999, s.201-254.
- Öcal, Mustafa, “15. Milli Eğitim Şurası Ve Okullarımızda Din Eğitimi Ve Öğretimi Rapor”, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı, 1996.
- __“Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı 6, yıl 1999, S. 201-254
- __*100. Yılında İmam-Hatip Liseleri (1913-2013)*, , İstanbul Ensar Neşriyat, 2013.
- __*Bursa İmam-Hatip Mektebinden İmam-Hatip Liselerine*, Bursa, Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2013.
- __*İmam-Hatip Liseleri Ve İlköğretim Okulları*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2003.
- __*Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2011.

- Özçelik, A. Selçuk.,”Ali Fuat Başgil”, *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt.5., s.128-129
- Reed, Howard A., “Turkey’s New İmam-Hatip Schools”, *The World Of İslam*,. Volume. IV, .No.2-3, 1955, s.155
- Sitembölükbaşı, Şaban,“Tevfik ileri,(1911-1961), *Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt.22, s.88-89
- Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2000.
- Şahin, Mehmet Cem, “DP Türkiye’inde Din,Siyaset Ve Eğitim İlişkileri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*,2012, Sayı 6, s.43-44
- Şanver, Mehmet, *TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye’de Din Eğitimi (1946-1957)*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1991
- Toker, Metin, *DPnin Altın Yılları 1950-1954*, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1991.
- Tokgöz, Erdinç, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)*, Ankara, İmaj Yayıncılık, 1999.
- Topçu, Nurettin, *Türkiye’nin Maarif Davası*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2016.
- Ünsal, Hüsamettin, *Atatürk’ün Milli Eğitim Politikası*, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları, 1980.
- Yalçın, Durmuş, Yaşar, Akbıyık, Dursun Ali Akbulut, Mustafa Balcıoğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1-2*, Ankara, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2012.
- Yılmaz, Naif, Hulusi Yiğit, ”İmam-Hatip Okullarında Meslek Dersleri Eğitimi Nasıl Olmalıdır?” İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Yücel, Mustafa Serhan, DP, İstanbul, Ülke Kitapları Yayınevi, 2001.
- Zengin, Zeki Salih, II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi, Ankara, Akçağ Yayıncılık, 2002.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları,2008.

Sürelî Yayınlar

Atam Dergisi (1996)

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (1991-2003)

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (1924-1963)

Karadeniz İncelemeleri Dergisi (2015)

Milliyet Gazetesi (1950-1960)

Sebilürreşad Dergisi (1908-1960)

T.C. Resmi Gazete, 6 Mart 1924, Kanun no: 430

T.C. Resmi Gazete, Kanun No: 6187

The World Of İslam (1955)

Ulus Gazetesi, 13 Ağustos 1950 (1950)

Yenisabah Gazetesi (1950-1951)

Zabıt Cerideleri

MMZC, C.2, s. 144.

TBMMZC, D.9, C.7, s. 79.

TBMMZC, D.9. C.7. s. 77.

TBMMZC. D. 5, C.16, B. 2.

TBMMZC. D. 8, B. 22, s. 444-446.

TBMMZC. D. 8, C.1, s. 132-133.

TBMMZC. D.2, C7, s. 25-26.

TBMMZC. D.8, C.3, s. 445.

TBMMZC. D.9, C.1, s. 29-30.

TBMMZC. D.9, C.1, s. 30-31.

TBMMZC. D.9, C.10., s. 861

TBMMZC. D.9, C.12, s. 220.

TBMMZC. D.9, C.12, s. 221.

TBMMZC. D.9, C.6, s. 288-289.

TBMMZC. D.9, C.7., s. 816.

TBMMZC. D.9. C.1, s. 29.

TBMMZC. D11, C.2., s. 760.

TBMMZC. D9., S.79-129.

TBMMZC., D.2, C7, s. 25-26

EKLER

Ek-1:

286

SEBİLÜRREŞAD

Cilt 1, Sayı 18

Lâik misiniz, yoksa din düşmanı mı?**Karışmayın bizim dinimize, imanımıza! gölge etmeyin, başka ihsan istemez!**

Mütemadiyen bizi aldatıyorlar. Halk Partisinin bu aldatma siyaseti ne vakit sona erecek? Yirmi küsur senedir, çocuklarımıza din ve iman namına bir şey öğretmediler. Öğretmek şöyle dursun, öğrenmekten men'ettiler. Bu parti erkânına, şeflerine sorarım: Hangi halkın partisidirler? Türk halkının mı? Yoksa başka bir halkın mı? Eğer Türk halkının partisi iseler niçin Türk halkının dinî inkişafını baskı altında tutuyorlar? Millete din hürriyeti, vicdan hürriyeti, tedris hürriyeti verdik diye niçin bizi aldatıyorlar? Biz bu kadar istihfafa lâyık bir millet miyiz? Biz bu memleketin sahibi değil miyiz? Hıristiyanlar, Yahudiler istedikleri lisanla ibadet etsinler, istedikleri gibi çocuklarına din dersi versinler de biz Kur'an dilimizle ibadet ettiğimiz için zindanlara atılalım? Çocuklarımıza din ve iman öğretmekten mahrum bırakılalım? Bu, revayi hak mı? Milletin maziyle alâkasını kesmeğe ne hakkımız var? Bu topraklar ecdadımızın kaniyle yürülmüştür. Onların ruhundan utanalım. Onların ruhlarına biraz saygı gösterelim. Ecdadımız din ile dünya işlerini pek güzel ayarlamışlar, bütün cihana ün salmışlardı. Ne zaman içimize farmasonlar karıştı, o vakitten beri mâneviyatımız tahripten azade kalamadı. Gün geçtikçe mânevî bünye çöküyor. Bu işin sonu nereye varacak? Bu toprakları kim müdafaa edecek? Milletin yıkılan mâneviyatını kim düzeltecek? Mâneviyatsız bir millet yaşar mı? Göz göre göre felâkete sürükleniyoruz.

Halk Partisi milletin vicdanından, dininden, imanından hâlâ elini çekmiyor. Çocuklarımız Allah, Peygamber namına, din, iman namına bir şey bilmiyor. Ne kendileri okutturuyor, ne bize bırakıyorlar. Müthiş bir inat ve ısrar.

Açılacak imam, hatip mektepleriyle Maarifin ne alâkası var? Maarif Diyanet İşlerini de üzerine alıyorsa o vakit Diyanet Riyasetine ne lüzum var? Hem lâikiz diyorlar, hem din işlerine karışıyorlar.

Yahu, siz ne biçim adamsınız? Sizde hiç insaf, merhamet yok mu? Milletin vicdanını pencelerinize almışsınız, ezdikçe eziyorsunuz. Bırakınız bizi kendi halimize. Memleketimizde

yaşayan Hıristiyanlar, Yahudiler kadar da hakkımız, hürriyetimiz yok mu? Karışmayın bizim dinimize, imanımıza. Allahu Ekber dediğimiz için ne hakla bizi zindanlara atıyorsunuz? Lâik misiniz, yoksa din hasmı mı?

Burası bizim öz vatanımızdır. Öyle iken bu aziz topraklarda ecnebi bir memlekette yaşar gibi ıstırap içinde ruhlarımız kıvrıyor. Çocuklarımız din, iman namına bir şey bilmiyorlar. Camilerimiz imamsız kaldı. Dinimizin şevketi söndü. Din müesseselerimizi örümcekler saydı. Biz bu kadar hakarete, bu kadar zillete düşecek bir millet miyiz?

Yarabbi, ne büyük günahımız varmış ki bizi bu zelil hale düşürdün. Sürüntüyoruz. Elllerinden hürriyetleri alınmış, esarete düşmüş milletler gibi yalvarıyoruz, din hürriyeti, vicdan hürriyeti dileniyoruz. Fakat aldırın yok. Kalblerinden insaf, merhamet hisleri silinmiş, ne yapalım? Kime yalvaralım? Bütün kulaklar sağır. Bütün vicdanlar tıkalı. Kadınlar gibi oturup ağlamaktan başka elden ne gelir?

Karadeniz Ereğlisi Hüseyn Saruhan

Çok şayanı dikkat bir garibe

Eski Şeyhülislâmlardan Mustafa Âşir Efendi tarafından yazılan «Düreri Müntehabati Mensure» adlı eserde çok şayanı dikkat şöyle bir garibe vardır:

«Garibe: Nahiye-tül-Malatya. Malatya sicillâtında Kâhte nam kasaba kadısının 1019 tarihinde irsal eylediği varakası sicilli mahfuzada bu suretle mukayyet olduğu müşahitleri olan sıkati sahih-ülkelimattan menkuldür. Şöyle ki:

Ba'd-el-elkab. Benim sultanım. Kâhte nam kasabada seyl-i azim vâki olup bir cesim meyt zuhura geldi. Bir dişini mahkemeye getirdiler. Yarısı kan imiş. Bâkisi bir bel dudağı kadar. Getiren yiğitten sual eyledik. Belinde bir kılıcı var. Bu kılıçla meytin boyunu ölçtüm. Uzunluğu otuz yedi kılıç boyu oldu, dedi. Mahkemede alakoyup tekrar keşfe adam gönderdik. Varıp keşfolundukta başının kafa dişleri hiçbirisi dökülmemiş ve bedeninin bazı yerlerinin eti çürümemiş. Kolları dahi gövdesinde mevcut. Yere gelen arkası çürümüş. Ama hiç bir uzvu erimemiş. Hemen başı erimiş. Gözlerinin delikleri bir tepsi kadar ve murdar iliği olacak mevzii ve burnu deliğinden küçük bir oğlan geçer. Ve her bir ayağı tabanın altı kapı tahtası kadar. Ve parmakları da çürümemiş ve herbir baldırı altı kılıç boyun-

Ek-2:

Cilt V, Sayı: 110

SEBİLÜRREŞAD

153

İmam - Hatip Mektepleri

Diyanet Riyaseti, İlahiyat Fakültesi ve Millî Eğitim erkânından müteşekkil komisyon, açılmasına karar verilen imam, hatip mekteplerinin esas teşkilât programlarını hazırlamış olduğu memnuniyetle haber alınmıştır. Bu projeye göre:

1 — Yedi sınıflı ve iki devreli İmam - Hatip Meslek mektepleri açılacaktır.

2 — Yedi sınıflı İmam - Hatip Meslek mekteplerinin birinci devreleri üç sınıflı, ikinci devreleri dört sınıflı olacaktır. Bu okulların birinci devresine ilkökul tahsili yapmış olanlar alınacaktır. (Kur'an kursunu bitirmiş ilkökul mezunlarına tercih hakkı tanınır.) Dört sınıflı ikinci devre İmam - Hatip okullarına ortaokul ve İmam - Hatip okullarının birinci devresinden mezun olanlar alınacaktır.

İlkökul tahsili yapmamış Kur'an kursu mezunlarının İmam - Hatip Meslek okulu birinci devresine kabullerinin temini için ilk tahsillerini ikmal etmek üzere gerekli tedbirler alınmalıdır.

3 — İmam - Hatip Meslek mekteplerinin birinci devre mezunları ile ikinci devre me-

zunları imam - hatip olma ehliyetini kazanırlar. İkinci devre mezunlarından liyakat gösterenler vâiz, müftü ve ayrıca bu okulların birinci devrelerine öğretmen olarak da tayin olunabilirler.

4 — İmam - Hatip Meslek mektebi mezunlarının Diyanet İşleri Başkanlığınca vazifeye tayinleri için Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesine kâfi miktarda tahsisat konacaktır. Bu mektep mezunları imtihansız olarak ve tercihan münhallere tayin edileceklerdir.

5 — Yedi sınıflı İmam - Hatip Meslek okullarının Barem Kanunu karşısında lise derecesinde sayılacaklardır. Bu okul mezunlarına yedek subaylık hakkının da tanınmasına lüzum vardır.

6 — İmam - Hatip Meslek okullarının birinci ve ikinci devrelerinde okunacak dersler ve müfredat programları da hazırlanmaktadır.

7 — İmam - Hatip Mektepleri şimdilik beş, altı yerde açılacak, bilâhare bütün vilâyet ve kazalara teşmil edilecektir.

Kıymetli Bir Kitap :

Adalet Edebiyatı Antolojisi

Mecmuamızın yazarlarından ve genç hâkimlerimizden muhterem fazıl arkadaşımız Hasan Basri Erk «Adalet Edebiyatı Antolojisi» namı altında mühim bir kitap neşretmiştir. Birbirinden değerli sekiz eserin sahibi olan mumaileyh bu kitabı ile de çok mühim bir boşluğu doldurmuştur. Kitap önsözünde de tebarüz ettirildiği gibi Türkiye de iyi ve mükemmel bir adaletin tecellisi için bir zemin hazırlamak gayesile meydana getirilmiştir ki bundan faydalı ne olabilir? Mülkün esası ve bir millet fertlerinin maddî manevî haklarının garantisi olan adaleti iyi bir hale getirmek herkesin, hepimizin isteği, bir an evvel vücut bulmasını arzuladığı mühim bir şeydir. Bu sebeple bu kitabı çıkardığı için arkadaşımızla ne kadar övünsek yerindedir.

Kitap bilhassa İslâmî adalete dair bir

çok hâdiseleri ihtiva etmektedir. İnsan, bir iyilik, güzellik ve adalet, hak, hukuk dini olan İslâm dinimize ait adli hâdiseleri dinledikçe, okudukça bir kere daha müslüman olduğuna şükreliyor. Bütün dünya adaletinin temelini teşkil eden Hazreti Ömer'in adaletine dair mevsuk menkıbeleri bu kitapta okurken gayriihtiyarî gözlerimiz yaşıyor, imanımız kuvvetleniyor.. İnsanın içerisindeki hak ve adalet duygusunu arttıran bu güzel kitabı bütün okuyucularımıza, hattâ içerisinde hak ve adalet duygusu olan bütün dindaşlarımıza önemle tavsiye ederiz. Bütün kitapçılarda satılan bu kitabı okuyucularımıza daha iyi tanıtabilmek için münderecatını kısaca aşağıya yazıyoruz:

1) Vecizeler, Güzel sözler (Hukuk ve adalete dair) 2) Nükteler, Fıkralar, Anekdotlar, Hikâyeler (Hukuk ve adalete dair)

Ek-3:

İmam - Hatip Liseleri

İzmir İmam-Hatip Talebesinin M. B. K. müracaatları

İzmir İmam - Hatip Okulu öğrencileri 216 imzalı bir dilekçe ile Millî Birlik Komitesine müracaatta bulunarak, kendilerinin İlahiyat Fakültesine tercihan kabul edilmelelerini, üniversitenin sosyal bölümlerine alınmalarını ve Yüksek İslâm Enstitüsünün kontenjanının arttırılmasını istemişlerdir. Dilekçe aynen şöyledir.

MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİNE

ANKARA

Dinin, fertleri doğruluğa ve cemiyetleri saadete götüren en önemli mânevî faktör olduğunda şüphe yoktur.

Bu önemli müessesenin son yıllarda ehilsiz ellerde yıpratılmasından doğan zararları tesbit etmek ve gidermek münevver din adamlarına düşen vazifedir. Bu gaye ile atıl diğımız İmam Hatip Okulunda her gün biraz daha artan bir şevkle öğrenim yapmaktayız.

istiyenler olmuştur; fakat teklifle tatbikin ayrı ayrı şeyler olduğunu takdir edersiniz.

Mensubu olmaktan övünç ve sevinç duyduğumuz İslâm Dini, Tevhit akidesi gibi dâimi bir hayatiyeti haizdir. Bu hayatiyete ilâhi dinamizm demek de caizdir. Faaliyetlerimiz bu dinamizm hâkimdir, bunu istemiyen kimdir?

Sevgili dinleyicilerim, duranın düştüğü, düşenin başına hüsrân yıldırımlarının üşüştüğü bir dünyanın insanlarıyız. Dünyamız: Bir yanda gerçeğe inanmışlar, öte yanda bâtıla kanmışlar olmak üzere iki cepheye bölünmüştür. Türk milleti ve Muhammed ümmeti olarak biz: İnanmışlar safındayız. Bu, insanlığımızın da Müslümanlığımızın da zuretidir.

* * *

Öğrenciler adına Bekir Topaloğlu bir konuşma yaparak ezcümle şöyle demiştir:

«Milletlerin gelişme ve ilerlemelerinde dinin, dinî hayatın büyük bir payı olduğuna hiç şüphe yoktur. Tarihin hiç bir devrinde dinden, ahlaktan uzak kalmış ve uzun zaman pâyidar olmuş bir millete tesadüf edilemez.

Milletimizin küçük birer uzvu olarak her birimizin ideali, kendi sahasında milletimize mümkün olduğu kadar faydalı olmak tadır. Halkımıza gerçek İslâmiyetin ne olduğunu anlatmakla, vazifemizi yerine getirmek yolunda ileri adımlar atmış olacağımız kanaatindeyiz.

Susuzun suya olan ihtiyacı gibi, cemiyetin dine olan ihtiyacı da göz önünde tutulursa, Milletimize faydalı olmak yolunda daha iyi yetişmemiz gerektiği hakikati ortaya çıkar.

Şimdiki durumda yüksek tahsilimizi devam ettireceğimiz yegâne kurum Yüksek İslâm Enstitüsüdür; Bu yıl kontenjanı (105) e çıkarılan bu müessesenin ise, şimdilik sayısı (500) ü aşan mevcut (19) İmam - Hatip Okulu mezunlarına yetmeyeceği aşîkârdır. Bu okullardan her yıl mezun olanlarla bu sayının daha fazla kabarcacağı apaçık bir

Türkler toplu olarak 10. asırdan itibaren, İslâmiyeti yalnız kabul etmekle kalmamışlar, uğrunda temiz kanlarını akıtmak, tatlı canlarını feda etmek suretiyle onun cihanşümül bir din olduğunu isbat etmişlerdir. Artık dünyanın şarkında ve garbında insanlar, İslâmın adaletini Türkün adaletinde, İslâmın doğruluğunu Türkün doğruluğunda görüyor ve buluyorlardı. Aslında cesur, samimî açsözlü olarak yaratılan Türkler İslâmdan aldıkları feyz ve ilhamla asırlarca dünyaya huzur ve barış getirip insanlığın saadetine hâdim olmuşlardır.

Bu yıl talebe olarak aramıza 100 arkadaş katılmıştır. Bunlardan başka, giriş imtihanlarında, başarı gösteren öğrenciler kadar puan aldıkları halde bir dersten kırık aldıklarından Enstitüye kabul edilmeyen daha 17 arkadaşımız vardır. Bunların da Enstitüye kabul edilmelerini kıymetli idarecilerimizden ve huzurlariyle bizi şereflendiren muhterem büyüklerimizden önemle istirham ederiz. Başka bir yüksek tahsil merçii olmıyan bu 17 arkadaşın Enstitüye alınması bizim de huzur ve hevesle çalışmamıza vesile olacağı muhakkaktır.»

Ek-4:

Adanada imam - Hatip mektebi

Adanada «hayırlı işler yaptırmak ve devam ettirmek» Cemiyeti çok hayırlı bir teşebbüsde bulunmuştur. Adana imam - hatip mektebi salonunda bir toplantı tertip etmiş ve bu toplantıya Adananın ileri gelenlerini davet etmiştir. Toplantıya iştirak eden zevat mektebin dört senelik mesaisini takdir ve şükranla karşılamıştır. Gelecek yıl mektebin lise derecesine çıkarılacağını nazarı itibare alarak mevcut binanın yanındaki 1900 metre murabba arsanın da alınarak mektebin ihtiyacı olan ikinci bir binanın derhal inşasına başlanıp önümüzdeki tedriş zamanına kadar ikmaline karar vermiş ve ilk hamlede 77 bin lira teberruda bulunmuşlardır. İlâve binanın inşası 350 bin lira tahmin edilmektedir. Adananın hamiyetli halkı bu parayı memnuniyetle temin edeceğinde şübhe yoktur. Müteşebbisleri tebrik eder, hayırlı başarılar dileriz.

Bu münasebetle Adanada intişar eden gündelik «vatandaş» gazetesi muharrirlerinden Ragıp Batumlu diyor ki:

«Bir ilim müessesesi, münevver din adamı yetiştirecek bir irfan ocağı olan İmam - Hatip mektebi'nin inkişafı için, lüzumlu binaları yaptırmak maksadile bağışta bulunanların, hiç şübhe yoktur ki, dinî olduğu kadar da millî ve vatanî birer hizmet ifa etmiş oldukları muhakkaktır.

Esefle itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, münevver ve kifayetli din adamlarımız

«Fikrimce, zemin ve zaman şartları gözetilerek yapılacak bu telkinat sayesinde işlerimiz çok kolaylaşacak; da'vamıza, onlar arasında dahi, taraftarlar bulmak kabil olacaktır.»

Onların da'valarına taraftarlık edenler, kendi milletleri aleyhine cephe almış ne bedbaht kimselerdir!

Mehmet Afi

parmakla gösterilecek kadar azdır. Camileri mizin çoğunda liyakatsiz imamlar ve ehliyet-siz müezzinler vazife görmektedir. Hatta bütün müftülerimizin dahi, makamlarının icabettirdiği yüksek din bilgisine sahip olduklarını kimse iddia edemez. Bu hallerin âmili, ciddi din tedrisatı yapan müesseselerden uzun müddet mahrum kalışımızdır.

İmam - Hatip mekteplerinin vereceği mezunlardan bir kısmı mabedlerimizde ve dinî müesseselerimizde vazife almakla beraber, bir kısmı da Üniversite İlahiyat fakültesinde tahsillerine devam ederek yüksek dereceli din adamı vasfını iktisap edecekler ve medenî bir müsliman memleketin, bilgili, münevver müftüleri, vaizleri, hâtipleri olarak vatanına ve millete hizmet edeceklerdir.»

V A H D E T

Adana imam - hatip mektebi talebeleri «vahdet» ünvanile bir mecmua neşrine başlamış oldukları idarehanemize gönderilen ilk nüshasından anlaşılırlıktadır. Mecmuanın sahibi ve yazı işleri müdürü, meslek dersleri öğretmeni Faruk Akkühahdır. Mecmuada gerek muallimlerin, gerek talebenin güzel yazıları vardır. Muallim ve talebenin böyle bir mecmua neşrine muvaffakiyeti takdir ve tebriğe şayandır. Mecmuanın kapağını Mehmet Akifin şu mısralarile süslenmiştir :

*Görürsün, his edersin varsa vicdanında
imanın;*

*Ne müthiş hamaset çarpıyor göğsünde
Kur'anın*

*O İman ittilhad isterdi bizden, vahdet
isterdi;*

*Nasıl «bünyanı mersus» oimamız lazımsa
gösterdi.*

Anlaşılyorki mecmuanın ismi, Akifin şu mısralarından mülhem olarak seçmiştir. İç

Ek-5:

İmam Hatib Mektepleri

İstanbul İmam Hatib Okulu Kurucularından Avukat Mazhar Sündüs tarafından Maarif Vekâletine gönderilen raporda, imam hatib mekteplerinden daha ziyade randuman alabilmek için şu hususların tatbik edilmesi daha faydeli olacağı arz edilmiştir :

1 — İmam hatib mekteb müdürlüklerine mesleğin aşk ve muhabbetini müdrük müdir ve erkek hocaların tayini,

2 — Mekteb mezunlarının üniversitelere kabullerinin temini ,

3 Müfredat programlarında mekteb ve mesleğin gayesine göre meslek derslerinin tezyid ve takviyesi,

4 — Gerek öğretmen ve gerekse öğrenciler arasında menfi propogandacıların temizlenmesi,

5 — Bütçe tanziminde imam ve hatib mekteplerinede kafi mikdar tahsisat ayrılması hususlarının temini.

**

MÜSLÜMANLARA DİNİ BAYRAMLARINA**MÜSAADE VERİLMİYOR**

Karaci, (PHS): Hind İşgali altındaki Keşmir'den gelen haberlere göre, Bakşi Hükûmeti, Müslümanlara Hazreti Muhammed'in doğum günü münasebetiyle yapılacak bir dinî bayram için müsaade vermemiştir. Buna mukabil Hindular kendini dinî festivallerinden birini hiç bir güçlük çıkmadan kutlayabilmişlerdir.

**

İSLAMİYET HAKKINDA BEYNELMİLEL MÜZAKERE

Karaci, (PHS): İslâmiyet hakkındaki beynelmilel müzakereler bu senenin sonunda La horda Pakistan hükûmeti riyasetinde ve Pencap Üniversitesi nezaretinde yapılacaktır. Müslüman ve gayri Müslüman memleketlerden İslâmiyet üzerinde çalışan tanınmış şahsiyetlerin bu toplantıya iştirak etmeleri beklenmektedir. Toplantının gayesi dünyadaki bütün memleketlerdeki İslâmiyet üzerinde çalışan tanınmış şahsiyetleri bir araya getirerek Müslüman Dünya sının karşılaştığı kültürel ve sosyal problemleri müzakere etmektir. Bu arada İslâm eserlerini teşhir eden birde sergi açılacaktır. Rusya, İngiltere ve Amerikanında dahil olduğu bazı memleketlerin hükûmetleri İslâm kültürünü aklarını tanımış olduğunu tebarüz ettirmiştir.

Fıkralar :

«İbni Şîhab-ı zühri» evinin bir köşeciğinde kitablarının etrafına gömülür, derin mutalaalarına dalar, artık kendinden geçer, dünyasını unuturdu. Bir gün karısı dedi ki:

— Bu kitablar bana üç ortağın kahrını çekmekten daha zor geliyor.

**

Omeribni Abdülaziz'in yakınlarından «meymun» anlatıyor:

— Bir gün halifenin huzurunda idim. Kapıcısına «Kapımızda bir hacet sahibi varmı? diye sordu. Kapıcı «ya Emirellâminin, Rasullullah (Ş.A.) müezzini Bilali habesî'nin oğlum deyen bir zat şimdi devesini çökertti» cevabını verince halife derhal girmesini emir etti. Ona iltifatlarda bulunduktan sonra Bir Hadisi şerif rivayet etmesini söyledi, misafir dedi ki:

— Pederim şu hadisi bana rivayet etmiştir; «Kim müslümanların unurundan bir şeyi deruhde eder de sonra onlardan gizlenir ve Cena bihak onu kiyamet günü hicap altına alır (yani ihsanını keser).

Halife bu rivayeti işidince kapıcısına hemen izin verdi, herkes huzuruna merasimsiz girip çıkmaya, vakıtlı vakitsiz müracaatla hacetini arz etmeye başladı.

**

İmam gazali anlatıyor: Biri «Cüneydi Bağdadî» hazretlerini vefatından sonra ruyada görmüş, ona: «Ya Ebelkasım» ne haber? diye sormuş. «Cüneydi» şu cevabı vermiş:

—Zahiri ilimler zayi oldu, batni ilimler de fena buldu. Bize gecenin boşluğunda kıldığımız bir kaç rik'at namazdan başkası faide vermedi.

PAKİSTANIN AFGANİSTANLA**DOSTLUĞU**

Karaci, (PHS): Pakistan Hudut Bölgeleri ve Devlet Bakanı Mian Cafer Şah kabile reislerine Afgan milletinin Pakistanlıların kardeşleri olduğunu ve onlarla kuvvetli dinî ve kültürel bağları bulunduğunu söylemiştir. Pakistanın bütün devletlerle ve bilhassa komşularıyla münasebetlerini kuvvetlendirmeyi arzu ettiğini ve Afganistanla olan bağların gün geçtikçe inkişaf etmekte olduğunu ifade etmiştir. Bakan kabile mensuplarının Pakistan vatandaşları olduklarını belirtmiş ve kendilerine bütün haklakadar eden eserler göndereceklerdir.

Ek-6:

Cilt. VIII. Sayı: 194

SEBİLÜRREŞAD

303

İSLÂM BİRLİĞİ

KARAÇI, 10 (PHS) — Peşaver Univer sitesi Ürdün Emiri Hüseyine fahrî hukuk doktorluğu pâyesini tevcih etmiştir. Bu mü nâsebetle bir konuşan Emir bu pâyeye şükran ve gururla taşıyacağını belirtmiş ve bu nu Pakistan'la Ürdün arasındaki kültürel ve kardeşlik bağlarının bir sembolü olarak tefsir etmiştir.

Emir Pakistan'ın eğitim sahasındaki terakkisinin İslâm dünyasının manevî ve kültürel birliğinde müessir olacağını ümid ettiğini beyan etmiş ve Pakistan'ın her saha daki gelişmesinin devam etmesini temenni etmiştir.

Emir Hüseyin İslâmiyetin parlak devir lerine temasla bir zamanlar Müslümanların felsefe ve ilim sahaslarındaki büyük başarı larının Avrupa rönesansının temellerini teşkil ettiğini belirtmiş ve İslâm dininin öğre time verdiği büyük ehemmiyete işaret etmiştir.

* * *

KOMÜNİZMİN RAHAT YAŞADIĞI
MEMLEKET

Bir astronimi kitabı üzerinde görülen orak - çekiçe benzer işaret üzerine gazeteler arasında karşılıklı şiddetli bir neşriyat başlamıştır.

Milliyet gazetesinde Peyami Safa tarafından kaleme alınan ve komünist temayüllere karşı uyanık olmamızı isteyen yazı üzerine Dünya ve Cumhuriyet gazeteleri işi tamamen aksi cepheden ele almışlar ve Milliyet gazetesine hücum etmişlerdir.

Gerek Nadir Nadi ve gerekse Falih Rıfkı Atay komünizm ve sosyalizm gibi ideolojilerin münakaşalarının serbest yapılması gerektiğini, sağcı ve solcu ihbarlarının katilşmedikçe takiabta uğratılmaması icabettiğini müdafaa ederek Milliyet muharririne hücum etmekte lirlen.

Halkın ekseriyeti, gazetelerinde sık sık ve her fırsatta irtica ile gerilik diye halk fikrine baskı yapan bu gazetelerin komünist cereyanlarına karşı niçin serbestiden bahsettiğini anlayamamaktadır.

Bilinmelidir ki, komünizmin en rahat yayıldığı sahalarda mukaddesat aleyhtarlarının ve din düşmanlarının faaliyetlerine sahne olan memleketlerdir. (dikkat).

* * *

İmam hatip mektebi

FEYİZLİ MAHSUL VERMEYE BAŞLADI

Sebilürreşad Mecmuası Müdürlüğüne;

Antalya'da bu yılın «Berat gecesi» mânevî bir sürür içinde kutlanmıştır. Daha geçen yıl burada açılan (İmam - Hatip Okulu) nun ikinci sınıf talebelerinden dört öğrenci tarafından büyük camimiz Tekeli Mehmet paşa camii kürsüsünde o gecenin yatsı namazını müteakip binlerce cemaat huzurunda Berat gecesinin taşıdığı mânâ ve ehemmiyetle o gecede her emri hakimi İlâhînin tefriki meselesi, her kulun bir senelik hayat ve istikbaline taallük eden umur ile o sene içinde vukua gelecek umuru tabîyenin levhi mahfuz'dan istinsah edilerek vazifeli melekeler verilmesi keyfiyeti, o gecede Peygamberimizin ne suretle ibadetlerde, dua ve tazarru'larda bulunmuş olduğu; Berat gecesinde Cenabı Hakka ne gibi dileklerin arzı gerekeceği anlatılmış ve bütün cemaat bu iki senelik tahsil çağındaki Din adamlarının va'z ve hitabelerini göz yaşlarıyla ve çok derin bir alâka ile dinlemişlerdir.

Memleketimiz İmam - Hatip Okulunun böyle pek kısa bir zamanda camilerimizin kürsülerine Din adını yetiştirecek kadar büyük faaliyet göstermesi cidden şayamı takdirdir.

Türk - İslâm çocuklarının ise her sahada olduğu gibi din kültürü sahasında da derin bir kavrayış ve becriklilik göstermeleri her türlü takdirin üstündedir.

Bu müesseselerin yurdumuzda tekrar ihyasını temin buyuran Millî Meclisimize ve onun kıymetli Hükümet Reisi büyük Müslüman Menderes'e ne kadar teşekkür edilse yeridir.

Cenabı Haktan Millet ve memleketimizin maddî ve mânevî refah ve teallisi için uğraşan elleri üzerimizden eksik etmemesini dilemekteyiz.

Antalya: Osman Toğuş

Ek-7:

soysuzun hırpalanmasıyla fersudeleşme. İkincisine gelince, dil o derece kuvvetli bir müessesedirki onu da uydurmaların hucumu bozamaz.

Marşımızın «Korkma» diye başlamasına gelince, bu, ümt ettiğim gayeye erişemeyeceğinden korkma, sende bu azim, bu sebat, bu derece istihkârı hayat varken, yalnız istiklâl ve hüriyetini değil, binlerce senelik hâkimiyetini dahi kimse elinden alamaz. Ölürüm, parçalanırım, fakat yine muvaffak olamam, diye korkma demektir. Yoksa ummacıdan bahs edip ta cesarete tahrik ve cür'eti yok farz etmek değildir. Ne gariptirki edebiyatçı olmak iddiasında bulunanlar, bu kadar basit ve yerinde edebî bir hitabın mahiyetini anlamamışlar veya daha doğrusu anlamamışlardır.

Dünya yaratıldığından beri sağlam immanlı ve salim akılluların karşısında çürük immanlı sersem beyinliler de yer almışlardır. Hâli âlem böyledir. Edib sanılan bazen edepsizlik, akıllı zam olunan divanelik edebilir. Bizde de bir kaç tanesi böylesi çıkmışsa üzülmeğe değer. Temiz suya kurbağa vakvakasında zarar gelmez.

Akifin kullandığı bazı tâbirler:

Âkife yapılan itirazlardan biri de «mahalle kahvesi»nde aşağı tabaka arasındaki bazı konuşma tâbirlerine de nazımlarında yer vermiş olmasıdır. Ancak unutulmamalıdırki Akif bu vadiye ne birinci, nede sonuncudur. Mâlumunuz olduğu üzere edebiyatta makam ile tâbirin imtiazı meselesi vardır. Bilmem yeni terimlerle buna ne derler? Bizim zamanımızdaki adı galiba «mutabakatı elfaz» idi. Terbiyeli insanların meclislerinde ve sohbetlerinde iradı, nezâketsizlik ve saygısızlık sayılan bazı kelimeler, bir şiirde mânaya ve tasavvura kudret ve vuzuh vermek üzere yerinde kullanılınca edebten mâdud olur. Meselâ Nef'imin:

Bir harı varki kendisinden molla

Tâbirlerindeki «hr», Namık Kemâlin:

Köpekten zevk alan sayyadı bile itasafan
Mısraındaki «Köbek», ziya Paşanın:

Bet-Asla necatını verir üniforma

zerdiz palan krsen eşek yine eşektir.

Beytindeki «eşek» lâfızları gibi.

Bunlar, ifadeye kuvvet vermek ve mânadaki ulviyatı açıklamak haysiyetinden kul-

ladıldıkları musralarda edebiyat çerçevesine girmişlerdir. Bu itibarla, ben kendi hesabıma Akifin:

Dünya uyanırken uyumak maskaralıktır

Mısraındaki «maskaralık» ve başka yerlerdeki beyitlerinde bu kabil tâbirlerin varlığını edebiyatsızlık ve bayağılık saymıyorum de, ne bâkir bir hayalin, ne de üstün bir tasavvurun karşılığı olabileceğini kısa aklımla bir türlü idrâk edemediğim:

Rakı şişelerinde balık avlasam.

Yahut iğrenç nasırandan muztarip bir kişinin ölümünün sözde mersiyesi olan.

Yazık oldu Seüleyman efendiye

Lâflarımı edeo ve edebiyatla imtiaz etti remiyorum.

M. Raf. Ogan

İmam - Hatip okulları Maarif bünyesine giriyor

Memleketimizde mevcut imam-Hâtip okullarının bağlantı şeklinin değiştirilmesine karar verilmiş ve Maarif Vekâletince bu hususta çalışmalara başlanmıştır. Şimdiye kadar, Özel okullar arasında sayılan İmam-Hâtip okulları tamamen Maarif Vekâletinin bünyesine ve Orta Öğretim bölümüne bağlanacaktır. Böylece bu okullar, Devlet Okulı hâline inkılâp edecektir.

İnanılır kaynaklardan öğrendiğimize göre önümüzdeki sene faaliyete geçecek olan İslâm Enstitüsüne, İmam-Hâtip okullarında 12 senelik öğretime tâbi tutulan öğrenciler kabul edilecektir. Ayrıca ilk ve orta okullarda 6-7 nci sınıflarında tatbik edilen din derslerinden müsabet netice alındığı takdirde önümüzdeki sene 8 inci sınıflara da din derslerinin teşmilî düstünlükmektedir.

İslâm Enstitüsü

Maarif Vekili Ahmet Özel İstanbul Vilâyetinde yaptığı beyanatta din dersleri ve İslâm Enstitüsü hakkında ezümle şöyle demiştir.

— «Liselerde din dersi okutulması mevzuu henüz ele alınmamıştır. Bu sene ortaokulların yalnız 6 ve 7 nci sınıflarında din dersi okutulmaktadır. Ortaokulun son sınıfı olan 8 inci sınıf işi halledildikten sonra, liselerde din derslerinin okutulması düşünülebilir» demiş, İmam Hâtip Okulu mezunları için Ankara'da bir İslâm Enstitüsü kurulacağını, bu Enstitünün öğretiminin üç yıl süreceğini söylemiştir.

Ek-8:

Cilt VI, Sayı: 133

SEBİLÜRREŞAD

127

Çok hayırlı bir teşebbüs

Kurban etlerinden imam - Hatib mektepleri talebesine yardım

Memnuniyetle haber aldık ve ilânlarımı gördük ki «İlim Yayma Cemiyeti» yeni bir teşebbüse geçmiştir. Bu da Kurban Bayramında kesilecek olan koyonlardan ufak birer hisse almak suretile başarılacaktır.

Bu teşebbüsün muvaffakiyetle neticelenmesini çok arzu ederiz. Ve başkaları için de güzel bir misal olmasını temenni ederiz.

Biz, Müslümanlar tek parti prensiplerinin ve nazariyelerinin milletin başına bir kâbus gibi çöktüğü zamanlarda fiilen din tedrisatının, daha doğrusu birçok karışık ve iğfalkâr sözlerle İslâm dinine müteallik tedrisatın menedilmesinden ne kadar müteessir olduk. Bunu bittabi dinini sevenler bilir ve anlar.

Hukuk prensiplerine sadık olanlar da bundan başkaca bir teessür duymuşlardır. Vakıâ Demokrat Partinin iş başına gelmesiyle bu hususta bazı tereddüdü adımlarla tahfifat yapılmıştır ve bu yüzden Müslümanlar için biraz ferahlık da hasıl olmuştur. Fakat endişeler devam etmektedir.

Eğer muhalif partiler seçimde bu din baskısını ileri sürecek olurlarsa Halk Partisinin seçimi kaybetmesi kat'i idi. Buna karşı ancak bir çare vardı. O da muhalif partilere ve millet efradına dinden bahsettirmek idi. Bahsedecek olan her kim olursa olsun, dinî siyasete âlet etti diye hemen tevkif olunacak, bu suretle halkın efkârı tedhiş edilmiş olacak, hiç kimse buna cesaret edemeyecekti. Bu tedhiş tesirile bu mesele seçim zamanında ortaya atılmazsa diğer meselelerin halli kolaydı. Çünkü bu mesele milletin en hassas noktası idi.

İşte bu ahval ve şerait altında bu madde Meclise geldiği zaman Mecliste kıyamet koptu. Fakat tabii kâr etmedi. Çünkü hürriyet ve demokrasi cephesi pek zayıf idi. Anayasaya, vicdan hürriyetine ve bizzat lâikliğe aykırı olan bu madde kabul olundu. Halk Partisi de bunun bir terör olduğunu bildiği için Başbakan Şemseddin Günaltay: «Bu maddeyi koyduk amma tatbik etmeyeceğiz» demeye mecbur kaldı.

Vaktâ ki seçim başladı; bu kanundan

Cumhur Başkanının sözlerinin altından çıkan derin mânalar ile Adliye Vekilliğinin takib ettiği icraat bir tarafta başka fikirler ilham ettiği halde Başvekilin ve Maarif Vekilinin sözleri de diğer başka fikirler ilham etmektedirler. Bunların neticesi olarak halk arasında muhtelif telâkkiler hasıl olmaktadır. Bazıları bu sözlerden bir kısmına dayanarak fazla ümidlere düşüyorlar. Bazıları da diğer kısmına bakarak ve yapılan işleri gözden geçirerek endişeye düşüyorlar.

Müslümanlar için vaziyet bu merkezde olduğu gibi din düşmanları, fazilet düşmanları, iffetsizliği, vurgunculuğu asrı medeniyet sayan veya saydırmak isteyen bedbahtlar da başka endişededirler.

Emir altında iş yapanlar ötedenberi aldıkları entrika terbiyesinin vermiş olduğu bir kanaatle bunların, gerek lehde ve gerek aleyhte yapılan şeylerin bir avutma siyaseti olduğu ve her iki tarafa da hoş görünecek söz rüşvetlerinin saçılmakta olduğu cihetle hiçbir endişeye lüzum ve mahal ol-

haberdar olmıyan, dehşetinin farkına varılmıyan halk, intihab edeceği vekillere din üzerinde devam eden baskıdan şikâyete başlayınca muhalif partiler de halka bu yolda vaidlerde bulunmak lüzumunu hissettiler ve radyolarda propaganda başladı.

Fakat Halk Partisi kendi derdine düşmüştü. Halkın cûsu huruşa gelen fevranına karşı gitmek daha tehlikeli idi. Onun için bu maddeyi tatbika cesaret edemediler. Savcılar da bu siyasi maddenin tatbiki hususunda bir müdahalede bulunmadılar.

Nihayet Halk Partisi korktuğuna uğradı. Diktatörlüğe karşı milli irade, din üzerindeki baskıya karşı vücdan hürriyeti zafer kazandı ve demokrasiyi tesise muvaffak oldu. Fakat bu madde de yadigâr kaldı.

İşte bu maddedeki «siyasi menfaat ve şahsî nüfuz temini» kelimeleri altındaki gizlenen hakikat bundan ibarettir.

Acaba bugünkü iktidarın da böyle bir tedhiş silâhına ihtiyacı var mıdır? Bu ihtiyaç, bu maddeyi yaşatıp yaşatmamak istemesile anlaşılacaktır.

Eşref Edib

Ek-9:

Hâdiseler

İZMİT İMAMAM HATİP MEKTEBİ

İzmitten İstanbul gazetelerine bildirildiğine göre, bugünlerde İzmit'te en canlı alâka mevzuu, bir İmam - Hatip mektebinin binasını meydana getirmek üzere girişilen teşebbüstür. Bu maksatla «Kocaeli İmam - Hatip Okulu Yaptırma ve Koruma Derneği» adlı bir teşekkül kurulmuştur.

Müteşebbis heyetine vilâyetin on iki milletvekili, Vali, Belediye Reisi, her meslekten Kocaelililer dahildir. Derneğin başkanı olan Kocaeli Valisi, Kocaeli halkına bir beyanname neşrederek bilgilendirmiş ve hatip yetiştirmek maksadiyle İzmit'te bir dernek kurulduğunu, binanın 400.000 liraya mal olacağını, bu hayırlı harekete hizmet etmek isteyen vatandaşların teberrüatlarını İzmir Emlâk ve Kredi Bankasındaki üç numaralı carî hesaba yatırabileceklerini ve teberru listelerinin her gün İzmit gazetelerine geçirileceğini ilân etmiştir. Belediye bu maksatla bir arsa vermiş ve 5000 liralık malî yardımda bulunmuştur. İzmit'in günlük gazeteleri teşebbüs hakkında manşetle haberler vermişler ve başmakaleler yazmışlardır.

KONYA İMAM HATİP MEKTEBİ

Konya İmam Hatip mektebinde iftihar listesine geçen talebelerin velilerine takdimî münasebetiyle bir toplantı yapılmış, bu toplantıda talebeler hitabeler irad etmişlerdir. Bu hitabeler hazır bulunanlar tarafından şidetle alkışlanmış, Konya gazeteleri de bu hitabeleri aynen neşretmiştir.

Her tarafta olduğu gibi Konyada da İmam Hatip mektebi büyük inkişaflar göstermektedir.

ORTA DOĞU MESELESİ

KARAÇİ, 14 (PHS) — Ürdün Emiri Hüseyin Pakistan gazetecilerinin sordukları yazılı suallere cevaben şu beyanatı vermiştir:

«Orta Doğuda gün geçtikçe gelişmekte olan siyonist tehlikesine karşı Arap ve İslâm dünyasının, siyasî, askerî ve iktisadî sahalarda daha büyük işbirliğinde bulunmaları gerekmektedir. Adâlet prensiplerine uygun ol-

mayan bir şekilde kurulan İsrail'in ve bu devlet liderlerinin yayılma politikası Orta - Doğunun sulhü için bir tehdit mahiyeti arz etmektedir.»

Mekke'de toplanacak olan senelik İslâm konferansına Ürdün'ün iştiraki hakkındaki suale, memleketinin Müslüman devletler arasındaki münasebetleri arttırmak maksadıyla yapılacak her konferansa iştirake hazır olduğunu söylemiştir.

Orta - Doğunun emniyeti için hükümetinin Doğu veya Batı ile mi işbirliğinde bulunacağı hususunda Emir Hüseyin Orta - Doğuda bu bölgede yaşayan milletlerin, istiklâl, hürriyet, hükümranlık ve birliğini koruyacak bir bölge politikası takip edilmesi hücumunu tebarüz ettirmiştir.

CEZAYİRDE FRANSIZ MEZALİMİ

KARAÇİ, 17 (PHS) — Hâlen Pakistan halkının Kuzey - Afrika kurtuluş hareketini desteklemelerini temin için Karaçide bulunan Cezayir milliyetçileri liderlerinden Hüseyin Ayat Ahmed gazetecilerle yaptığı bir konuşmada Başbakan Mohammed Ali'nin kendisine Pakistanın Asya - Afrika konferansında Cezayir milliyetçilerinin mücadelesini müdafaa edeceğine dair teminat verdiğini söylemiş ve memleketi adına Pakistana minnettarlığını bildirmiştir.

Cezayir milliyetçileri lideri yakında toplanacak olan Asya Afrika milletlerinden, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının halletmeye muvaffak olamadığı müstemlekecilik meselelerine, tam bir hâl çaresi bulmalarını istemiş ve Asya - Afrika konferansı neticesinde kurulacak olan teşkilâtın müstemleke halkına doğrudan doğruya ve daha tesirli bir şekilde yardım edebilmesi ümidini izhar etmiştir.

Cezayirde 15.000 kişinin mevkuf bulunduğu ve 7000 kişinin de geçen Kasım ayındaki ayaklanmalarda öldüklerini söyleyen Cezayirli lider Fransızların Almanya ve Hindî Çiniden geri çektikleri kuvvetlerle memleketi doldurmuş olduğunu söylemiştir.

Kütahyada imamı hatip mektebi hakkında

Sebilürreşad Mecmuası Yazı İşleri Müdürlüğüne
Mecmuanızın Eylül 952 tarihli 134 üncü sayısında «Ümitsizlik ve ızıtırab derindir» başlığı ile yayınlanan yazının Kütahya İl Daimi Komisyonunu ve şahıslarımızı ilgilendiren kısımlarını, vâkıalara uymıyan dedikodular teşkil etmesi bakımından tavzihe lüzum gördük. Bu yazımızın neşredilmesini rica ederiz.

Bahsi geçen yazıda şöyle denilmek isteniyor:

Kütahyada bir imam hatip okulu açılmak ve sanat okulundan boşalacak bina bu okula tahsis edilmek istenmiş; Vilâyet Encümen âzaları buna mâni olmuşlar ve bahsi geçen binanın satılmasına karar vermişler; bu âzalar aynı zamanda nüfuzlu kimselermiş...

Halbuki mesele böyle değildir. 1951 yılında, yeni Sanat Okulu binası inşasına başlandığı zaman, buradan boşalacak eski binanın, diğer bir takım metruk Hususi Muhasebe binalarile birlikte, satılarak bedellerinin şehirde yeni bir mekteb binası yapılmasına tahsis edilmesi İl Daimi Komisyonunca karara bağlanmıştı. İmam hatip okulu teşebbüsü, bu karardan bir hayli sonradır. Ve bu hayırlı teşebbüs de tarafımızdan büyük bir memnunlukla karşılanmıştır. Bu teşebbüs etrafında Daimi Komisyona bir müracaat da vaki olmamıştır.

Bizi yakından tanıyanlar, İmam ve Hatip mektebi kuruluşuna güçlük çıkarmak değil, bilâkis böyle bir teşebbüsü candan desteklemek ruh ve inanında Türk ve Müslüman evlâdları olduğumuzu bilirler. Yine bizi tanıyanlar, içleri demokrasi aşkıyle

tiniz. Kâfirlere karşı da şiddetli davrandınız. «İnkılâb yobazları» diye onların yüzlerine vurdunuz. Hiç kimseden korkmadınız. Milleti irtica ile ithamda ısrar edenlere karşı bilâperva «bu isnad, millete en ağır hühtandır» dediniz.

Bu, Allahın fadlu keremidir. Cenabı Hakka şükrediniz. Yirmi yedi sene mürtedlerin elinde esir kalan Müslümanları tam hürriyet ve saadete inşallah siz çıkaracaksınız. Siz mazinin bütün mülevvesatından berisiniz. Protestan Cemiyetinin listesinde sizin isminiz yoktur. O listeyi neşrediniz ki Halk Partisi denilen o din düşmanlarının mahiyetlerini millet öğrensin.

Bunaldı milletin âfakı bir sabah ister

O nuru gönder ilâhî asırlar oldu yeter.

Eşref Edib

tutuşan ve ne maksadla olursa olsun nüfuz ve hatır istimalinden tamamen nefret eden, insanlar olduğumuzu bilirler. Eğer yoluyla bir müracaat vaki olsaydı, İmam ve Hatip okulu teşebbüsüne Daimi Komisyon canla başla müzaheretten çekinmezdi. Fakat Kütahyada temas ettiğimiz kimselerin maksadları böyle hayırlı bir irfan yuvası kurmaktan ziyade bu vesile ile politika yapıp şunu bunu kötülemek olsa gerek ki sağa sola uluorta dil uzatmaktan çekinmemişler. Hele hâdise ile uzaktan yakından ilgisi olmayıyan bir Bakanla bir Milletvekilinin adlarını bu işe karıştırmakla büsbütün insafsızlık yapmışlar. Sayın mecmuanızın bu hususu böylece tavzihe ve tashih etmesini rica ederiz. Saygılarımızla.

Kütahya İl Daimi Komisyon Üyesi

Nuri Çamköy — Ferit Cavit Zeytinoğlu

* * *

Muhterem Nuri ve Ferid Beylerin bu mektublarında, yazımızda bahis mevzuu olan muhtelif meselelerin yalnız bir noktasına temas ediliyor. Diğer hususların tavzihi alâkalılara bırakıldığı anlaşılıyor. Onlar bir şey demediklerine göre halkın anlattığı şeyler doğru demek oluyor.

Muhterem mektub sahiblerinin tebarüz ettirmek istedikleri nokta, Enstitünün satılmasına İmam Hatip mektebi teşebbüsünden evvel karar verilmiş olmasıdır. Bu hususta zaten kimsenin bir şey dediği yok. Müslüman halkın demek istediği şudur:

— Halkımız fakirdir. İmam Hatip mektebi için Vekâletin istediği gibi bir bina yapmağa kudretimiz yoktur. Aylarca uğraştık. Kapı kapı esnaf dükkânlarını dolaştık. Ancak iki bin lira kadar bir para tophyabıldık. Bununla ne yapılabilir? Bir baraka bile yapılmaz. Memleketimizden ileri gelenlerine, zenginlerine, Parti erkânına, Milletvekillerimize, Marşal yardımı ve Baraj piyango-su talihlilerine matbu mektublarla müracaat ettik. Hiçbiri bu hususta alâkadar olmadı, bir yardım vâdinde bulunmadı. Çok nevmid ve muztarib olduk. Diğer irfan müesseselerini düşünen, maddî, manevî her türlü ihtiyaçlarını temine çalışan idarî heyetlerimiz, Vekillerimiz niçin bu din müessesesine karşı bu kadar lâkayid kalıyorlar? Burada okuyacak çocuklar, bu vatanın, bu milletin evlâdları değil mi? Neden biz di-

Ek-11:

Adalet ve Müsavat İstiyoruz

İmam - Hatip Okulu Mezunlarının Üniversiteye Girebilmeleri Hakkında İmam - Hatip Okullar talebeleri Tarafından Maarif Vekâletine verilen Mukayeseli ve Açıklamalı Dilekçe :

Okunan Dersler

İşaretler:

A. Altı senelik Liselerdeki Müfredat işaretidir.

B. Yedi Senelik İmam - Hatip Okullarındaki Müfredat işaretidir.

1. Türkçe - Dilbilgisi:

A. Maarif Vekâletinin kabul ettiği, Türkçe Dilbilgisi kitapları okunur.

B. Orta Okullarda okutulan Türkçe Dilbilgisi kitapları aynen okunur. Öğretmen tarafından mesleki parçalar da gösterilir.

2. Edebiyat:

A. Vekâletin kabul ettiği Edebiyat kitapları okunur.

B. İkinci devrede Lise Edebiyat kolu müfredatı işlenir.

3. Kompozisyon:

A. Vekâletin kabul ettiği Kompozisyon kitabı okunur.

B. İkinci devrede Lise Edebiyat kolu müfredatı aynen işlenir. Ayrıca meslekle ilgili konular öğretilir.

4. Psikoloji:

A. Vekâletin kabul ettiği Psikoloji kitabı okunur.

B. Birinci devrenin dördüncü, İkinci devrenin altıncı sınıfında Lise psikoloji kitabı teferuatıyla okutulur.

5. Felsefe, Sosyoloji, Mantık:

A. Vekâletin kabul ettiği Felsefe, Sosyoloji, Mantık kitapları okutulur.

B. İkinci devrede Lise müfredatı aynen işlenir.

6. Tarih:

A. Vekâletin kabul ettiği İlk, Orta, Yeni, Yakın Çağ tarihleriyle Türkiye Cumhuri-

yetin azabıyla "Benim de çocuklarım maalesef bu vaziyette, onların bile yüzlerine bakacak yüzüm yok!" demişti. Bu devirde yetiştiğinden bahseden çok genç arkadaşımız bu bilgilerle mücehhez kılınmış olacaklar ki, kendi tavsifiyle ifademe tahammül edemediler. Allah adedlerini arttırsın. İnşallah iki yavrusunu da bu inanç ve bilgiyle yetiştirirler. Benim de bir memleket evlâdı olarak gayem maddi ilimlerle yetiştirilen evlâtlarımızın mânevî bilgilerden de mahrum olmamalarıdır.

Kaldı ki, kendisinin bahsettiği gençlik teşkilâtının içerisinde ve başında çalışmış ve gençliğe üniversite kürsüsünden nâçizane hitabetmek şerefine nail olmuş bir arkadaşımı. Yine nâçizane hüsnü zanla memuruz, mânevî terbiyesini almış bir kimseyim. Benden gençliğe karşı fena bir düşünce, şüpheli görüş sâdır olamaz.

Suphi Bey arkadaşımızdan rica ederim, bütün bu sözlerimi bir hakikat ve itminaiyet olarak kabul etsinler, müsterih olsunlar.

Mübalâğasız arz edebilirim ki, bu kanunla aynı zamanda ileri bir lâiklik esasını da tedvin etmiş olacağı. Zira lâikliğin tecezzi kabul etmez bir esası da karşısındakinin duygularını rencide etmemektir. Bizim maksudumuz da ululara tâzim ve mânevî duygulara saygıdır. Ve bunları sağlamaktır. Berakis durum hiçbir müeyyideye lüzum olmadığının kabul edildiği zannını tevhit ve bu mevzulardaki saygı ve heyecanı perişan eyler. Siz muhterem arkadaşlarımızdan hiç birinizin böyle maddi ve mânevî bir vebali üzerinize almayacağımızdan mutmainim. Bu mübarek günde vereceğiniz karar, İslâmiyete, insaniyete mübarek olsun, bunu dilerim ve hürmet ederim. (Alkışlar)

Ek-12:

Cilt: II, Sayı: 30

SEBİLÜRREŞAD

71

imam - Hatip Kurslarında ilâhiyat Fakültesinde

Yazan: M. Raif OĞAN

Fırkada ve Mecliste, dergilerde ve toplantılarda türlü tartışmalar ve konuşmalardan sonra İmam-Hatip kursları; açılmış, faaliyete geçmiş bulunuyor. Vakıa, kursların tedris müddeti azdır, ders müfredatı zayıftır, ihtiyacı tamamiyle karşılamaktan uzaktır. Ama, ne de olsa bir hayırlı başlangıçtır ve zamanla kemale ulaşacağı umulmaktadır. Kendisi için olduğu gibi, karşı taraf hakkında da «iyi niyet» in varlığını kabul; İslâm ahlâkının temel kaidelerindedir. Ondan ötürü, bu başarı takdir ile karşılanmağa lâyıktır. Umalım ve bekliyelim ki; bu iyi başlangıç; daha iyilerinin ve ilerinin müjdecisi olsun, da bir de «İslâm şeriyatı yüksek okulu» acılsın. İlâhiyat Fakültesi diyemiyorum, çünkü: Üniversiteye bağlı bir ilâhiyat fakültesi; dinler ve mezhepler üzerinde tarafsız görüşle ilmî tetkikler ve tedrisler yapacak bir müessesedir. Elbette lâzımdır, fakat onun acılması İslâmların dinî vazife ve vecibelerini ifa bakımından muhtaç oldukları din adamlarını yetistirmeyi temin etmez; ilâhiyat âlimleri ve mütehasıslar yetistirir. Burası için tedris elemanları tedariki mümkün, fakat ilk girişinde oranın tedrisatını hazmedebilecek kudrette talebe bulmak güctür. Dersleri takib için, ilmî tetkiklere kifayet edebilecek derecede arabça, farsça ile en az bir ecebi dilini hakkile bilmek zaruridir. Böyle olunca, lise tahsilini tamamlamış olmak kâfi gelmez. Çünkü; liselerimizde arabça ve farsca talim olunmadığı gibi, olunmasına zaman ve imkân bulmak da kabil değildir, esasen lüzum dahi yoktur. İlâhiyat Fakültesine girecekler; arabca ve farsçayı bugün edebiyat ve şarkiyat fakültelerimize devam eden gençlerimiz gibi üniversiteye girdikten sonra alfabetinden başlayarak öğrenmek zorunda bırakılır ise, o zaman ya fakültenin programlarını ve tedris had-dini zayıflatmak, yahud tedris devresini çok uzatmak iktiza eyler ki, her iki noktadan mahzurları meydandadır. Diğer taraftan; ölü yıla

lâm ilimleriyle ve tarihiyle uğraşmağa vakit bulamamış olmaktan ileri geldiğine hamleyemek suretiyle İslâm ahlâkının emreylediği «hüsünüyet» i göstermekle iktifa ediyoruz.

M. Raif Ogan

nî hizmetler silsilesinden geri kalan daha üskayıcısından, telkin verici imama kadar bir dütün vazifeler erbabını; meselâ: İstikbalin müf-tülerini, vâizlerini, fıkıhlarını imam ve hatip kurslarının kısa müddetli ve mahdud müfredatlı taliminden beklemek doğru olamayacağı gibi; bu sınıf dahilindeki din adamlarını; asrî bir ilâhiyat fakültesi de yetistirmez. İlâhiyat âlimi ve mütehasısı olmak başka, vâiz ve fakih olmak yine başka şeylerdir.

Vâiz, fakih fakülte kemale ulaştırır ama te kbaşına yetistirmesi ondan beklenemez ve beklenmemelidir. Şu halde; yüksek bir şeriyat okuluna ihtiyaç meydandadır. İmam ve hatip kurslarının yetistiremeyeceği, daha üstün vazife ve makam sahibi din adamlarını yetistirmekle beraber, fakülteye girecekler için de hazırlayıcı bir müessese olur. Arapça, farsça ile ilâhiyat fakültesinde görülecek dersler için muktazi mebadi burada görülmüş olacağından, oradan çıktıktan sonra fakülteye girecekler temel bilgiler ile uğraşmak zorluğuna düşmezler. Buna benzer şeriyat mekteblerinin başka İslâm memleketlerinde dahi tesis olunmuş bulunduğu görülmektedir. Kardeş İrak Krallığı; «Bağdad» da «Elkülliyyetüşşaria» adı altında şimdiden böyle bir yüksek okul kurmuş bulunmaktadır, talebesi arasında memleketimizden kendi hesaplarına gitmiş bir kaç değerli genç de vardır. Külliyyenin tahsil müddeti; dört senedir. İsmi; «Külliye» ve «külliye» nin karşılığı «üniversite» ise de programlarına bakılınca, bu müessese bir üniversiteye bağlı ilâhiyat fakültesi olmak üzere telâkki olunamaz. Fakülte denilince; derslerin daha tarafsız bir ilmî görtüşe dayanması ve bazı noktalardan bir derece daha yüksekliği icab eyler. Şu duruma göre Bağdaddaki Külliyyetüşşeriye'yi bizim lüzumuna işaret eylediğimiz, İmam-Hatip mekteblerinden üstün ve üniversiteye hazırlayıcı bir yüksek okul olarak kabul mümkündür. Dört seneye serpiştirilen ders müfredatı şu ilim ve fenleri ihtiva eylemektedir ve hepsinin vaz'i ve talimi İslâm dini bakımındandır, ki bizim düşündüğümüz şeriyat yüksek okulu hakkında dahi bu görtüşün ön plâna alınması gereklidir.

Ek-13:

Cilt 1, Sayı 2

SEBİLÜRREŞAD

29

lâdi onların isrine iktiza etti. Belki görüyoruz ki, bütün millet onların gittiği yola gidiyor.»

Karaşi mahkemesi, evlâtlarımı mahkûm ettiği zaman, yerimden kımlıdayamayacak derecede hasta idim. Cenabı Hakkın eseri lûtfu olarak rahatsızlığım zail oldu. Binaenaleyh Karaşiye gittim. Tren, her istasyonda tevakkuf ettikçe, binlerce vatandaş gelerek gönlümü almağa çalışıyordu. Hepsi de diyorlardı ki: «Merak etmeyiniz hanım!. Cenabı Hak felâketinizi tahfif eder.» O zaman bu gençlere hitaben dedim ki: «İki oğlum hapsedilse de müteessir değilim. Hepiniz evlâtlarınımsınız.»

Karaşiye muvasalat ettim. Evlâtlarımı hırsız ve katillere giydirilen gömlekler içinde gördüm. Kendilerine dedim ki: «Evlâtlarım! Sizi ziyaret ve tebrik için geldim. Siz hakikaten benim evlâtlarınımsınız. Mahbusiyetiniz zamanında, içinde büyüdüğünüz rahat ve refahı hatırıma getirmeyiniz. İçinize korku girmesin, bilâkis ölecekseniz mutlaka harp meydanında ölünüz.»

Bunları iftihar için söylemiyorum. Mak-sadım erkeklerin valde ve kadın eseri olduğunu beyan etmektir. Binaenaleyh bir erkek korkak veya azimsiz ise, kabahat onda değil, ona şecaat ve himmet ruhu nefhetmeyen valdesindedir. Binaenaleyh şayet erkeklerinizin hissiyatınızdan müteessir iseniz, onları teşçi etmek, maaliyata sevkilemek sizin elinizdedir.. Kadınların erkekler üzerinde mânevî bir nüfuzu vardır. Bu nüfuzu vatan uğurunda, hakikat uğurunda istimal ediniz.

Bir çokları zannediyorlar ki ben bu fikirleri çocuklarımdan iktibas ettim. Bunlara sorarım: Evlâtlarımı ben mi terbiye ettim? ben mi onları yetiştirdim? Onlar mı beni yetiştirdi?.. Hanımlar! biz, memleketimiz için istiklâl istiyoruz. Bundan böyle esaret zilletine tahammül edemeyiz. Hükümet istediklerimizi kabul etmezse, ondan teberri eder, onun kanunlarına itaat etmeyiz. Bundan böyle yapacağımız iş, hayvanlar gibi yaşamak değil, insan gibi ölmektir. Biz Allahtan başka kimseden korkmuyoruz. Hapisten korkmuyoruz. Ölümünden endişe etmiyoruz. Hanımlar, ben şu fani hayata veda etmek üzere bulunan bir kadımsın.. Fakat kalbimi tutuşturan bir alev, beni şehirden şehire seyahate sevk ediyor. Her yerde, herke-se yeni ve millî vazifelerini ihtar ediyorum.. Herkesi hüriyet ve insanlık uğurunda ölmeğe teşvik ediyorum. Hüriyet güneşinin ufkumuz-

da doğduğunu görmeyince susmayıcağım.. 1857 senesinde yedi yaşında bir çocuk iken, bir ihtilâl görmüştüm. Hindistanı kurtaracak ihtilâli görmeyince, gözümü yummak istemiyorum...»

DİN DÜŞMANI KOMÜNİZMLE MÜCADELE İÇİN MA'NEVİ ENERJİ LÂZİM

Farmasonluk yirmi küsur sene din cephesini dövdü. Mânevî hudutların duvarları yıkıldı, istihkâmları çöktü. Açılan gediklerden fesat ve dalâlet orduları milletin harimi ismetine sokuldular, yağmaya, komünizmi neşre başladılar. Farmasonluk zafer bayrağını açarak resmi geçidini yaptı.

Farmasonluk bu zafer şenliklerini yaparken Halk Partisi de komünizmle mücadele komisyonu kuruyor. «Yuhribüne büyütehüm bleydihim». Kendi ellerimizle yıktığımız mânevî varlığımızı acaba kurtarabilecek miyiz? Komisyon âzaları arasında bulunan bellibaşlı din dostları (!) komünizmle nasıl mücadele edecekler?

Komünistlere siyasi muhalefet başka şeydir. En azlı komünizm prensiplerine taraftar olan kimseler bile komünistlere karşı muhalefete geçer, mücadele eder. Fakat bu, komünizmle mücadele demek değildir. Din düşmanı olan komünizmle mücadele için içten gelen ruhi ve mânevî bir enerji lâzımdır.

Mekteplerde din tedrisatının yasak edilmesini isteyenler

Anadolu Ajansının Paristen bildirdiğine göre, okullarda dini tedrisat yüzünden Fransız kabinesinde ihtilâf çıkmıştır. Başbakanın desteklediği Halkçı Cumhuriyet Partisi bu meselenin, bazı bölgelerde mahalli makamlarca halledilmesini istemiştir. Sosyalist Bakanlar, bu hususta mutabık olduklarını söylemişlerse de, bazıları, hükümet okullarında dini tedrisatın tamamen yasak edilmesini talep etmişlerdir. Komünistler bu Bakanları desteklemişlerdir.

TASHİH. — Geçen nüshamızın beşinci sahifesinde «Allah» serlevhalı yazının beşinci satırındaki «bizden» kelimesi «birden» olacaktır. Her halde hemen düzeltiniz, yanlış kalmasın.

OKUYUCULARIMIZA TEŞEKKÜR

Sebilürreşad'ın yeniden intişara başlaması her tarafa çok büyük bir memnuniyet ve ferahlık uyandırmış olduğu gelen pek çok mektuplardan, telgraflardan, idarehanemizi ziyaretlerden anlaşılmaktadır. Birçok okuyucularımız uzun abone listeleri gönderdikleri gibi, abone kaydına devam etmekte olduklarını da bildirmek lütfunda bulunmuşlardır. Bu samimî tebrikler, bu umumî teveccüh, bu candan sevgi bizi çok mütehasis etti! Bütün okuyucularımıza en derin teşekkür ve saygılarımızı sunar, Allahtan başarılar dileriz.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yücel BULUT

Doğum Yılı ve Yeri : 22.05.1990 AĞRI/Merkez

Eğitim Durumu : Yüksek lisans Öğrencisi

Lisans Öğrenimi : Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gaziosmanpaşa Üniversitesi- Tarih ABD/Cumhuriyet
Tarih bilim Dalı (Okuyor)

Yabancı Dili : İngilizce

İletişim : 0552 230 8939

E-Posta Adresi : yucel04@outlook.com